

T.C.

UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ PROGRAMI

**ORTAÖĞRENİM ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBA
DAVRANIŞLARIN ANNE BABA TUTUMLARI İLE İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜŞRA NUR TEMEL

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ SEDA USUBÜTÜN

ANKARA, 2021

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ PROGRAMI

**ORTAÖĞRENİM ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBA
DAVRANIŞLARIN ANNE BABA TUTUMLARI İLE İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜŞRA NUR TEMEL

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ SEDA USUBÜTÜN

ANKARA, 2021

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

† Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

30/09/2021

Büşra Nur TEMEL

TEŞEKKÜR

Tezime yardımcı olan ve beni destekleyen herkese teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

TEMEL, Büşra Nur. Ortaöğrenim Öğrencilerinde Siber Zorba Davranışların Anne Baba Tutumları İle İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021.

Bu çalışma ortaöğrenim öğrencilerinde siber zorbalık ve ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçlamaktadır. Araştırma katılımcıları Adıyaman Anadolu Lisesinde 2019-2020 eğitim öğretim yılında devam eden 120 öğrenci, 120 anne(baba)dan oluşmuştur. Bu çalışmada veri toplama amacıyla katılımcılara Demografik Bilgi Toplama Formu, Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ), Siber Zorbalık Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma soruları çerçevesinde gerçekleştirilen analizler neticesinde ebeveynlerin izin verici tutuma sahip olma ($r:0,365$ $p:0,000$) ve otoriter tutuma sahip olma özellikleri ile öğrencilerin siber zorbalığa maruziyet düzeyleri arasında pozitif yönlü ve orta düzeyli ilişki olduğu ($r: 0.334$ $p:0,000$) tespit edilmiştir. Bununla birlikte ebeveynlerin demokratik tutuma sahip olması ile öğrencilerin siber zorbalığa maruziyet düzeyleri arasında negatif yönlü ve orta düzeyli ilişki olduğu ($r:-0,552$ $p:0,000$) tespit edilmiştir. Siber zorbalık üzerine internet kullanım özellikleri ve ebeveyn tutumlarının etkisi çoklu regresyon analizi ile incelenmiş ve kullanılan medya türü (e-posta), internet süresi ve demokratik ebeveyn tutumu değişkenlerinin oluşturduğu modelin siber zorbalığa maruziyet üzerinde %42,2 düzeyinde açıklayıcı etkisi olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın sonuçları öğrencilerin otoriter ve izin verici ebeveyn tutumları ile karşı karşıya kaldıklarında siber zorba davranışlara maruziyetlerinin daha da artacağı, internet kullanım süresi denetlenen, demokratik tutuma sahip ebeveynlerin çocuklarında ise siber zorba davranışlara maruziyetin azalacağını göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Siber zorbalık, Ebeveyn, Anne Baba Tutumu

ABSTRACT

TEMEL, Büşra Nur. The Relationship of Cyber Bully Behaviors in Secondary Students and The Attitudes of Parents, Master's Thesis, Ankara, 2021.

This study aims to investigate the relationship between cyberbullying and parental attitudes in secondary school students. The participants of the research consisted of 120 students and 120 mothers (fathers) attending Adıyaman Anatolian High School in the 2019-2020 academic year. In this study, Demographic Information Collection Form, Parental Attitude Scale (ETS), Cyber Bullying Scale were applied to the participants for data collection. As a result of the analyzes carried out within the framework of the research questions, it was determined that there is a positive and moderate relationship ($r: 0.334$ $p: 0.000$) between the characteristics of parents having a permissive attitude ($r:0,365$ $p:0.000$) and having an authoritarian attitude and students' exposure to cyberbullying. On the other hand, it was determined that there was a negative and moderate relationship ($r:-0.552$ $p:0.000$) between parents' democratic attitudes and students' exposure to cyberbullying. The effects of internet usage characteristics and parental attitudes on cyberbullying were examined by multiple regression analysis and it was determined that the model formed by the used media type (e-mail), internet time and democratic parental attitude variables had an explanatory effect at the level of 42.2% on exposure to cyberbullying. The results of the study show that when students are faced with authoritarian and permissive parental attitudes, their exposure to cyberbullying will increase, and the exposure to cyberbullying will decrease in children of parents whose Internet usage time is controlled and who have democratic attitudes.

Keywords: Cyberbullying, Parent, Parental Attitude

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

BİLDİRİM	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	3
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	3
1.1. Siber Zorbalık.....	4
1.1.1.Zorbalık Tanımları ve Belirleyicileri	4
1.1.2.Siber Zorbalığın Tanımları ve Ortaya Çıkış Biçimleri	7
1.1.3.Siber Zorbalığın Araçları	9
1.1.4.Siber Zorbalığın ve Siber Mağduriyetin Belirleyicileri	14
1.1.5.Siber Zorbalığın Gerçek Yaşam Zorbalığı ile Kıyaslanması.....	17
1.1.6. Siber Mağduriyet ve Siber Zorbalığa Maruz Kalmanın Etkileri	18
1.1.7. Siber Zorbalığın Okula Etkisi	22
1.2. Aile Tutumları	24
1.2.1. Aile İçi İlişkilerde Görülen Farklı Anne-Baba Tutumları	26
1.2.1.1. Aşırı Koruyucu Anne -Baba Tutumu	27
1.2.1.2. Otoriter Anne-Baba Tutumu	27
1.2.1.3. İlgisiz ve Kayıtsız Anne-Baba Tutumu	28
1.2.1.4. Dengesiz ve Kararsız Anne-Baba Tutumu.....	29
1.2.1.5 Mükemmeliyetçi Anne-Baba Tutumu.....	29

1.2.1.6. Serbest Anne-Baba Tutumu (Çocuk Merkezci Aile).....	29
1.2.1.7. Kabul Edici, Güven Verici ve Demokratik Anne -Baba Tutumu	30
1.2.2. Farklı Aile Tutumlarının Etkilerini Ele Alan Araştırmalar	31
1.3. Siber Zorbalık ve Anne Baba Tutumu	37
1.4. Araştırmanın Amacı	38
1.5. Araştırma Sorusu ve Hipotezleri	39
2. BÖLÜM.....	41
YÖNTEM.....	41
2.1.Katılımcılar.....	41
2.2. Veri Toplama Araçları.....	42
2.2.1. Kişisel Bilgi Formu.....	42
2.2.2. Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ).....	42
2.2.3. Siber Zorbalık Ölçeği.....	43
2.3. İstatistik Analiz.....	44
3. BÖLÜM.....	45
BULGULAR	45
3.1. Öğrencilerin İnternet Kullanma Özellikleri.....	45
3.2. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Ebeveyn Tutumlarının Cinsiyete Göre İncelenmesi	46
3.3. Siber Zorbalık İle Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Öğrencilerin İnternet Kullanım Özellikleri Arası Tek Yönlü İlişkiler.....	46
3.3.1. Kategorik Değişkenlerin Analizi	47
3.3.2. Sürekli Değişkenlerin Analizi.....	49
3.4. Siber Zorbalık ile Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Öğrencilerin İnternet Kullanım Özellikleri Arası Çok Yönlü İlişkiler	50
4. BÖLÜM.....	52
TARTIŞMA	52
SONUÇ.....	58
KAYNAKLAR	60

EKLER.....	82
EK-1. Aile Bilgi Formu.....	82
EK-2. Siber Zorbalık Ölçeği.....	85

TABLULAR DİZİNİ

Sayfa No:

Tablo 1.1. Siber Zorbalık Türleri	14
Tablo 1.2. Baumrind Anne, Baba Tutumları	33
Tablo 2.1. Öğrencilere İlişkin Sosyodemografik Özellikler	41
Tablo 2. 2. Ebeveynlere İlişkin Sosyodemografik Özellikler	42
Tablo 3. 1. Öğrencilerin İnternet Kullanma Özellikleri	45
Tablo 3. 2. Öğrencilerin Siber Zorbalık Puanlarının ve Ebeveyn Tutumlarının Öğrencilerin Cinsiyetine Göre Dağılımı	46
Tablo 3. 3. Katılımcıların Siber Zorbalık Puanları ile Kategorik Bağımsız Değişkenler Arası Tek Yönlü Analizler	47
Tablo 3. 4. Katılımcıların Siber Zorbalık Puanları ile Sürekli Belirleyici Değişkenler Arası Tek Yönlü Analizler	49
Tablo 3. 5. Siber Zorbalık ile Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkiler	50
Tablo 3. 6. Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları	51

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No:

Şekil 1.1. Siber Zorbalık Araçlarının Sınıflandırılması..... 10

GİRİŞ

İnsanların günlük hayat rutinlerini gerçekleştirebilme çerçevesinde gün geçtikçe hayatımızın odak noktasında yer alan internet, Dünya genelinde iki milyardan fazla kullanıcıya sahiptir. World Stats tarafından 2019 yılında yapılan incelemelerine bakıldığında, toplam Dünya nüfusunun %58,8'nin bir başka ifadeyle beş milyara yakın insanın internet kullanıcısı olduğu verilerine erişilmiştir.

Ülkemizde ise internet kullanımındaki oranının bir önceki yıl verilerine göre %2,4 artış göstererek ve toplam %75,3'e eriştiği görülmüştür (TÜİK, 2019). We are Social ve Hootsuite raporuna (2020) bakıldığında (<https://wearesocial.com/digital-2020>). Türkiye'de 2020 yılında 62,7 milyon internet kullanıcısının olduğu görülmektedir.

Teknoloji insanların yaşamlarını kolaylaştıran bir araçtır. Teknolojinin hızla gelişmesiyle beraber bireyler teknolojiyi amaçları dışında kullanmaya başlamıştır. Özellikle internetin yaygınlaşması, insanların işlerini kolaylaştırmış, ancak siber şiddeti arttırmıştır. İnternet kullanım yaşı giderek düşmektedir (Solmaz, 2019). İnternet kullanımında en fazla ivme gösteren kişiler ise ergenlik döneminde olan ve genç yetişkin olarak tabir edilen grupta görülmektedir. Ergenlik çağındaki bireylerin çoğunluğunun internet erişim imkânı olduğu ve internette günlük 5 saate yakın zaman geçirdikleri belirtilmektedir (Li, 2007). Bilişim teknolojilerini genç bireyler tarafından özellikle; çevrim içi mesajlaşma uygulamaları aracılığıyla başka insanlarla ilişki kurmak, yapılan paylaşımlar hakkında fikir bildirmek, fotoğraf ve video paylaşmak, ilgisini çeken insanları ya da sayfaları takip etmek, ders ya da okul ortamındaki gerekli çalışmaları yapmak bilgi edinmek amacıyla internet kullandıkları ifade edilmektedir.

Doğru ve güvenilir bilgiye hızlı ulaşım imkânı, farklı coğrafyalar da olsalar da insan iletişiminin kesilmemesi ve benzeri faktörler iletişim sektörünün hızlı ilerlemesinin olumlu etkilerden bazılarıdır. İletişim ağlarında yaşanan büyük ilerlemelerin, insan hayatı üzerinde olumlu etkileri olduğu kadar denetimsiz, kontrolsüz ve sınırsız internet kullanımını olumsuz durumları da beraberinde getirmiş, bireyler arasında geçmişten beri süregelen şiddet eğiliminin artık sanal platformlara taşınmasına neden olmuştur (Gerçek ve Arık, 2020).

İnternetin olumsuz etkileri sebebiyle bireyler gittikçe yalnızlaşarak toplumdan ve gerçek hayattan kopmakta, hatta bireyler yalnızca topluma yabancılaşmakla kalmayıp

kendilerine karşı da yabancılaşmaktadır. Bu yabancılaşma sonucunda bireylerin aileleriyle olan iletişimi ve paylaşımlarını giderek azaltarak gerçek kimliklerinin dışına çıkmakta ve gerçeklikten kopuk kimliklere bürünmektedir. Böylece hem kendilerini hem de çevresindeki insanları aldatma yoluna başvuran kişiler yaşadıkları ruhsal çöküntü ve boşluk nedeniyle siber zorbalık yoluna başvurabilmekte ve zorbalığa maruz bıraktığı kişileri de tıpkı kendileri gibi ruhsal bir çöküntü ve depresyonun içine sürüklemektedirler (Çelik ve Çat, 2018).

1. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Şiddetin sanal platformlara taşınması beraberinde “Siber Zorbalık” kavramını da getirmiştir. Siber zorbalık kavramının tanımına bakıldığında, belirli kişi ya da grupların iletişim teknolojilerini kullanarak yine belirli kişi ya da gruplar üzerinde devam eden nitelikte uyguladıkları baskılar ya da davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Kowalski, Giumetti, Schroeder ve Lattanner 2014). Siber zorbalığa maruz kalan bireylerde ruhsal ve sinirsel anlamda sorunlar baş göstermekle birlikte toplumdan kendini soyutlama, okul çağında olan çocuklarda okula devam etmeme buna bağlı olarak akademik başarısızlık gibi sorunlar görülmektedir. (Beran ve Li, 2005). Bu bireylerde, ani sinirlenme, kaygı bozukluğu, depresyon hali vb. davranışlar gözlenmektedir. Bu olayı yaşayan bireylerin ailelerinden veya arkadaşlarından göreceği destek iyileştirici etki göstermektedir. (Peker, 2015).

Bireylerin ergenlik ya da çocukluk dönemlerindeki gelişim süreçlerinin en önemli belirleyicisi anne-baba tutumlarıdır (Yiğit, Keskin ve Yurdugül, 2018). Çünkü toplumun en küçük ama en önemli yapı taşı olan aile, çocukların ya da ergenlerin davranışlarının şekillenmesinde doğrudan etkilidir. Özellikle ilköğretim çağına gelmemiş çocuklarda anne ve baba, tek otorite olarak görüldüğü için anne ve babanın davranışları ya da tutumları çocukların davranış ya da tutumlarını etkilemektedir. Bu çerçeveden düşünüldüğünde anne-baba tutumu çocukların hem ergenlik döneminde hem de hayatlarının ileri dönemlerinde aile ilişkileri ile diğer arkadaşları ile olan ilişkilerini şekillendirmektedir. Birey, sosyal çevresi tarafından sevilir ve önemsenirse; kendini değerli hisseder. Bireyin sosyal dayanağı ailesi, arkadaşları ve öğretmenleridir. Küçük yaş gruplarından sosyal destek aileyken, yaş ilerledikçe bireyin sosyal çevresi oluşur ve desteğini sosyal çevresinden alır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde (Accordino ve Accordino, 2011; Heiman Olenik-Shemesh ve Eden, 2015; Larrañaga, Yubero, Ovejero ve Navarro, 2016; Martinez-Herves, Kramer ve Hickey, 2014) bireyler sosyal çevresinden yeterince ilgi, alaka göremezse, ebeveynleriyle fazla vakit geçiremezse ilgili ve alakaları başka yerlere kayabilir. Ybarra ve Mitchell (2004)’in yapmış oldukları araştırma, siber mağduriyet yaşamış ya da siber zorbalık davranışı göstermiş bireylerin, bu davranışlara hayatları boyunca maruz kalmayan ya da bu davranışları göstermeyen bireylere nazaran ebeveynleri ile düşük duygusal bağ kurdukları veya daha az

denetlendikleri sonucuna ulaşmıştır. Birey, kendini yalnız hissederse, yalnız kalmamak için 21. yüzyılın en iyi sosyal çevresi olan sosyal medya platformlarında çokça vakit geçirebilir. Ekran karşısında çokça vakit geçiren bireylerin siber zorba davranış sergileme ve mağdur olma düzeyleri artmaktadır.

Ortaöğrenim düzeyi, siber zorbalık davranışlarının en çok görüldüğü evrelerden biridir (Göldağ, 2017). Bireyin bu dönem ergen psikolojisi içerisinde olması bu durumun en önemli etmenlerinden biridir. Ergenlik döneminde olan bireyler için hem akademik hayatları hem de sosyal hayatlarının şekillendiği temel yer okullardır. Günlük yaşamın büyük bir kısmını okullarda geçiren ergenlerin kurdukları arkadaşlıklar, sosyal hayatlarının önemli kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenle yaşlıları ile yaşadıkları olumlu veya olumsuz olaylar onlar üzerinde önemli etkiler yaratabilmektedir. Okul-aile ve öğrencinin internet kullanma alışkanlıkları siber zorbalık ve siber mağduriyetlerin etkilendiği bir bileşendir.

Bu çalışmada siber zorbalığa mağduriyetin belirleyicilerini daha iyi anlayabilmek adına anne-baba tutumlarının etkisi ve okul çağlarında gençlerin internet kullanım alışkanlıklarının etkisi alanlarında yapılmış olan çalışmalara giriş bölümünde yer verilmektedir.

1.1. Siber Zorbalık

Bu bölümde zorbalığın ve siber zorbalığın tanımları ve ortaya çıkış biçimleri, belirleyicileri, araçları, türleri, siber zorbalığın gerçek yaşam zorbalığı ile kıyaslanması, yaygınlığı ve etkileri, okulla olan etkileşiminden bahsedilecektir.

1.1.1.Zorbalık Tanımları ve Belirleyicileri

Saldırganlık eyleminin geçmişi, insanın var oluş başlangıcı kadar eskiye dayanmaktadır. Zorbalık ile ilgili yapılan çalışmaların temeli Olweus tarafından atılmıştır. Zorbalık, tek bir kişi olarak ya da topluluk halinde, kendi savunmasını yapamayacak bireylere karşı gerçekleştirilen fiziksel, duygusal, ruhsal bozulmalara hasarlara neden olan maruz kalan bireylerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen her türlü eylemlerdir (Serin, 2013). Bu tanıma dayanarak sadece fiziksel anlamda karşımızdaki bireye gösterilen şiddet değil duygusal ve psikolojik anlamda kişiyi olumsuz etkileyen her türlü davranışa zorbalık denilebilir. Zorbalık davranışı sadece uygulanan bireyi değil maruz kalan bireyin çevresinde yer alan kişilerin de hayatlarını

olumsuz yönde etkilemektedir. Zorbalığın sadece bireye fiziksel anlamda zarar vermekle sınırlı kalmayıp alay etme, sinirlendirme, onur kırıcı küçük düşürücü isimler takma, gruptan dışlama, iftiralarda bulunma vb. davranışları da içermektedir (Gökler, 2009).

Pek çok kişi tarafından zorbalığın tanımı yapılmıştır (Referans eklenecek). Yapılan bu tanımların ortak noktası olarak zorbalık eyleminde; mağdur olan bireyin karşısındakini kışkırtıcı bir eylemde bulunmaması, süregelen bir davranış olması, mağdur ve zorba birey arasında güç anlamında orantısızlık olması ortak özellikler olarak sıralanabilir. Willard (2007) tarafından zorbalık rolleri; zorbalar, mağdurlar, zararlı ve faydalı izleyiciler şeklinde gruplandırılmıştır. Zorbalık birçok şekilde görülebilir. Bunlar; fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama ve eşyalarına zarar verme hakkında dedikodu yaymaktır. Bu davranışları sergileyenlere “zorba”, bu davranışlara maruz kalan kişilere “mağdur”, hem eylemi gerçekleştiren hem de bu eylemlere maruz kalan kişilere “zorba-mağdur” adı verilmektedir. Tüm bu davranışların içerisinde olmayıp sadece bunu gözlemleyen kişiler vardır ki bunlara da “tanık” adı verilmektedir.

Zorbalık kavramıyla ilgili günümüze kadar pek çok araştırma yapılmıştır (Baykal, 2008; Craig, Henderson ve Murphy, 2000; Çinkır ve Karaman-Kepenekçi, 2003; Hoşgörür ve Orhan, 2017; Işık, 2004; Kapıcı, 2004; Pişkin, 2002; Şahan, 2007; Williams ve Guerra, 2007). Bu araştırmaların sonuçları incelendiğinde, zorbalık davranışının altında birçok sebep olduğu görülmüştür. Yani zorbalık eyleminin altında tek bir neden bulunmamakla birlikte nedenlerin fazlalaşması bu eylemin ortaya çıkma olasılığını arttırmaktadır. Yapılan araştırmaların genelinde cinsiyet ve yaş faktörlerinin etkili olduğu, öğrencilerin zorbalık davranışları yüzünden psikolojik ve sosyal zorluklar yaşadıkları görülmektedir (Atik, 2006; Atik ve Kemer, 2008; Burkhart, Knox ve Brokmyer, 2013; Due ve ark., 2005; Farrington ve Ttofi, 2010; Fleming ve Jacobsen, 2009; Genç ve Aksu, 2010; Gökkaya ve Tekinsav Sütçü, 2015; Gökler, 2009; Jacobs, 2008; Kapıcı, 2004; Mennuti, Christner ve Freeman, 2006; Rigby, 2003; Olweus, 2004; Porter, 2007; Roland, 2002; Ttofi ve Farrington, 2008).

Genel anlamda yaş ve cinsiyet faktörleri gözetilsin ya da gözetilmesin söz konusu eylemi ortaya koyan bireylerde tespit edilen ortak özellikler vardır. Bu özellikler; ani sinirlenme ve kolay bir şekilde sakinleşememe, toplumsal hayata ve kurallara uymakta zorluk yaşama, insanlarla düzgün iletişim kuramama, yaşadıkları sorunlarını genel olarak şiddete aracılığıyla çözme gibi davranışlar ortak özellikler olarak

gösterilmektedir (Sargın, 2018). Günümüze kadar yapılan araştırmalara göre, çocukluk yıllarında istismar ya da bazı dışlanmalara maruz kalmış bireyler, zorbalık uygulama anlamında daha meyilli olmaktadır (Ciminli, 2016; Gürsoy, 2010; Korkut, 2019; Özbay, 2013; Serin, 2013). Ancak çocuğunun hem maddi hem manevi ihtiyaçlarını karşılayan çocuklarının davranışlarının takibini yapan ailelerin çocuklarında zorbalık davranışı gösterme oranı daha az olduğu görülmektedir (Atik ve Kemer, 2008; Gökkaya ve Tekinsav Sütçü, 2015; Serin, 2013).

Bireylerin zorba davranışlar ortaya koymasını artıran veya azaltan bazı etkenler vardır. Zorbalık davranışının sergilenmesinde ya da bu eylemin önüne geçilmesindeki önemli faktörlerden biri arkadaş çevresidir. Bireylerin içinde yer aldıkları grupta bulunan grup üyelerinin kişilik özellikleri, kurulan arkadaşlıklar zorbalık eğiliminin ortaya çıkmasındaki nedenlerden birkaçıdır (İrfaner, 2009). Yani içinde bulunulan grup yaşanan ortamlar, çevredeki bireylerin eylemleri zorbalık eyleminin ortaya çıkmasını engelleyen ya da destekleyen unsurlardır.

Aşırı katı ebeveynlerde bu durumu daha tehlikeli bir hale getirebilir (Fleming ve Towey, 2002). Bireylerin ergenlik ya da çocukluk dönemlerindeki gelişim süreçlerinin en önemli belirleyicisi anne-baba tutumlarıdır. Çünkü toplumun en küçük ama en önemli yapı taşı olan aile, çocukların ya da ergenlerin davranışlarının şekillenmesinde direkt etkilidir. Özellikle ilkokul çağına gelmemiş çocuklarda anne ve baba, tek otorite olarak görüldüğü için anne ve babanın davranışları ya da tutumları çocukların davranış ya da tutumlarını etkilemektedir. Bu çerçeveden düşünüldüğünde anne-baba tutumu çocukların hem ergenlik döneminde hem de hayatlarının ileri dönemlerinde aile ilişkileri ile diğer arkadaşları ile olan ilişkileri şekillendirmektedir.

Ybarra ve Mitchell (2004)'in yapmış oldukları araştırma, siber mağduriyet yaşamış ya da siber zorbalık davranışı göstermiş bireylerin, bu davranışlara hayatları boyunca maruz kalmayan ya da bu davranışları göstermeyen bireylere nazaran ebeveynleri ile düşük duygusal bağ kurdukları veya daha az denetlendikleri sonucuna ulaşmıştır.

1.1.2.Siber Zorbalığın Tanımları ve Ortaya Çıkış Biçimleri

İnternetin ortaya çıkması ve yaşantımızın önemli bir parçası haline gelmesiyle birlikte zorbalık kavramının etki alanı genişletilmiştir. Buna bağlı olarak zorbalık kavramı çevrim içi ortamlarda da yerini almıştır. İnternet ortamında görülen zorbalık, siber zorbalık olarak tanımlanmıştır. Araştırmacıları bu alana yönelten en önemli nedenlerden birisi, artan internet kullanımı ile yaygınlaşan siber zorbalık davranışının kişileri şiddet içerikli hareketlere yöneltmesidir (Spears ve ark., 2015). İnternet kullanımının çocuklarda belirli oranda kısıtlanabilmesi siber zorbalık ve mağduriyet ihtimallerini bir nebze düşürse de özellikle ergen ve genç yetişkinlerde internet kullanımının kısıtlanamaması nedeniyle sanal ortamlarda yaşanan mağduriyetlerin önüne geçilememektedir.

Teknolojide yaşanan gelişmelerle birlikte insanların yaşamı değişime uğramıştır. Teknoloji günden güne değişmekte ve yenilenmektedir. Teknolojinin hızla gelişmesiyle beraber mekan kavramı ortadan kalkmıştır. Sosyal medyanın insanların hayatına girmesiyle beraber, insanlar arasında iki yönlü etkileşim süreci başlamıştır. Bireyler günümüzde interneti yoğun bir şekilde kullanmaktadırlar. İnternet sayesinde bütün işlerini hızlı bir şekilde çözmektedirler. İnternet üzerinde sıklıkla şiddet olaylarına rastlanması; telefon, tablet, televizyon vb. araçlar aracılığıyla bireylerin sürekli şiddet barındıran içeriklerle karşılaşabilme ihtimallerinin artmasıyla birlikte şiddete karşı duyarlılığın azalması, alışılmış bir durum haline gelmesi tehlike oluşturmaktadır. Bunun sonucu olarak duyarlılık azaldığı takdirde, bireylerin herhangi bir sorunu şiddet aracılığıyla çözüme yoluna başvurma olasılıkları artacak ve medya araçları yoluyla zorbalık artacaktır (Birsen, 2013; Çiftçi, 2018; İspir, 2013; Sönmezay, 2010; Uça Güneş, 2016; Vural ve Bat, 2010, Yegen, 2016).

Siber zorbalıkla ilgili değişmez tek bir tanım olmamakla birlikte araştırmacılar tarafından birçok siber zorbalık tanımı yapılmıştır. Konuyla ilgili ilk çalışmalardan birinde (Ybarra ve Mitchell, 2004) siber zorbalık, başka bir kişiye karşı çevrimiçi olarak yapılan, açık ve kasıtlı saldırganlık hareketi olarak tanımlanmıştır. Birçok tanımda siber zorbalığın gerçekleştirildiği araç ve ortamlar vurgulanmıştır. Slonje ve Smith'e (2008) göre siber zorbalık, gelişen teknoloji ile birlikte cep telefonu ya da diğer sanal araçlar yoluyla yapılan saldırılardır. Beran ve Li (2005) siber zorbalığı, internet platformları aracılığıyla gönderilen olumsuz iletiler, cep telefonları ya da diğer iletişim araçları ile

farklı birey ya da grupları taciz etme davranışı olarak görmektedirler. Willard (2007) siber zorbalığın, belirli internet platformları aracılığıyla karşı tarafa zarar verici nitelikte ya da incitici herhangi bir yazı ya da içerik göndermek olduğunu ifade etmiştir. Kowalski ve Limber (2007), farklı kişilerin yer aldığı sanal ortamda anlık olarak ileti ya da e-posta yoluyla rahatsız edici nitelikte olan resimler göndermeye siber zorbalık demişlerdir. Bazı araştırmacılar, siber zorbalığı tanımlarken sergilenen davranış biçimlerine odaklanmışlardır. Juvonen ve Gross'a (2008) göre siber zorbalık, internet veya diğer dijital iletişim araçlarının, başkalarına hakaret etmek ya da başkalarını tehdit etmek amacıyla kullanılmasıdır. Tokunga (2010) siber zorbalığı; kişi veya gruplar tarafından, elektronik veya dijital medya aracılığıyla, başkalarına zarar veya rahatsızlık vermek amacıyla yapılan, sürekli, düşmanca veya saldırganca mesaj iletimi şeklindeki davranışlar olarak tanımlamıştır (Akt. Choucalas, 2013). Kowalski, Limber ve Agatston (2012, s.74), çocuk ve gençlerin, genellikle cep telefonu ve bilgisayar gibi teknolojik araçları kullanarak akranlarını taciz etme, küçük düşürme veya başka şekilde canını sıkma gibi davranışlarını siber zorbalık olarak adlandırmışlardır. Bazı araştırmacılar ise gerçek yaşam zorbalığı ile benzerliklerini vurgulayarak tanımlar yapmışlardır. Belsey'e (2006) göre siber zorbalık, bilgi ve iletişim teknolojilerinden faydalanarak belirli grup ya da kişilerin başkalarını rahatsız etme amaçlı kasti, tekrarlanan ve düşmanlık duygusu içeren davranışlardır. Bauman (2013), siber zorbalığın dijital teknoloji ile sergilenen zorbalık olduğundan söz etmektedir.

İncitici telefon mesajları göndermek, bir sanal ortamda biriyle ilgili dedikodu yaymak, biriyle dalga geçmek için web sayfaları düzenlemek, birine ait özel bilgileri izin almadan bir sosyal ağ sayfasında herkesin görebileceği şekilde paylaşmak, birinin fotoğrafının altına aşağılayıcı bir yorum yazmak, birine ait komik bir fotoğrafı/videoyu başkalarıyla paylaşmak, sanal ortamlarda küfür etmek, hakaret etmek, gizli aramalar yapmak, gibi davranışlar siber zorbalık davranışlarıdır. Arıca ve ark. (2008), siber zorbalık deneyimlerini ve bunlarla baş etme yöntemlerini belirlemek üzere, 269 ortaokul öğrencisiyle yaptıkları çalışmada; siber zorbalık davranışına başvuran bireylerin genelde başvurdukları yöntemi şu sıralama ile ifade etmişlerdir; yüz yüze gelindiğinde söylemeye cesaret edemeyecekleri davranışı sanal platformlar üzerinden gerçekleştirmek, kendi kimliği dışında farklı bir kimlikle hareket etmek, gerçeğe aykırı beyanlarda bulunmak, virüs içeriği olan dosyaları karşı tarafa e-posta yoluyla göndermek ve tanıdığı ya da tanımadığı kişilerin fotoğraflarını onlardan izin almadan paylaşmak. Siber mağduriyet

yaşamış olan bireyler ise daha çok hakaret içerikli iletiler ve tehdit edici sözler ile mağduriyete maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Bazı araştırmacılar, siber zorbalığın cinsel içerikli görüntü ve fotoğrafların dağıtılması davranışlarını da içine aldığını belirtmektedir (Schrock ve Boyd, 2008). Öte yandan Smith (2015), cinsel içerikli mesajlaşma (sexting) ile siber zorbalığın karıştırılmaması gereken kavramlar olduğunu ifade etmektedir. Badenhorst (2011), siber zorbalığın “elektronik araç ve teknolojiler yoluyla gerçekleştirilen zorbalık ve taciz davranışları” olduğunu; cinsel içerikli mesajlaşmanın ise “cinsellik ve mesajlaşma kavramlarının bir araya gelmesi ile oluşan ve anlık mobil mesajlaşma yoluyla çıplak veya yarı çıplak fotoğraf/video gönderme ve cinsel içerikli teklifte bulunma” gibi davranışları içerdiğini belirtmiştir.

1.1.3.Siber Zorbalığın Araçları

Teknolojinin gelişmesiyle beraber bireyler, elektronik ortamlarda siber zorbalıkla karşı karşıya kalmaktadırlar. Özellikle ergenler arasında siber zorbalığın yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir (Arıcak ve ark., 2008; Erdur-Baker, 2010; Huang ve Chou, 2010; Li, 2007; Mishna, Khoury-Kassabri, Gadalla ve Daciuk, 2012; Pereira, Spitzberg ve Matos, 2016). Masaüstü ve diz üstü bilgisayar, cep telefonu, akıllı telefon, tablet, ses kayıt cihazı, kamera ve fotoğraf makinesi gibi araçlar; cep telefonu kısa mesajı, mobil uygulamalar (Viber, Tango, WhatsApp, vb.) e-posta, sosyal ağ siteleri (Facebook, Twitter, Instagram, vb.), anlık sohbet ortamları (Skype, Facebook sohbet, vb.) ve etkileşimli oyun siteleri gibi ortamlar siber zorbalığın en çok sergilendiği yerler arasındadır.

Teknolojide yaşanan gelişmeler ve buna bağlı olarak iletişim araçlarının da gelişim göstermesiyle birlikte siber zorbalık davranışının farklı araçlarla ortaya konulmasının önü açılmıştır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte iletişim araçları çeşitlenmiş artmış ve hayatımızın her noktasında yerini almıştır. Rogers (2010)'da tarafından yapılan araştırmada siber zorbalık araçları sınıflandırılmıştır ve tanımlamıştır.

Şekil 1.1. Siber Zorbalık Araçlarının Sınıflandırılması (Rogers, 2010; Smith ve ark., 2008)

Siber zorbalığın araçları yazılı mesaj fotoğraf-video, telefon, e- posta, sohbet odası, anlık mesajlaşma yoluyla, web siteleri aracılığıyla zorbalık olarak sıralanmaktadır (Rogers, 2010; Smith ve ark., 2008). Siber zorbalar, elektronik mesajlar yoluyla bireyleri rahatsız edebilmektedirler. Anlık mesajlaşma araçları olan kullanılan whatsapp, facebook, instagram gibi sosyal medya araçları bireylerin birbiriyle iletişim kurmasını, paylaşım yapmasını sağlar. Siber zorbalar, bireylere uygunsuz, istenmedik iletiler gönderebilir. Sosyal medyada birinin uygunsuz resmini yayımlayabilir (Baştak ve Altınova, 2015; Çiftci, 2015; Forssell, 2016; Keskin, Akgün, Ayar ve Kayman., 2016; Özel, 2013; Saravanaraj, Sheeba ve Devaneyan., 2016; Söyleyici ve Kalkan, 2018; Willard, 2007).

Siber zorbalık olaylarının ortaya çıkış biçimleri, gerçekleştirildiği araç ve ortamdan bağımsız olarak da sınıflandırılmaktadır. Willard (2006, s.28) yaptığı sınıflandırmada “Kışkırtma (flaming), taciz (harassment), itibarsızlaştırma (denigration), kimliğe bürünme (impersonation), ifşa (outing) ve kandırma (trickery), dışlama (exclusion) ve siber takip (cyberstalking)” şeklinde siber zorbalık türleri tanımlamıştır. Kowalski, Limber ve Agatston (2012a), Willard’ın (2006) yaptığı sınıflandırmaya ek olarak saldırının kameraya çekilmesi (happy slapping) ve cinsel içerikli mesajlaşma (sexting) gibi siber zorbalık türlerinden söz etmiştir. Kowalski, Limber ve Agatston

(2012) ile Willard'ın (2006, s.74) sınıflandırması temel alınarak siber zorbalığın ortaya çıkış biçimleri aşağıda, kısaca açıklanmıştır.

Kışkırtma (Flaming): Genellikle, özel bir e-posta aracılığıyla değil, sohbet odaları, forumlar veya tartışma grupları gibi herkese açık ortamlarda, iki ya da daha fazla birey arasında, bir iletişim teknolojisi aracılığıyla gerçekleştirilen laf dalaşı olarak tanımlanabilir. Willard (2006, s.68), kişiler arasındaki onur kırıcı sözlerin artmasını “kışkırtma savaşı” olarak ifade etmekte ve bunu, öfkeli ve kaba bir dilde oluşturulmuş elektronik mesajlar kullanılarak gerçekleştirilen “çevrimiçi savaş” olarak tanımlamaktadır.

Taciz (Harassment): Direkt olarak birine yöneltilen ve bu kişide öfke ve endişe gibi duygusal sıkıntılara yol açan sözcük, davranış ve eylemler olarak tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu'nun güncel sözlüğüne göre “tedirgin etme, rahatsız etme” anlamına gelmektedir. Siber taciz, genellikle e-posta, forum, tartışma grupları ve sohbet odaları gibi herkese açık kişisel iletişim ortamlarında, mağdura sürekli şekilde incitici mesajlar gönderme biçimde gerçekleştirilen siber zorbalık biçimidir. Siber taciz, sürekli olarak rencide edici, kaba ve onur kırıcı mesajlar göndermek (Willard, 2006, s.21) veya mağdurun cep telefonuna yüz binlerce mesaj göndermesi şeklinde gerçekleştirilen “mesaj savaşı” (Kowalski, Limber ve Agatston, 2012) olarak da tanımlanmaktadır. Siber taciz ile kışkırtma; siber tacizin daha uzun süreli ve tek taraflı, kışkırtmanın ise daha kısa süreli ve karşılıklı olmasından dolayı farklılaşmaktadır. Çok oyunculu çevrimiçi oyun ortamlarında, ağız bozuk konuşmalar yapma, oyunun belirli bölümlerini engelleme ve hile yapma gibi siber taciz olayları sıklıkla gerçekleştirilmektedir.

İtibarsızlaştırma (Denigration): Başkaları hakkında onur kırıcı ve doğru olmayan bilgiler yayma biçimindeki siber zorbalık olaylarıdır. Doğru olmayan bilgileri bir web sayfasında yayınlama, e-posta veya anlık mesajlaşma aracılığıyla birilerine gönderme, birine ait bir fotoğrafı dijital yollarla değiştirip, özellikle cinsel açıdan onur kırıcı bir biçime dönüştürerek başkasına gönderme gibi davranışlar bu kategoride değerlendirilmektedir. Bu siber zorbalık biçimi, biriyle ilgili, saygınlığını veya kurduğu arkadaşlıkları zedeleyecek tarzda acımasızca dedikodu veya söylenti yaymak olarak da tanımlanmaktadır.

Kimliğe bürünme (Impersonation): Siber zorbanın, mağdur olarak seçtiği kişinin kimliğine bürünerek başkalarıyla olumsuz, acımasız veya uygunsuz konuşmalar yapması

biçiminde gerçekleşen olaylardır. Kimliğe bürünme, birine ait kullanıcı hesabını ele geçirmek, oymuş gibi davranmak veya onu kötü gösteren, tehlikeye sokan ya da saygınlığını zedeleyen biçimde paylaşımlar yapmaktır. Bu tür siber zorbalık olaylarında zorba bazen mağdurun şifresini ele geçirerek, profiline aşağılayıcı veya saldırganca bilgiler eklemekte veya bu hesaptan başkalarına tehdit içeren mesajlar göndermektedir.

İfşa ve kandırma (Outing and trickery): Burada ifşadan kastedilen, zorbanın kendine ait utanç verici bir bilgiyi başkalarıyla paylaşmasıdır. Kandırma ile kastedilen ise mağdurun, kendisiyle ilgili utandırıcı veya özel bir bilgiyi, fotoğraf veya videoyu paylaşması için tuzağa düşürülmesidir. Birine ait sırları, utandırıcı bilgileri veya fotoğrafları başkalarıyla paylaşmak, birini kendine ait sırları veya utandırıcı bilgi ve fotoğrafları paylaşması için kandırmak ve bunları daha sonra çevrimiçi ortamda yaymak, bu siber zorbalık biçimine örnek olarak verilebilir.

Dışlama (Exclusion): Çevrimiçi ortamda bir gruba dâhil edilmeme veya gruptan çıkarılma şeklinde gerçekleşmektedir. Dışlama biçimindeki siber zorbalık, birini kasıtlı olarak çevrimiçi ortamdaki bir gruptan dışlamak olarak da tanımlanmaktadır. Sosyal psikologlara göre, davranışlarımızın çoğu, başkaları tarafından kabul görme veya dışlanmaya ilişkin algılarımıza göre şekillenmektedir (Kowalski, Limber ve Agatston, 2012). Örneğin bir mesaja veya e-postaya geç yanıt verilmesi dışlanmışlık hissini yaratabilmektedir. Dışlama, çevrimiçi oyunlarda sık karşılaşılan bir siber zorbalık biçimidir. Çocuk ve ergenler çevrimiçi oyunda ne kadar dışlanırlarsa, kendilerini o kadar kötü hissetmekte ve öz saygıları o derece düşmektedir.

Siber takipçilik (Cyberstalking): İletişim teknolojilerinin, başka birini sapkın şekilde ve sürekli olarak taciz ve tehdit etme amacıyla kullanılmasıdır. Sürekli olarak tehdit içeren mesajlar göndermek veya bireyi kendi güvenliği ile ilgili korkuya düşüren birtakım çevrimiçi olaylara katılmak, siber takipçilik davranışı sayılmaktadır. Kowalski, Limber ve Agatston (2012) ile Willard (2006, s.68) siber takibi bir siber zorbalık biçimi olarak ele almış olsalar da bazı araştırmalar bu konuda farklı şekilde görüş bildirmiştir. Örneğin Smith (2015, s.55) siber takip kavramını, elektronik iletişim yoluyla bir bireyi ya da grubu takip etmek, genellikle tehdit veya kötü niyetli davranışlar sergileyerek kişisel iletişim kurmaya çalışmak olarak tanımlamış; siber takibin siber zorbalıktan daha tehlikeli olduğunu ve bu iki kavramın karıştırılmaması gerektiğini ifade etmiştir. Aftab (2011), gençlerin sergilediği siber taciz ve siber takipçilik davranışlarının hiçbir şekilde siber zorbalıkla aynı olmadığını belirtmiştir.

Saldırının kameraya çekilmesi (Happy slapping): Birine karşı sergilenen fiziksel bir saldırının başka biri tarafından kayda alınması ve çekilen videonun internetten yayılması şeklinde gerçekleşen siber zorbalık biçimidir. Fiziksel saldırının bırakacağı olumsuz etkilerin ötesinde, olayının kamera kaydı web üzerinden binlerce kişi tarafından izleneceğinden, böyle bir siber zorbalık olayı, mağdur üzerinde önemli olumsuz etkilere sebep olabilmektedir. Örneğin 2005'in Nisan ayında yaşanan bir olayda, 14 yaşındaki Shaun Noonan “happy slapping” olayının mağduru olmuş ve bu olaydan sonra kendini öldürmüştür (Kowalski, Limber ve Agatston, 2012).

Cinsel içerikli mesajlaşma (Sexting): Bu siber zorbalık türü, çıplak veya yarı çıplak fotoğraf veya videoları mesaj veya diğer elektronik ortamları kullanarak göndermek veya yayınlamak olarak tanımlanmaktadır. Amerika’da yaşları 12-17 arasındaki 800 öğrenciyle yapılan bir çalışmada, katılımcıların %4’ü cep telefonuyla başkalarına cinsel içerikli mesaj attıklarını, %15’i ise bu türden mesaj aldıklarını ifade etmişlerdir (Lenhart, 2010). Yaş büyüdükçe cinsel içerikli bir siber zorbalık olayına dâhil olma oranının arttığı araştırmacılar tarafından belirtilmektedir (Kowalski, Limber ve Agatston, 2012, s.77). Marshal ve Stanfield (2011), cinsel içerikli mesajlaşmanın kişisel, akademik ve hukuki sonuçları olduğunu ifade etmişlerdir. Cinsel içerikli mesajlaşmaya dâhil olan zorba veya mağdur, utanma ve öfkelenme gibi olumsuz duygulara kapılabilmekte; içeriği gönderen kişi ve cep telefonunun ekranında çıplak fotoğraf veya videoyla karşılaşan kişi okuldan uzaklaştırılabilmekte veya kovulabilmekte; dâhil olan ergenler, pornografik içerik yayınlamak gibi ağır bir suçla yargılabilmekte ve yaşamı boyunca cinsel suçlu olarak etiketlenebilmektedir.

Siber alan teknolojiye bağlı olarak ortaya çıkan bir türdür. Siber zorbalık ise bilişim teknolojileri yoluyla ortaya çıkan bireyleri sosyal ve psikolojik olarak tehdit eden zarar verici eylemler olarak ortaya çıkmaktadır. Sanal dünyanın yaygınlaşmasıyla beraber, istenmeyen davranışların bu dünyada çoğaldığı gözlenmektedir. Yapılan araştırmalar, siber zorbalığın en çok gençler arasında yaygın olduğunu göstermektedir (Korkmaz, 2016; Öz ve Mete, 2021; Peker, 2015; Peker, Eroğlu, ve Ada, 2012; Sayımer ve Akca, 2017; Tamer ve Vatanartıran, 2015). Arıcak, Tanrıku ve Kınay (2012) tarafından siber zorbalığın türleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 1.1.
Siber Zorbalık Türleri

İftira ve İtibarsızlaştırma	Bir kimseyi toplum içinde itibarsızlaştırma ve diğer kişilerle iletişimini bozmak için hakkında doğruluğu olmayan söylentileri yayma eylemleridir.
Hakaret / Küfür	İnternet ortamındaki tartışmalar içinde veya sonunda küfür, tehdit veya hakaret içerikli sözler sarf etme eylemidir. Bu eylem kişinin onurunu ve gururunu zedeleyecek eylemler arasında bulunmaktadır.
Usandırma	Bir kişinin bir başka kişiye sürekli olarak onur kırıcı ve huzur bozucu veriler göndermesi eylemidir.
İfşalamak / Yaymak	Bir kişiyi toplum içinde onursuzlaştırmak adına kişisel bilgi ve belgeleri yaymak suretiyle yapılmış eylemlerdir.
Taklit	Bir kişinin diğer bir kişiye benzeme yoluyla bilgilerini kullanması, çalması ve zarar verecek bir biçimde paylaşımlarda bulunması eylemidir.
Entrika ve Şaibe	Bir kişiyi, kandırarak ve ona yalan söyleyerek birtakım bilgilerin alınması ve zararına kullanılmasını kapsayan her türlü eylemlerdir.
Online Taciz	Sanal ortamda olmak üzere sürekli yapılan yazılı, görsel veya sözlü paylaşımı kapsayan eylemlerdir.
Ötekileştirmek ve Dışlamak	Bir kişiyi sanal olarak dahil olduğu bir gruptan ihraç etme, grup üyeleriyle iletişimini kesme veya o gruba girişini engelleme adına yapılmış eylemlerdir.

Tablo 1.1. incelendiğinde siber zorbalığın iftira ve itibarsızlaştırma, hakaret/küfür, usandırma, ifşalamak/yaymak, taklit, entrika ve şaibe, online taciz, ötekileştirmek ve dışlamak olmak üzere sekiz türünün olduğu görülmektedir.

1.1.4.Siber Zorbalığın ve Siber Mağduriyetin Belirleyicileri

Bireylerin siber zorbalık davranışına başvurmasını ya da siber mağduriyet yaşamasını belirleyen birçok faktör vardır. Bu faktörlere bakıldığında cinsiyetleri, yaşları, engelli olma durumları ya da kiloları ilk akla gelenlerdir (Karaca, Mutlu ve Gencer, 2021; Özbay, 2013; Özel, 2013). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişim göstermesi ile birlikte bu teknolojilerin güvenli kullanımı sorgulanmaktadır. Bu platformlar kişilerin birbirleri ile daha hızlı ve yüz yüze gelmeden iletişim sağlamalarına vesile olduğu için daha rahat siber zorbalık ya da mağduriyet yaşamalarına da sebep olabilmektedir

(Bauman ve Yoon, 2014). Acımasızca davranma hissiyatı, intikam alma duygusu, dikkat çekmek isteme, bulunduğu topluluk içerisinde kendisine yer edinme isteği, gibi güdüler sanal ortamda da siber zorbalık durumunu ortaya çıkarmaktadır (Mark ve Ratliffe, 2011). Bazı araştırmacılar, siber zorbalığın gerçek yaşam zorbalığının bir sonucu olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir. Holfeld ve Grabe (2012), gerçek yaşam zorbalığına maruz kalan ortaokul öğrencilerinin, kalmayanlara göre, siber zorbalık yaşama risklerinin, 10 kat daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Bazı öğrenciler ise hiçbir gerekçeleri olmadan sırf “yapabiliyor oldukları için” siber zorbalık yapmaktadır (Aftab, 2011). Bunların yanı sıra bazı araştırmacılar, anksiyete bozukluğu, öz saygı ve madde bağımlılığının, siber mağduriyetin yordayıcıları olduğunu ifade etmektedir (DeSmet, 2015). Reeckman ve Cannard (2009), siber zorbalığa başvuran kişilerin kendilerini motive eden birkaç hususun olduğunu ifade etmektedir. Bu hususlar intikam alma duygusu, eğlenme amaçlı, kendini güçlü hissetme, karşı tarafa yaptığı bir hareket yüzünden ders vermek ya da mağdur ile yüz yüze geldiğinde yapamayacağını düşündüğü zorbalığı sanal ortamdan yapmak olarak ifade edilmektedir. Kowalski, Limber ve Agatston (2012) siber zorbalık olaylarının yaşanmasına sebep olan faktörleri altı maddede özetlemiştir.

a) Kimi çocuklar ya da gençler siber zorbalık kavramının ne olduğunu bilmeden, kendilerini başkaları tarafından yollanan olumsuz iletileri ya da içerikleri direkt olarak aynı şekilde yanıtlamak için karşı tarafa yollamaktadır. Yani kısasa kısas mantığı ile hareket etmektedirler. b) Kimi çocuk ya da ergenler ise, bilinçli olarak seçtikleri kişileri taciz etmek ya da onlara zarar vermek amaçlı olarak siber zorbalığa başvurumaktadırlar. c) Kimi çocuk ya da ergenler canları sıkıldığı ve eğlenmek istedikleri için karşı tarafa aşağılayıcı, alay edici ya da zarar verici iletiler göndermektedir. Bu iletilerin eğlenceli olduğunu düşünen siber zorbalar, karşı tarafın bu durumdan ne şekilde ve şiddette etkileneceğinin farkında değildir. Aksine bu durumun çok eğlenceli olduğunu düşünmektedirler. d) Kimi çocuk ya da ergenler içlerinde taşıdıkları öfkenin boşaltılması ya da güçlü olduklarını kanıtlamak amacıyla siber zorbalık davranışına başvurabilmektedir. e) Kimi çocuk ya da ergenler kendilerini tatmin etme amaçlı ya da buldukları ortam ve toplulukta itibar kazanma amacıyla siber zorbalık davranışına başvurabilmektedir. f) Kimileri için de siber zorbalık davranışları sergilemek, bazıları için saldırganlık düşüncelerinin sanal ortamda dışavurumudur.

Burgess-Proctor, Patchin ve Hinduja (2010), yaşları 8-17 arasındaki 3141 kız öğrenciyle yaptıkları araştırmada, öğrencilerin üçte birine yakınının öç almak veya

kendilerine yapılan bir siber zorbalığa karşılık vermek amacıyla siber zorbalık yaptıklarını tespit etmişlerdir. Topçu Yıldırım ve Erdur-Baker (2013), Türkiye’de 15 yaşındaki 7 kişiyle yaptıkları nitel araştırmanın sonucunda, öğrencilerin siber zorbalık yapma nedenlerini şaka yapmak, kasıtlı olarak zarar vermek, sanal ortamın zorbalık yapmayı kolaylaştırması ve intikam almak olarak belirlemişlerdir. Aftab (2011), siber zorbalık yapan çocuk ve ergenleri, kinci melekler, güç özentili olanlar, zalim kızlar ve bilinçsiz zorbalar olarak dört gruba ayırmıştır: “*Kinci melekler*” kategorisi içerisinde yer alanlar; gündelik okul yaşamlarında gerçek zorbalık ile karşılaşmış, intikam duygusu içerisinde siber zorbalık davranışını yapan kişilerdir. Grupta yer alan ergen ya da çocuklar karşı tarafı çekememe ya da onları kıskanma duyguları ile zorbalık yapmaktadırlar. *Güç özentili siber zorba* kategorisi içerisinde yer alanlar diğer bireyler, üzerinde güç sergileme otorite kurma ve onları korkutma amacıyla, tehdit edici ya da küçük düşürücü iletiler yoluyla siber zorbalık davranışına başvurmaktadır. Bu çocuk ya da ergenler siber zorbalık yaparken genelde yanlarında onu destekleyen birkaç arkadaşları ile eylemi gerçekleştirmektedir. Bu grupta yer alanlar genel olarak gündelik okul yaşamlarında hiçbir olaya karışmaz ve uzaktan izlerken sanal ortamda bu eylemlerini gerçekleştirmektedir. “*Zalim kızlar*” kategorisinde yer alan çocuklar ya da ergenler, mağdur olarak bir kişiyi seçmekte ve eğlenmek -can sıkıntılarını gidermek amacıyla eylemi gerçekleştirmektedir. Siber zorbalık davranışını gerçekleştirdikten sonra kendilerini daha güçlü ve daha popüler olarak hissetmektedirler. Kişilik yapılarına bakıldığında ise bu ergen ya da çocukların acımasız yapıda oldukları gözlemlenmektedir. Her ne kadar bu kategori içerisinde yer alan kişilere zalim kızlar adı verilmiş olsa da erkeklerin de bu davranışı sergilediği görülmektedir. *Bilinçsiz zorbalar* kategorisinde yer alan çocuk ya da ergenler, yaptıkları davranışın siber zorbalık olduğunun bilincinde olmadan, sadece kendilerine yapılan olumsuz iletişime bir cevap vermek için siber zorbalık davranışına başvurmaktadır. Compton, Campbell ve Mergler’in (2014) yaptıkları çalışmada, siber zorbalık yapmayı tetikleyen faktörler, öğrencilere göre öğrenme isteği, öğretmenlere göre kolay yapılabilir olması ve anne-babalara göre kimliğin gizlenebilmesi şeklinde belirtilmiştir. Udris (2015) ise öğrencilerle yaptığı çalışmada, en çok sırasıyla, eğlenmek, mağdurdan nefret etmek ve daha önce siber zorbalığa maruz kalmak sebepleriyle siber zorbalık yapıldığını tespit etmiştir.

Siber zorbalığı tetikleyen faktörlerden biri de kimliği gizleyebilme özelliğidir (Hinduja ve Patchin, 2013). Kimliğini gizlediği düşüncesiyle birçok çocuk ve ergen, yüz yüze söyleyemeyeceği sözleri çevrimiçi ortamlarda rahatlıkla söyleyebilmekte ya da sanal ortamlarda gündelik yaşamda olduğundan çok daha farklı aksi yönde bir karakter sergileyerek hareket edebilmektedir. Siber mağduriyet yaşamış kişilerin bazılarının bu duruma müdahalesi ya da algılaması geciktiğinden çoğu siber zorba, faaliyetlerinin herhangi bir sonucunun olmadığını ya da çok önemsiz sonuçlandığını düşünmekte ve siber zorbalık etkinliklerini sürdürmeye devam etmektedir.

Siber zorbalığı tetikleyen bir diğer faktör, internet, cep telefonu, sosyal ağlar ve benzeri iletişim teknolojilerinin kullanım yaygınlığıdır. Siber zorba ve mağdurlar internet teknolojilerine ulaşımı olan çocuk ve ergenlerdir. Yapılan araştırmalar, iletişim teknolojileri kullanım sıklığı ile siber zorbalığın ilişkili olduğunu, başka bir deyişle teknoloji kullanım sıklığı arttıkça siber zorbalık olaylarının da çoğaldığını göstermektedir.

1.1.5.Siber Zorbalığın Gerçek Yaşam Zorbalığı ile Kıyaslanması

Siber zorbalık birçok yönden gerçek yaşam zorbalığı ile benzerlik göstermektedir. Örneğin zorba ve mağdur arasında güç dengesizliği bulunması, kasıtlı olarak birine zarar verme amacı ile gerçekleştirilmesi, saldırganlık davranışları olması ve tekrarlayan davranışları içermesi gibi özellikler, bir davranışın zorbalık veya siber zorbalık sayılması için sahip olması gereken özellikler arasında sayılmaktadır (Mark ve Ratliffe, 2011). Gerçek yaşamda veya sanal ortamda yaşanan zorbalık olaylarının bu benzerlikleri araştırmacılarca farklı yorumlanmaktadır.

Gerçek yaşam zorbalığı ile siber zorbalıkta güç dengesizliğinin oluşma koşulları farklılaşmaktadır. Gerçek yaşamdaki güç dengesizliği, bir bireyin diğerinden fiziksel olarak daha büyük veya daha kuvvetli olması anlamına gelmektedir. Finkelhor, Turner, ve Hamby (2012), siber zorbalıktaki güç dengesizliğini tanımlamanın teknik olarak zor olduğunu vurgulamaktadır. Kowalski, Giumetti, Schroeder ve Lattanner (2014) göre, siber zorbalıktaki güç dengesizliği gerçek yaşamdakine kıyasla, fiziksel, sosyal, ilişkisel veya psikolojik olmak üzere çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilmekte, teknolojik yeterliği diğerine göre yüksek olan bir birey sanal ortamda diğerlerine göre daha güçlü olabilmektedir. Bir birey, e-posta, anlık mesajlaşma, kısa mesaj veya sosyal ağ gibi ortamlarda, incitici bir mesaj veya alçaltıcı bir fotoğraf göndererek, olumsuz bir yorum

paylaşarak, biriyle ilgili bir söylenti yayarak veya birini çevrimiçi oyundan atarak diğerlerinden daha güçlü olabilmektedir.

Gerçek yaşamda olumsuz bir davranışın zorbalık sayılabilmesi için tekrarlanması ve belirli aralıklarla yeniden sergilenmesi gerekmektedir (Olweus, 1993, s.102). Siber zorbalıkta ise tekrarlanma durumu, tek bir utandırıcı fotoğraf, video, aşağılayıcı mesaj veya e-posta gönderildiğinde sağlanabilmektedir. Çünkü böyle bir paylaşım bir kez yapıldı mı aynı anda tüm sınıf, tüm okul veya farklı mekânlardaki binlerce kişi tarafından veya birçok kez görüntülenebilmekte ve olayın mağdur üzerindeki olumsuz etkisi çok daha fazla olabilmektedir (Kowalski Giumetti, Schroeder ve Lattanner (2014). Kimliği gizleyebilme özelliği, yüz yüze söylenemeyecek sözleri veya sergilenemeyecek davranışların sanal ortamlarda daha kolay söylenmesini veya yapılmasını sağlamaktadır.

Sanal ortamda zorbalılar, mağdurlar üzerinde yol açtıkları olumsuzlukları doğrudan gözlemleyemediği için, empati ve pişmanlık duygularının ortaya çıkma ihtimali oldukça azalmakta ve dolayısıyla eylemlerinden bir sorumluluk hissetmemektedirler (Kowalski Giumetti, Schroeder ve Lattanner, 2014).

Gerçek yaşam zorbalığı genellikle okulda yaşanmaktadır. Diğer yandan bireyler 7 gün 24 saat siber zorbalığa dâhil olabilmektedir. Bireyler, gece veya gündüz herhangi bir günde ve saatte, web sitesi oluşturabilmekte, kısa mesaj gönderebilmekte veya internet sayfalarında başkalarıyla ilgili mesajlar yayımlayabilmektedir (Kowalski, Limber ve Agatston, 2012). Siber zorbalığın bu özelliğinden dolayı, yaşanan bir zorbalık olayının, gerçek yaşam zorbalığının aksine, çok geniş bir seyirci kitlesi olabilmekte; yayınlanan incitici bir mesaj bir anda binlerce kişi tarafından görülebilmektedir (Kowalski Giumetti, Schroeder ve Lattanner, 2014).

Gerçek yaşam zorbalığının aksine sanal ortamda gerçekleşen bir zorbalık olayında yapılan konuşmalar, paylaşılan fotoğraflar veya yorumlar, gönderilen e-posta veya anlık mesajlar kaydedilebilmektedir. Bu kayıtlar ise siber zorbalık olaylarına müdahale etmede oldukça yararlı kanıt özelliği göstermektedir.

1.1.6. Siber Mağduriyet ve Siber Zorbalığa Maruz Kalmanın Etkileri

Siber mağduriyet bireylerin zarar veren davranışlar yaşamaması olarak tanımlanmaktadır. Siber mağduriyet yaşayan bireyler korku, stres, kaygı vb. durumları yaşamaktadırlar (Özbay, 2013). Günümüzde siber mağduriyet daha çok teknolojik

araçlarla yapılmaktadır. Franks (2015) araştırmasında çevrimiçi cinsel mağduriyetin yaygınlaştığından bahsetmiştir. Teknolojik araçlarla yapılan siber zorbalığın en önemlilerinden biri de sosyal medyadır. Bireylerin siber mağduriyet yaşamalarının temel nedeni siber güvenlik gibi konularda yeterince bilgi sahibi olmamaları, kişisel bilgilerini internet üzerinde çok rahat bir şekilde paylaşabilmeleri denilebilir. Siber mağduriyete sadece teknoloji neden olmamaktadır. İnternet üzerinde oynanan oyunlardaki şiddet unsurları, televizyon programları da siber mağduriyete neden olmaktadır. Bireyler genellikle kendinden büyük kişileri rol model olarak alırlar. Toplumumuzda kız öğrencilere yönelik büyük bir baskı olduğu için erkekler, kızlara daha çok siber mağduriyet yaşatmaktadırlar (Arıca ve ark., 2008). Ergenlikte yaşça büyük olanlar kendinden küçüklere siber mağduriyet yaşatabilmektedirler (Eroğlu ve Peker, 2011). Yapılan araştırmalar incelendiğinde siber mağduriyetin genel olarak okullarda yaşandığı görülmektedir (Altan ve Eldeleklioğlu, 2019; Arıca ve ark., 2008; Duman ve Bridge, 2019; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; İrfaner, 2009; Nansel ve ark., 2003; Olweus, 2005).

Siber mağduriyette pasif, kışkırtıcı ve olası mağdur olmak üzere üç tür mağdur vardır. Pasif mağdurlar, en çok riskli olanlardır. Yapılan zorbalığa karşı tepkisiz kaldıkları için yaşanan zorbalık düzeyi giderek yükselir. Kışkırtıcı mağdur ise yaşanan olaylara karşı tepki gösterir. Tepki, yine şiddetin artmasına neden olabilmektedir. Olası mağdurlar ise yaşadıkları stresi, kaygıyı ve korkuyu saklar. Bu tür mağdurlar genel olarak kaçmayı seçerler (Bonds ve Stoker, 2000; Eroğlu ve ark., 2015). Türkiye’de yapılan araştırmalarda siber mağduriyet’in %50’nin üzerinde olduğu görülmektedir (Ayas, 2011; Dilmaç ve Aydoğan, 2010; Evegü, 2014). Siber mağduriyetle siber zorbalığın yakın ilişkisi vardır hatta siber mağduriyet, siber zorbalık davranışını belirleyen en önemli değişkendir (Accordino ve Accordino, 2011; Akbulut ve Erişti, 2011; Kowalski, Limber ve Agatston, 2008). Slonje and Smith (2008) yaptıkları araştırmada resim veya video yoluyla yapılan siber zorbalığın daha çok siber mağduriyet yaşattığını ifade etmiştir.

Teknolojinin gelişmesiyle beraber geleneksel zorbalara siber zorbalara dönüşmüştür. Siber mağduriyet bireylerin sanal ortamda zarar görmesi, maddi ve manevi olarak mağduriyet yaşamasıdır. İnternet ortamında kurulan ilişkilerde bireylerin siber mağduriyet yaşama olasılıkları yüksektir. Siber mağduriyetler teknolojinin gelişmesiyle birlikte hızlı bir şekilde artmaktadır. Siber zorbalara, bireylere mağduriyetler yaşatmak ve bireylere zarar vermek için birçok yolu denemektedirler. Bireylerin sosyal medyada mesaj yoluyla rahatsız edilmeleri sosyal mağduriyet kavramıyla açıklanabilir. Siber

mağdurlar sosyal ilişki kurmakta zorlanmakta, özgüvenini yitirmekte, çevresiyle iletişim problemleri yaşamaktadır. Bir davranışın siber zorba bir davranış olabilmesi için sürekli, planlı olması ve bireylere acı çektirmesi gerekir (Akca ve Sayımer, 2017; Arıca, Kınay ve Tanrıku, 2012; Aktan ve Çakmak, 2015; Dikmen ve Tuncer, 2017; Hinduja ve Patchin, 2011; Karaca, Mutlu ve Gencer, 2021; Polat ve Bayraktar, 2016; Yaman, Eroğlu ve Peker, 2010). Yapılan araştırmalar bireylerin çoğunun yaşadıkları mağduriyetleri yakın çevrelerine anlatamadıklarını ortaya koymaktadır (Dooley ve ark., 2010; Mishna, Saini ve Solomon, 2009; Smith ve ark., 2008).

Araştırmacılara göre, yaygınlık oranı düşük olsa da, siber zorbalığın bıraktığı olumsuz etkiler, gerçek yaşam zorbalığına göre daha yıkıcı olmaktadır. Siber zorbalığın, zorbanın kendi kimliğini rahat bir şekilde gizleyebilmesi, mobilitenin artması ile birlikte platformlara ulaşma ve kullanmanın kolaylaşması, bireylerin karşı tarafı yüz yüze görmemesi ve mekan zaman kısıtının ortadan kalkması ve katılımcı sayılarında her geçen yıl yaşanan rekor artışlarla birlikte uzmanlar, gerçek yaşamda maruz kalınan zorbalığın siber zorbalığa göre daha az yıkıcı bile olabileceğine dikkat çekmektedir (Bauman ve Yoon, 2014). Shariff (2005), fiziksel ortamda arkadaşça bir şakalaşmanın, birdenbire sözel zorbalığa ve daha sonra sanal ortamda devam eden psikolojik zorbalığa dönüşebileceğini ifade etmiş; siber zorbalığın ciddiyetinin fiziksel zorbalığa göre daha yüksek düzeyde oluşunu ise yüzlerce zorbanın ve hatta başlangıçtaki fiziksel zorbalığa katılmayan sınıf arkadaşlarının, teknolojinin arkasına sığınarak siber zorbalık olayına katılabilmesi gibi gerekçelerle açıklamıştır. Hinduja ve Patchin (2013), siber zorbalığın daha yıkıcı olmasının gerekçelerini aşağıdaki şekilde açıklamışlardır.

➤ Siber zorbalar, sanal ortamlarda bilinmeyen e-posta adresleri veya takma isimler kullanarak kim olduklarını gizli tutabildikleri için, siber mağdurlar genellikle zorbanın kim olduğunu ve neden mağdur olarak seçildiklerini bilememektedir.

➤ Siber zorbanın zarar verici eylemi virüs gibidir. Çok sayıda insan (okulda, komşular arasında, şehirde, tüm dünyada) bir mağdura yapılan siber saldırıya ortak olabilmekte ya da olaya şahit olabilmekte, daha sonra ise olay herkes tarafından bilinmektedir.

➤ Siber zorbalık olayı, siber zorba ve mağdurun fiziksel olarak birbirine uzak olduğu ortamlarda gerçekleşebildiği için zorba, mağdurun tepkisini hemen

görmeyebilmekte, böylelikle daha acımasız davranabilmektedir. Çocuk ve ergenlerin çoğu, sergiledikleri davranışın neye yol açtığının farkında olmamaktadır.

➤ Ailelerin ve eğitimcilerin, öğrencilere evde ve okulda yeterince rehberlik etmemeleri, çocuk ve gençlerin sanal ortamdaki uygun davranışlar hakkında yeterli bilgiye sahip olmamalarına neden olmaktadır. Bunun sonucunda siber zorbalığa müdahale edilememekte, mağdurların yaşadıkları unutulabilmekte ve zorbanın eylemi denetlenmeden bırakılabilmektedir. Zorbanın kim olduğu bulunsa bile birçok çocuk ve ergen, siber zorbalığa nasıl müdahale edecekleri konusunda kendilerini yeterli görmemektedir.

Siber zorbalık mağdurlar üzerinde birçok etki yaratmaktadır. Bu etkiler kimi zaman sosyal kimi zaman psikolojik kimi zaman da fiziksel olabilmektedir. Mağdur olan kişilerin kendilerini yalnız hissetmeleri, çaresiz hissetmeleri, utanç duygusu ile hareket etmeleri, öfkelenmeleri ve bu öfkelerini farklı kişilerden çıkarmaları, uyku ve yeme bozuklukları yaşamaları, depresyon ya da anksiyete gibi psikolojik bozukluklarla karşılaşmaları, derslerinde ve ikili ilişkilerinde başarısızlık gibi birçok farklı etkilere maruz kalabilmektedir” (Düzgün, 2010). Siber zorbalık davranışına başvuran çocuklar ya da ergenler sanal ortam üzerinden karşı tarafa yaptıkları hakaret içerikli mesajların, tehditlerin ya da incitici sözlerin onlarda ne gibi etkiler yaratacağını bilmedikleri ya da tahmin edemedikleri için çoğu zaman siber zorbalığın şiddeti giderek artan bir yapıda olabilmektedir. Örneğin, Erdur-Baker ve Tanrıku (2010), 10-14 yaşları arasındaki 165 öğrenci ile yaptıkları araştırmalarında, siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin yüksek seviyede depresif belirtiler gösterdiğini tespit etmişlerdir. Deryakulu ve Büyüköztürk (2010), siber zorbalıkla ilgili Türkiye’de yapılan çalışmaları analiz etmişler ve benzer şekilde siber mağduriyet yaşayan öğrencilerin yüksek düzeyde depresif belirtiler gösterdiğini ifade etmişlerdir. Başka bir araştırmada siber mağdur olan öğrencilerin öfke (%49), utanma (%44) ve korku (%20) gibi olumsuz duygular yaşadıkları belirlenmiştir (Mark ve Ratliffe, 2011). Bir araştırmaya göre siber mağdurlar, bir siber zorbalık olayından sonra güvenlikleriyle ilgili endişe duyduklarından söz etmişlerdir. Siber zorbalık depresyon ve diğer fonksiyon bozukluklarının yanı sıra, şiddet, kendine zarar verme ve bazı durumlarda intihara varan sonuçlar doğurmaktadır. Van Geel, Vedder ve Tanlon’un (2014), 36 araştırmayı içeren meta analiz çalışmalarında, siber zorbalığın, gerçek yaşam zorbalığına göre intihar düşüncesini daha çok tetiklediğini belirlemişlerdir.

1.1.7. Siber Zorbalığın Okula Etkisi

Kowalski, Limber ve Agatston (2012, s. 69), öğrencilerin, okuldaki internet sınırlandırmasını aşarak veya kişisel mobil cihazlarını kullanarak, anlık mesajlaşabildiğini veya sosyal ağlara bağlanabildiğini; fakat buna rağmen okulda siber zorbalık davranışlarını sergilemekten kaçındıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilere göre siber zorbalık, çoğunlukla okuldan sonraki saatlerde, anlık mesajlaşma, metin mesajları veya sosyal ağ sitelerinde yapılan paylaşımlar ile ortaya çıkıyor olsa da okul saatleri içinde ve okulda da siber zorbalık olayları yaşanmaktadır. Örneğin, Burnukara'nın (2009), 12-18 yaş arasındaki ergenlerle yaptığı araştırmada, ergenlerin çoğu hem okul içinde hem de okul dışında siber zorbalık olaylarıyla karşılaştıklarını belirtmiştir. Smith ve ark., (2008) çalışmalarında, yalnızca okul dışında siber zorbalık yaşanma oranı %11.1, yalnızca okul içinde yaşanma oranı %3.4, hem okul içinde hem de okul dışında yaşanma oranı ise %2.6 bulunmuştur. Genellikle okul dışında gerçekleşen siber zorbalık olaylarının oranı, okul içinde ve okul saatlerinde gerçekleşenlerin oranına göre daha fazla olmaktadır. Buna rağmen, siber zorba ve mağdur olan öğrenciler çoğunlukla birbirlerini okuldan tanımakta ve siber zorbalık olayı okul hayatlarını etkilemektedir. Yılmaz'ın (2011) araştırmasında, öğrencilerin %26.9'u, sınıf arkadaşları tarafından siber mağduriyet yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Li (2007), 7. sınıfa devam eden 177 öğrenciyle yaptığı araştırmada, siber mağdurların %31.8'inin kendi okul arkadaşları tarafından, %11.4'ünün okul dışındaki kişiler tarafından, %15.9'unun farklı kişiler tarafından siber zorbalığa maruz bırakıldıklarını; %40.9'unun ise siber zorbalığa kimler tarafından maruz bırakıldıklarını bilmediklerini tespit etmiştir.

Siber zorbalık, her ne kadar sanal ortamda ve kim tarafından yapıldığı belli olmayarak gerçekleşiyor olsa da, fiziksel okul ortamını etkilemektedir (Shariff, 2005). Kowalski, Limber ve Agatston (2012, s.109), zorbalıktan kaynaklanan stres ve dikkat dağınıklığının öğrencileri akademik olarak riske soktuğunu ve zorbalığın, akademik çalışmalarını da etkileyen zihinsel ve fiziksel sorunlara yol açtığını ifade etmektedirler. Yapılan bazı araştırmalar, zorbalığa maruz kalan öğrencilerin olmayanlara göre daha düşük notlar aldığını göstermektedir. Bunun yanı sıra zorbalığa maruz kalan bireyler kendilerini yalnız, aşağılanmış, güvensiz ve korkmuş hissettikleri için okula gitmek istememektedir. Siber zorbalık mağdurlarının okula devamsızlığının arttığını gösteren araştırmalar da literatürde yer almaktadır (Choucalas, 2013).

Siber zorbalığın sonuçları mağdurlar açısından psikolojik olarak yıkıcı ve tüm öğrenciler için sosyal açıdan zarar verici olabilmektedir. Kim olduğu bilinmeyen bir siber zorbaya ve okulda devam eden zorbalık olaylarına duyulan korku, bütün öğrencileri (mağdur, seyirci ve zorbaları) okul çalışmalarından uzaklaştırmaktadır. Choucalas'ın (2013) yaptığı araştırmaya göre, öğrencilerin %99'u, siber zorbalığın okula ve öğrenmeye adapte olmayı zorlaştırdığını düşünmektedir. Okulların siber zorbalık durumlarına maruz kalmaları, çevrimiçi ve çevrimdışı (okul zorbalığı) zorbalığın kesişmesi ve bir arada ortaya çıkması, 7 gün 24 saat yaşanması, sınırlandırılmayan doğası, kendine has davranışları içermesi (özel mesajlar göndermek gibi) ve çevrimiçi ortamın sunduğu kimliği gizleme fırsatı gibi nedenlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır (Spears ve ark., 2015).

Shariff (2005), destek almak için başvurduğunda, okul yöneticileri ve öğretmenlerinin genelde bir 'savunma duvarı' ördüğünü ifade etmişlerdir. Öğrencilerin ailelerinden veri toplanarak yapılan bir araştırmanın sonucuna göre aileler, okul yöneticilerinin aşağıda belirtilen görüşlere sahip olduklarına inanmaktadır.

- Zorbalığı mağdurların tetiklediğini düşünmektedirler.
- Ailelerin olayları abarttığına inanmaktadırlar.
- Hâlihazırda var olan zorbalık karşıtı ilke ve kuralların, mağdurları korumak için yeterli olduğunu ve bu yüzden başka bir çalışma yapmanın gereksiz olduğunu düşünmektedirler.

Okul personeli, okul dışında gerçekleşen olaylara yasal olarak müdahale edip edemeyeceklerinden emin olamasalar da, öğrencilerin iyi ve refah içinde olmalarını sağlamakla yükümlüdürler. Okulların yasal olarak müdahale yetkisi sınırlı olmakla birlikte, okul ilkeleri, öğrencileri çevrimiçi davranışları konusunda sorumlu tutabilmektedir (Herrera Kupczynski ve Mundy, 2015). Bunların yanı sıra eğitimciler, öğrencilerine teknolojiyi doğru ve sağduyulu kullanma alışkanlığı kazandırmakla yükümlüdürler. Bütün bu nedenlerle, yönetici ve öğretmenlerin, başka bir deyişle okuldaki tüm eğitimcilerin siber zorbalık olaylarını önleme, azaltma ve yaşanan olaylara uygun yollarla müdahale etme konularında önemli bir role sahip oldukları açıkça görülmektedir. Araştırmacılara göre okulların, öğrencilerde olumlu davranışlar geliştirmeyi teşvik edici, yasal kurallara uygun, akranlar arasındaki iletişimi güçlendirici,

öz-izlemeyi geliştiren ve öğrencilerin güven duygusunu artıran, siber zorbalığı azaltmaya dönük stratejiler belirlemesi gerekmektedir (Cooper ve Blumenfeld, 2012). Campbell (2005), okulların siber zorbalığı önleyici çalışmalar yapması gerektiğini belirtmiş, bunun yanı sıra siber zorbalık ilkeleri ile siber zorbalığın nasıl bildirileceğine ilişkin adımların açık ve anlaşılır biçimde belirlenmesinin önemini vurgulamıştır.

1.2. Aile Tutumları

Bu bölümde anne baba tutumu ile ilgili bazı kuramsal açıklamalar, aile içi ilişkilerde görülen farklı anne baba tutumları ve yapılan çalışmalardan bahsedilecektir.

Aile ilişki yapısı, büyük oranda farklılık gösterse de bilinen tüm toplumlarda bu veya şu türden bir aile sistemi vardır. Şehir toplumlarındaki aile sistemi çoğunlukla anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile şeklinde gözlenirken, diğer toplumlarda büyük babalar, büyük anneler, amcalar, dayılar, halalar, teyzeler, gelinler ve onların çocukları gibi daha büyük bir soydaşlar silsilesini bütünleyen ananevi veya geniş aile biçiminde gözlenir. Aileyi açıklamaya çalışan başka bir tanımda, Gladding (2011) aile yapısını, psikolojik ya da biyolojik yanları olan aralarında tarihi, ekonomik ve duygusal birliktelik ve paylaşımları bulunan, kendilerini aynı evin birer üyesi gibi gören bireylerin oluşturduğu vahdet biçiminde tanımlamıştır. Zira aile evrensel nitelik taşıyan ve ortak hedefleri çerçevesinde bir araya gelmiş kişilerden oluşan toplumun temel kurumudur.

Tutum, bireylerin spesifik bir insana, gruba, nesneye ya da olaya yönelik pozitif veya negatif bir biçimde düşünmesine, davranmasına ya da hissetmesine neden olan oldukça yerleşik ve yargısal bir eğilim olarak tanımlanmaktadır (Herrera, Kupczynski ve Mundy, 2015). Tutum aynı zamanda bir bilim dalı olan sosyal psikolojinin çalışma konusudur. Sosyal psikolojiye göre tutum; bir insanın diğer insanlara, düşüncelere ve nesnelere yönelik değerlendirmeleri olarak isimlendirilir. Genel olarak tutumlar 3 başlıkta incelenir. Bunlar; davranış kaynaklı tutumlar, bilişsel kaynaklı tutumlar ve duygulanım kaynaklı tutumlardır (Akert, Aronson ve Wilson, 2012).

Bireyselleşme ve sosyalleşme sürecinde aile birimi en önemli unsurdur. Çünkü aile; değer, bilgi, rol, tutum ve alışkanlıkların kuşaktan kuşağa geçiş yapmasında çok büyük rolü oynar. Aile rehberlik eder, örnek oluşturan davranışlarla bireyin kişiliğini, düşüncelerini, davranışlarını şekillendirir. Fakat bireyin ana ve babasında neler ve nasıl

öğrendiği bir açıdan nasıl bir anne ve babaya sahip olduğuna bağlıdır (Williamson ve Campell, 1985 Akt. İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2009).

Psikolojinin bağımsız bir bilim dalı olarak ortaya çıkışından bugüne dek incelenen en temel araştırma konularından biri de anne-babaların çocukları üzerindeki etkileri olmuştur. Muhtemelen anne babalar çocuklarını “ölümsüzlük sembolü” kendi varlıklarını geleceğe taşıyan birer unsur olarak gördüklerinden, kendi inanç ve değer sistemlerini aktaraabilecekleri tarzda bir çocuk yetiştirme şekli benimserler. Toplumsallaştırma olarak tarif edilen bu aktarım süreci çocuğun yaşadığı kültürel çevreye ve aileye uyum sağlama sürecinde elde etmesi gereken temel tutum ve davranış yeteneğinin, çocuk yetiştirme metotları, eğitim sistemi, disiplin vb. gibi çeşitli yollarla çocuğa aktarılması ya da kazandırılması olarak açıklanabilir (Maccoby ve Martin, 1983).

Bütün ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken onun nasıl bir kişiliğinin olacağı, ahlaki değer ve davranış standartlarının nasıl olacağına dair gizli veya açık beklentileri vardır. Bu sebeple anne babaların çoğu çocuklarını bu amaç doğrultusunda yetiştirmek için genellikle birçok farklı stratejik yollar denerler; çocuklarına model olma, kendi değer ve inançlarını onlara anlatma, çocuğun yaptığı bir davranış sonrasında o davranışı ödüllendirme veya cezalandırma ve çevreyi bile bu amaçlarını destekleyecek biçimde düzenleme yoluna giderler. Böylece her ebeveyn benimsediği ve uyguladığı bu farklı yollar, farklı tarzda çocuk büyütme tutum ve davranışına neden olur (Solmuş, 2010).

Çocuk psikolojisi ve çocuk gelişimi çerçevesinde yapılan birçok araştırma ve çalışma farklı ebeveyn tutumlarının çocukları çeşitli biçimlerde negatif ya da pozitif yönde etkisi altına aldığını ortaya koymaktadır. Bu tutumların geniş yelpazesi çocuğun nezdinde aile kavramı tanımını da farklı algılamasına neden olup, çocuğun hayatında ebeveynlerinden beklentilerini de ön plana çıkartmaktadır. Bu nedenle aile kavramı çocuğun gözünde, anne ve babası tarafından şartsız sevilen, fizyolojik ihtiyaçlarının karşılandığı, korunup kollanan, başarılarının takdir edildiği, duygu ve düşüncelere saygı duyulan ve sevgi dolu, huzurlu bir yuva olarak tanımlayabilmektedir (Yavuzer, 2005).

Bu tanımdan referansla, ebeveynin çocuğa karşı göstermiş olduğu tutum ve davranışların, aile içi olumlu ilişkilerin çocuğu doğrudan olumlu ya da olumsuz şekilde etkilediği anlatılmaktadır. Bu sebeple çocuk gelişimi ve çocuk psikolojisi ile ilgili yapılan çalışmaların birçoğunda, anne ve babanın çocuğa karşı geliştirmiş oldukları tutumları ve aile ilişkilerinin işlevselliği konusunun olduğu görülmektedir (Polat, 1986).

1.2.1. Aile İçi İlişkilerde Görülen Farklı Anne-Baba Tutumları

Bu bölümde, aile içi ilişkilerde görülen farklı anne-baba tutumlarına değinilecektir.

Bir çocuğun hayatı boyunca hem kendi ailesine hem de arkadaşlık ortamına karşı sergileyeceği davranışların temelini kendi ailesinden gözlemlediği davranışlar oluşturmaktadır. Çocuğun kişilik gelişimi üzerinde en önemli etken, bakım verenlerin ya da ailesinin ona karşı gösterdiği tutumlardır. Çocukların hem psikolojik olarak hem de sosyal açıdan gerekli yeterliliğe ulaşmalarında anne baba tutumunun oldukça büyük payı vardır (Candemir, 2000). Buna göre, çocuk gelişim dönemindeyken olumlu ve olumsuz yaşam deneyimlerine maruz kalması ve bunları edinmesi, bulunduğu sosyal çevreye karşı depresif veya özgüveni yerinde bir birey olarak yetişmesinde büyük etkindir. Çocuklar anne veya babalarını kendilerine rol model alırlar ve bu nedenle yetişme çağında ana-babasıyla özdeşim kuran çocuk, kişiliğinin ve karakterini anne ve babasından öğrendiği modele göre temellerini oluşturmaya başlar. Ebeveynleriyle özdeşim kuran çocuk anne babasıyla aynı tutumları sergiler. Bu tutum şekli çocuğun hayatının tümünde etkili olur. Ebeveynlerin çocuklarına karşı olan sağlıklı tutumları, çocuğun kendiyle huzurlu bir birey olmasında en önemli etkenlerden biri olarak görülebilir. Tersini durumda kendiyle barışık olmayan, toplum için problemliler olan bireylerin artmasına neden olacaktır (Yavuzer, 1997).

Aşağıda anne-baba tutumlarına kısaca değinilecektir. Bu tutumlara en genel haliyle baktığımızda şöyledir (Yavuzer, 1997).

1. Aşırı Koruyucu Anne-Baba Tutumu,
2. Otoriter Anne-Baba Tutumu,
3. İlgisiz ve Kayıtsız Anne-Baba Tutumu,
4. Dengesiz ve Kararsız Anne-Baba Tutumu,
5. Mükemmeliyetçi Anne-Baba Tutumu,
6. Serbest Anne-Baba Tutumu (Çocuk Merkezci Aile),
7. Kabul Edici, Güven Verici ve Demokratik Anne-Baba Tutumu

1.2.1.1. Aşırı Koruyucu Anne -Baba Tutumu

Bu anne ve babalar genellikle çocuklarını abartılı derecede yüksek kontrollü ortamlarda büyütürler deyim yerindeyse; el bebek gül bebek büyütürler. Örneğin, çocuk okula giderken giyeceği kıyafeti ya da okul çantasını hazırlaması gibi üstlenmesi gereken sorumluluğu anne veya baba çocuğa hiçbir yönlendirme yapmadan kendileri üstlenir ve çocuğun bu anlamda yetenek geliştirmesine bilinçsizce engel olurlar (Polat, 1986). Bununla birlikte aşırı koruyucu tutum içinde olan anne ve babalar yoğun kaygı yaşayan ve sürekli olarak çocuklarının başına bir şey gelecek endişesiyle düşünen ebeveynlerdir. Bu sebeple ebeveynlerin yaşadığı bu yoğun endişeler çocuğun hem psiko-sosyal gelişimini hem de akademik başarısını olumsuz olarak etkilemektedir.

Bu aileler çocuklarının üzerlerine titrer ve onları her türlü ortamlardan uzak tutarak tıpkı bir yapay akvaryumu andıran yetiştirme ortamında büyütürler bu yapay çevreye uyum sağlamalarını beklerler. Zamanla çocuk bu yapay dünyaya uyum sağlamaya başlar ve dışarıdaki insanlara güvensiz bir tutum içinde olurlar. Anne babanın kurduğu bu yapay ortamda büyüyen çocuklar ailelerinden uzak yaşayamazlar ve bu çocuklar çoğunlukla gelecekte çok mutsuz olurlar (Yavuzer, 1997). Çocuk, ebeveynin ona sunduğu hazır ortamı arkadaşlık ilişkilerinde ve akademik yaşamında da görmeyi ister ve bu ortamlarda karşısına çıkan problemlerle başa çıkabilme başarısı gösteremez (Baumrind, 1991). Yetişkin olduklarında kendilerini güçsüz önemli işleri başaramayacak bireyler olarak görürler. Bu çocukların kişisel gelişimlerine bakıldığında genellikle yenilgiyi kabullenmiş bir ruh halleri olmuştur. Öğrenilmiş çaresizlik durumu bu çocukların belirgin özellikleri haline gelmiştir.

1.2.1.2. Otoriter Anne-Baba Tutumu

Çocuğu kendi ideal ve hedeflerine göre yetiştirme yaklaşımında olan bu anne babalar çoğunlukla çocuklarına karşı katı, otoriter bir tutum sergileyen davranışlarda bulunurlar. Bu anne baba profili herhangi problemlerle bir durum olduğunda çocuğun o problemlerle davranışını caydırmak adına sık sık cezaya başvururlar. Bu ailelerde çocuğa verilen haklar genellikle en aza düşürülmüştür. Ebeveynleri tarafından adaletsizlik içeren bu duruma maruz kalan çocuklar; kendini küçük görme ve aşağılık duygusuna kapılarak içe kapanık ve çekingen ya da aşırı korkak ve kırılğan bir karakter örüntüsüne sahip olurlar (Yavuzer, 1997). Otoriter anne-baba kendisini toplumsal otoritenin lideri olarak görür ve kesin bir itaat bekler. Otoriter anne-babalar otoriter kişiliğin en temel niteliği

olan dogmatik ve katı düşünme modeline yatkın olurlar ve bu tipler çocuklarıyla genellikle sözel alışverişte bulunmazlar, emir ve isteklerinin tartışmasız yerine getirilmesini beklerler. Aksi takdirde katı ve yıldırıcı cezalar başvururlar (Kuzgun, 1972 Akt. Hanımoğlu, 2010).

Otoriter anne-baba tutumunda, ebeveynler kendi benimsedikleri standartlara uygun bir biçimde çocuklarının davranışlarını belirleme, kontrol etme ve değerlendirmeye çalışırlar (Baumrind, 1991). Bu anne babalar çocuklarının kendi istedikleri gibi davranmasını bekler ve aksi söz konusu olduğunda gerekirse onları cezalandırırlar. Bu ebeveyn modelinde çocuğun gelişim süreci, ihtiyaçları ve kişilik özellikleri dikkate alınmaz. Bu nedenle otoriter anne baba tutumu çocuklarda bağımsız kişilik gelişimini önlediği ve özellikle erkek çocuklarda benlik saygısını düşürdüğü, saldırganlık davranışını arttırdığı araştırmalarla ortaya konmuştur. Bu tutumu benimsemiş ebeveynler genellikle çocuklarıyla çatışmaya girerek çocukta yüksek düzeyde kaygı oluşmasına, başka bireylerle başarısız sosyal ilişkiler kurmasına, sosyal açıdan birçok yönüyle gelişmemiş çocuk modelinin yetişmesine neden olmaktadır (Özdoğan, 1997).

1.2.1.3. İlgisiz ve Kayıtsız Anne-Baba Tutumu

Bu tutuma sahip ebeveynler çocuklarının istedikleri hiçbir şeye denetim ya da kısıtlama getirmezler. İlgisiz anne babalar çocuklarını fazlasıyla ihmal ederler. Çocuğun ilgi ve isteğine karşı kayıtsız kalırlar. Bu durumla karşı karşıya kalan çocuk saldırgan ve öfkeli bir davranış içerisine girer. Sevgisiz ortamlarda büyüyen çocuklar genellikle çevrelerinden tek bir şey istemektedirler; biraz şefkat ve ilgi. Ancak şefkat ve ilginin verilmediği ortamda büyüyen çocuk çevresinden göremediği bu ilgiyi sonraki aşamalarda dışarıda aramaya başlayacaktır. Çocuk yavaş yavaş ailesinden uzaklaşacak ve ana babanın ona ihtiyaç hissettiği zamanlarda da çocuk anne ve babasına ilgisiz kalacaktır (Yavuzer, 1997).

Genellikle bu aile tipinde aile içi iletişim bozukluğu görülür. Ailede ebeveynlerden birinin çocuğa karşı ilgisiz ve kayıtsız davranışlar içine girdiği gözlemlenir. Çocuğa karşı ilgisiz ve kayıtsız tutum içinde olan bu ebeveynler çocuğu görmezden gelerek onu yalnız bırakırlar veya dışlarlar. Bu davranışın sonucunda çocuğun ait olma ve güven duygusu zedelenmekte ve çocukta agresiflik, saldırganlık davranışları veya eğilimi görülmektedir. Ait olma ve güven duygusu gelişemeyen çocuk sosyal

ortamlara girdiği zaman diğerlerine karşı kendini koruma eğilimine girer ve bu eğilimin sürekli olması durumunda ise çocukta kronikleşmiş sürekli bir kaygının oluşmasına neden olabilmektedir (Ryder, 1995).

1.2.1.4. Dengesiz ve Kararsız Anne-Baba Tutumu

Bu ana baba tutumuna sahip ebeveynler çocuk eğitiminde çocuğu nasıl yetiştirmeleri gerektiği konusunda kararsızdırlar. Ebeveynlerde, birinin doğru olarak gördüğü bir şey diğer ebeveyn tarafından doğru olarak değerlendirilmemekte ve bu durum sonucunda çocuk, iki durum arasında kalarak ne yapacağını bilemez bir halde bocalamaktadır. Ebeveynlerin tutarsız halleri çocuğun kafasını karıştırarak kişiliğini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Nerede, ne zaman, neyi yapacağını bilemeyen çocuklar genellikle; yumuşak başlı, nazik, ürkek ya da pasif bir kişilik, kendini sürekli göstermeye çalışan, öfkeli, çabuk sinirlenen, kişilik yapısına sahip olabilir (Yavuzer, 1997).

1.2.1.5 Mükemmeliyetçi Anne-Baba Tutumu

Bu anne babalar, kendi elde edemedikleri hayal ve ideallerini çocuklarının yapabilitesine bakmaksızın çocuğun o ideale ulaşmasını isterler. Bu ebeveynler çocuklarının her alanda başarılı olmasını isterler ancak bu durum çocuğun üzerine ağır yük yükler ve çocuk çocukluğunu sağlıklı olarak yaşayamadan bu yükün altında ezilerek, sağlıklı bir kişilik gelişimi gösteremez. Bunun sonucunda çocuk ikircikli duygular içerisinde olur. Bu ebeveynler çocuktan beklentileri doyumsuz olması sebebiyle, anne ve babayı model alan çocukta nerede duracağını bilmez bir doyumsuzluk içine girer. Bu çocuklar hangi işi yaparlarsa yapsınlar o işin en iyi seviyesini yakalamak için çabalarlar ancak aksi olduğu zaman büyük bir hayal kırıklığı içine girerler (Yavuzer, 1997).

1.2.1.6. Serbest Anne-Baba Tutumu (Çocuk Merkezci Aile)

Bu anne babalar çocuğu aşırı özgür bırakarak çocuğun serbest ve denetimsiz bir çevrede başına buyruk büyümesine zemin oluştururlar. Ana babalar kendi isteklerinden daha çok çocuklarının istekleri ön planda tutarlar. Genellikle bu gibi durumlara, tek çocuklu ailelerde çok sık rastlanır. Çocuk ailede olan tek inisiyatif sahibi birey pozisyonundadır. Çocuğun böyle bir aile ortamda yetişiyor olması onun doymak bilmez bir kişilik yapısını benimseyeceği kaçınılmaz bir gerçektir. Çocuğun böylesi bir kişiliğe sahip olması onun bencil, sorumluluk almayan, çabuk sinirlenen ve küsen, tahammülsüz,

gururlu, kibirli, şımarık, her söylediğinin hemen olmasını bekleyen davranış belirtileri gösterebilirler. Bu tür çocuklar sosyal çevreye adapte olmakta güçlük yaşarlar ve sosyal çevrelerinden gittikçe uzaklaşırlar. Bu çocuklar gerçeklerle karşı karşıya kaldıkları zaman her söylediklerinin olmadığını gördüklerinde hayal kırıklığı yaşayarak kendi içlerine çekilir ve sosyal fobik belirtiler gösterirler (Yavuzer, 1997).

1.2.1.7. Kabul Edici, Güven Verici ve Demokratik Anne -Baba Tutumu

Demokratik anne baba tutumu, çocuğun benlik gelişimi için en ideal tutumdur. Bu tutumu benimsemiş ebeveynler çocuklarını hem denetler hem de onların ihtiyaçlarını en uygun şekilde karşılar. Bu ebeveynleri davranışları birbirleriyle tutarlılık gösterir ve aynı zamanda kararlı, güven vericidir. Çocuklarına sınırlarını bilmek kaydıyla bazı davranışları yapma izni de verirler ve böylece çocuğun sorumluluk duygusunun gelişmesine de uygun ortam ve koşullu da sağlamış olurlar (Özdemir, Özdemir, Kadak ve Nasıroğlu, 2012).

Bu anne babalar genellikle çocuklarına içten ve derin bir sevgi içindedirler. Bu ebeveynler çocuklarına karşı pozitif bir rol model olurlar. Bu aileler çocuklarına genellikle problemlerinin çözümü konusunda rehber olurlar. Çocuklarının ilgilerine ihtiyaçlarına her daim saygı gösterirler. Bu ailelerde çocuk da ailenin bir bireyi olduğu için onun da fikrine önem vererek saygı duyarlar. Demokratik ortamda büyüyen çocuklar; kendine ve sosyal çevresinde bulunan tüm canlılara saygılı ve duyarlıdır. Bu çocuklar nerede duracağını bilen, geniş çerçeveden bakan, yaratıcı, aktif, fikirlerinin serbestçe söyleyebilen, kurallara ve otoriteye körü körüne bağlanmayan, çevreleriyle uyumlu bireyler olarak yetişir. Kabul edici, güven veren ve demokratik anne -baba tutumuna sahip bireyler bedensel, mental ve sosyal açıdan sağlıklı yetişir (Yavuzer, 1997).

Demokratik ebeveyn tutumu ile yetişen çocuklar, özgüveni tam, girişim yeteneğine sahip, sorumluluk alabilen, kendi kendine karar verme yeteneği edinmiş, oto kontrol sahibi, vicdan mekanizması gelişmiş, yaratıcı, başarılı, benlik algısı yüksek, girişken, yaratıcı fikirleri olan, arkadaş ilişkilerinde daha etkin, rahatça kendini ifade edebilen bir benlik geliştirmektedir. Demokratik ortamda yetişen ergen bireyler, kendilerini ifade etmede zorluk yaşamamakta, başkalarına karşı sevgi saygı duymakta, kendilerini değerli görebilmekte ve başkalarına kendilerini kabul ettirmede ve arkadaş ilişkilerini sürdürmede sorun yaşamamaktadırlar (Yavuzer, 2000).

1.2.2. Farklı Aile Tutumlarının Etkilerini Ele Alan Araştırmalar

Türkiye’de yapılmış olan bir araştırma ebeveyn tutum ve davranışlarını içeren 34 adet yayınlanmış makale derlemesinden oluşmaktadır. Bu yayınlarda, bakım veren kişiler ya da ailenin davranışları ve tutumlarının, çocukların üzerinde ne gibi etkiler yarattığı incelenmiştir. Buna göre; bakım veren kişilerin ya da ailenin baskıcı, olması gerektiğinden daha disiplinli ve aşırı koruyucu hareketler sergilemesi çocuklar üzerinde olumsuz etkilerle sonuçlanırken, bakım veren ya da ailenin demokratik ve kabul edici tutum içerisinde olması çocuklar üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010).

Ailede sadece annenin çocuğunu yetiştirme tutumu değil aynı zamanda babanın tutumunun da oldukça önemli olduğu bilinmektedir. Ancak Türk aile yapısı ve görev paylaşımlarına baktığımızda genellikle çocuğun bakımı ile ilgili olan sorumluluk sadece annenin bir görevi olarak görülmektedir. Bu nedenle annenin çocuğuyla geçirdiği zaman dilimi ve kurduğu iletişim babaya oranla daha fazladır (Yavuzer, 2003).

Çocuk yetiştirme tutumları kültürden kültüre değişebileceği gibi belirli bir kültürde zamanın güncellenmesiyle ve ailelerin gelişmişliğine göre de değişebilir. Bazı durumlarda benzer toplumlarda zaman içinde görülen değişimler, içinde buldukları dönemin sosyal ve sosyoekonomik durumuna uyum sağlamaya çalışmak bazen ailenin farklı ihtiyaçlar içine girmesine ve ailenin yaşamına farklı sorumlulukların eklenmesine, bu sebeple aile içi ilişkilerde ve rollerde oluşan değişimlere neden olabilmektedir. Aileler arasında görülen bu farklılıklar bireysel ve hayati koşulların benzer olmamasından kaynaklanır.

Ülkemiz dışında yapılan araştırmalarda çocuk yetiştirme tutumları ile ilgili olarak genelde kültürün çocuk yetiştirme tutumlarına etkisi incelenmiştir (Chiu, 1987). Yapılan bazı çalışmalar anneye ve çocuğa ait sosyodemografik özelliklerin anne tutumlarına olan etkisini araştırmışlardır. Bunun yanı sıra, Türkiye’de yapılan bazı çalışmaların çoğunda annenin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyebileceği düşünülen sosyodemografik özellikler, annenin eğitimi ve anne-babanın yetiştiriliş şekli gibi etkiler de bakılmıştır (Özyürek ve Şahin, 2005). Bu çalışmaların sonuçlarının çelişkili olduğu görülmüştür.

Ebeveyn tutumları ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında birçok araştırmaya kaynaklık etmiş olan Baumrind'in (1991) anne-baba tutumlarına yönelik sınıflaması görülmektedir. Baumrind anne-baba tutumlarını sınıflamak amacıyla 1970'li yıllarda okul öncesi dönemindeki çocuklarına yönelik çalışma yürütmüştür. Çalışmasında 100 çocuğu ev ortamında yaptığı gözlemlerle izleyerek aileleriyle görüşür. Baumrind farklı araştırma yöntemlerini kullanarak; duyarlılık ve denetim/ duygusal ilişki olmak üzere iki çeşit ebeveyn tutum boyutu belirlemiştir. Kısa süre sonra bu boyutların birbirleriyle kesişmesi neticesinde oluşan otoriter, demokratik, izin verici, ilgisiz olmak üzere dört farklı yetiştirme davranışı ortaya koymuştur. Yapılan çalışmada denetim boyutu ile ebeveynlerin çocuklarının davranışları üzerinde oluşturmaya çalıştıkları kontrollere ve koydukları kurallara çocuklarının uymasını bekleme çabası anlaşılmaktadır. Araştırmanın duygusal ilişki boyutu ile anlatılmak istenen de ebeveynlerin çocuklarına olan yakın ilgi, kabul ve çocuğun gereksinimine karşı duyarlı olmalarıdır. Eğer anne-baba çocuğuna karşı ilgili, duyarlı ve denetleyici olursa demokratik tutum; ancak çocuğuna karşı ilgili, duyarlı ama aynı zamanda denetleyici değil ise izin verici tutum; çocuğuna karşı denetleyici, duyarsız ve aynı zamanda ilgisiz ise otoriter tutum; son olarak çocuğuna karşı ilgisiz, duyarsız ve denetleyici değil ise ilgisiz tutum söz konusu olur (Berk, 2000).

Baumrind'in kuramı, okul öncesi çağıdaki çocukların ev ortamında gözlemler yaparak ve laboratuvar çalışmaları aracılığıyla anne-baba ve çocuk arasındaki iletişimi araştırmıştır. Baumrind anne, baba tutumlarını 4 boyutta sınıflandırmıştır. Bu boyutlar;

- Ebeveyn kontrolü,
- Ebeveyn-çocuk iletişimde açıklık,
- Olgunluk beklentisi
- Bakım/destektir.

Ebeveyn kontrolünde çocukların anne ve baba tarafından belirlenen kurallara hangi düzeyde uyması gerektiğini belirlemektedir. Ebeveyn çocuk iletişimde açıklıkta çocukların anne ve babalarının bir karar verileceği zaman çocukla fikir alışverişi yapıp yapmadıkları çocuğun fikirlerine saygı gösterip göstermediklerini incelemektedir. Olgunluk beklentisinde, ebeveynlerin çocuklarının bilişsel, sosyal, duygusal alanlarda başarılı bireyler olması adına onları ne kadar teşvik ettiklerini ortaya koymaktadır. Bakım-destek boyutunda, ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken çocuklara karşı gösterdikleri yakınlık, verdikleri sevginin önemini göstermektedir. (Akt. Yılmaz, 2000).

Baumrind'in yaptığı sınıflandırmada otoriter olarak nitelendirilen ebeveynlerin kontrol ve olgunluk beklentisinin yüksek, açık iletişim ve bakımın düşük olduğunu belirtmiştir. Söz konusu sınıflandırmada yer alan tüm boyutlara yüksek düzeyde sahip olan ebeveynlerse demokratik ebeveyn olarak isimlendirilmektedir. İzin verici olarak isimlendirilen ebeveynlerin ise açık iletişim ve olgunluk beklentisi boyutlarına yüksek, kontrol ve bakım boyutlarına düşük oranda sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 1.2.
Baumrind Anne, Baba Tutumları

	Kontrol		Açık İletişim		Olgunluk Beklentisi		Bakım	
	Y	D	Y	D	Y	D	Y	D
Otoriter	*			*	*			*
Demokratik	*		*		*		*	
İzin Verici		*	*			*	*	

Baumrind'in (1991) üçlü çocuk yetiştirme sınıflamasının (otoriter, izin verici, demokratik) temelinde batı yaklaşımına bir araştırma olduğu için diğer kültürlerin ayrıntılarını göz ardı ettiği söylenebilir. Örneğin; Amerikalı bir anne baba çocuğuna Çinli bir anne babadan daha az fiziksel ceza uygulaması Çinli anne babayı çocuğuna daha az sıcak bir yakınlık gösterdiği anlamına gelmez (Berk, 2000).

Maccoby ve Martin (1983) ise Baumrind'in araştırmasına benzer şekilde; ebeveynlerin çocuklarının davranışlarına nasıl etki ettikleri ve onların üzerinde ne derece kontrol sağladıkları, ebeveynin çocuğa gösterdiği duygusal yakınlık derecesinin ne olduğuna bakılarak çeşitli ebeveyn tutumlarını tanımlamıştır. Maccoby ve Martin duygusal ilişki/duyarlılık boyutu yerine de kabul/ilgi boyutu; denetim boyutu yerine kontrol boyutu terimini kullanmışlar ve Baumrind'den farklı olarak, izin verici çocuk yetiştirme tutumunun, izin verici/ihmalkâr ve izin verici/hoşgörülü olmak üzere iki ayrı kategoriye bölmüştür (Yılmaz, 1999).

Sümer ve Güngör (1999) ise Türkiye'de yaptığı çalışmada Maccoby ve Martin'in örnek olarak anne ve baba tutumlarını değerlendirmek adına ilgi/kabul ve

kontrol olmak üzere iki farklı boyut belirlemişlerdir. İlgî/kabul boyutu, ebeveynin çocuğu kabul etmesini, anlamasını çocuğa gösterilen sevgiyi ve ilgiyi değerlendirirken kontrol boyutu ise, ebeveynin çocuğun davranışlarını disipline sokmasını, sınırlama koymasını ve izlemesini içerir.

Ülkemizde anne baba tutumunu ölçme araştırmalarının Kuzgun (1972) tarafından başlatıldığı görölmektedir. Araştırmacı ilk defa anne baba tutumlarını otoriter, demokratik ve ilgisiz olarak tanımlamış ve daha sonra yaptığı çalışmalarda ilgisiz tutum yerine koruyucu/istekçi tutumu kullanmayı tercih etmiştir (Kuzgun ve Eldeleklioğlu, 2005). Aynı zamanda Kuzgun ve Eldeleklioğlu (2005) demokratik anne babaları tanımlarken onların çocuklarına karşı, içten sevgi ve ilgi gösteren, çocuklarının iç denetim mekanizmalarının geliştirilmesine önem veren, aile içi her türlü konuda çocuklarının görüşlerini alan, onlara güven, destek veren, onları dinleyen ebeveynler olarak tanımlamışlardır. Otoriter ebeveynleri çocuğa karşı sert, soğuk, sürekli eleştiren, çocuğun kusurunu yüzüne söyleyen, çocuğunu başkalarıyla kıyaslayan ve çocuğu dıştan denetleyen ebeveynler olarak betimlemişlerdir. Koruyucu/istekçi ebeveynleri de çocuklarını aşırı koruyan, onlara hükmeden, onların adına karar veren, sürekli denetlemeye çalışan ve çocuğun kapasitesi üstünde başarı bekleyen, bu başarı gerçekleşmediğinde ise çocuğu cezalandıran ebeveynler olduklarını açıklamışlardır (Kuzgun ve Eldeleklioğlu, 2005).

Yavuzer (1998) de Kuzgun ve Eldeleklioğlu'nun araştırmalarına benzer şekilde ebeveyn tutumlarını destekleyici, denetleyici ve pasif olmak üzere üç farklı gruba ayırmıştır. Denetleyici tutumu benimsemiş anne-babaların ortak davranışlarının genel olarak çocuklarının davranışlarını değerştirme hedefinde olduğunu belirtmiştir. Denetleyici tutum; fiziki şiddet göstermek ve tehdit etmek biçiminde olabildiği gibi, iletişimi kesmek, sevgiden mahrum bırakmak, konuşmamak ya da aşağılamak gibi davranışları içeren tutumlardır.

Becker (1964), denetleyici/kısıtlayıcı ebeveynlerce büyütölen çocukların onların otoriter davranışlarına karşı daha bağımlı bir davranış sergileyerek boyun eğdiklerinde, ihtiyaçlarının karşılanacağını düşündüklerini yapılan çalışmada belirtmiştir (Akt. Davaslıgil, 1988).

Darling ve Steinberg (1993)'e göre çocuğa yöneltilen tutum ve davranışlar ebeveyn çocuk etkileşiminin doğasını belirleyen davranış ve uygulamalarının sözsüz ifadelerinin toplamıdır.

McWhirter ve Acar (1991), ebeveyn tutumlarını beş farklı sınıflandırmaya göre ayırmışlardır. Bunlar; demokratik anne baba, etkili ve düzenli anne baba, katı ve kontrollü anne baba, saldırgan, otoriter, nörotik anne baba ve kaygılı nörotik anne babalardır.

- Demokratik anne babalar genellikle aile içi kurallar hakkında konuşulmasına izin vererek çocuğa kabul edilmeyecek davranışın nedenini olumlu bir şekilde açıklayarak ifade ederler. Bu ailelerin çocukları, sosyal, arkadaş canlısı ve etkindirler.

- Etkili, düzenli anne baba, çocuğa yön verme ve onu devamlı kontrol etme eğilimine girer. Çocuğu yapılacak ev içi işlerin içine ya da verilecek sorumlulukların içine sokmak için över, destekler ve ödüllendirirler. Bu anne-babanın çocukları genellikle sosyalleşme ve kurallara uyma eğilimindedirler.

- Katı kontrollü anne babalar, çocuklarıyla olan iletişimlerinde çok sert bir üslup kullanırlar. Bu anne baba modeli katı, soğuk ve kesin tavırla birçok kuralla çocuklarını zorlar ve sonuç itibarıyla bu çocuklar da otoritenin onları reddetmesinden korkan kişilik geliştirirler.

- Otoriter, saldırgan ve nörotik ebeveynler uyguladıkları katı kurallara çocuğun uyması için onu zorlar bu tutum neticesinde çocuk öfkeli bir kişilik oluşturarak agresif tavırlar sergilemeye başlar.

- Kaygılı nörotik ebeveyn tutumuna baktığımızda ise bu ailelerin çocuk üzerinde az kontrol sahibi olmalarına rağmen çocuğu yıpratma eğiliminde oldukları gözlenir. Bu ailelerin çocuklarının genellikle toplumdan uzak kalmayı tercih ettikleri belirtilmiştir.

Odabaşı (1985) yaptığı bir araştırmada okul öncesi üç ile yedi yaş grubu çocukların benlik kavramları ile anne-babaların demokratik tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda demokratik tutum sergileyen ebeveynlerin çocuklarının benlik algılarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Akt. Burnukara, 2009).

Abacı (1986)'nın otoriter, demokratik ve ilgisiz olarak algılanan ebeveyn tutumlarına ilişkin araştırmasında anne-baba tutumu ve çocuğun kaygı düzeyi arasındaki ilişkiye bakmıştır. Yapılan bu araştırmanın neticesinde ebeveyn tutumu ile kaygı arasında negatif bir korelasyon olduğunu saptamış ancak otoriter ve ilgisiz ebeveyn tutumları arasında pozitif bir korelasyon olduğunu bulmuştur.

Demokratik bir biçimde çocuk büyüme tutumunu benimsemiş ailelerin çocuklarına bakıldığında psikolojik uyum açısından avantajlı oldukları bulunmuştur. Bu çocuk ve ergenlerin, ilgisiz ve otoriter ebeveynlere sahip olan çocuklara karşı daha üst özsaygı, sosyal gelişim, atılganlık ve akademik başarı sahibi oldukları gösterilmiştir (Tuğrul, 1996).

Anne baba tutumları ve ailenin ekonomik durumu arasındaki ilişkilerle ilgili bir başka çalışmada ailenin ekonomik durumu ile çocuk yetiştirme tutumları arasında ilişki saptanmıştır. Düşük gelir ve düşük eğitim düzeyine sahip ailelerde sıkı denetim ve kontrollün yüksek oranda, ilgi ve kabulün düşük oranda olduğu belirtilmiştir (Sümer ve Güngör, 1999).

Ailede problem çözme, roller, duygusal tepkileri gösterebilme ve iletişim arasında ebeveyn tutumları ile bir ilişki olduğu bulunmuştur. Anlayışlı anne-babaların çocuklarının, otoriter olanlara göre; problem çözme, iletişim, roller ve duygusal tepkileri göstere bilme düzeyleri yüksek ölçüde olduğu bulunmuştur. Yapılan aynı çalışmada anlayışlı ve yardımcı ebeveyne sahip çocukların uyum davranış düzeylerinin, baskıcı ve otoriter ebeveyne sahip çocuklara oranla daha yüksek olduğu bulunmuştur (Küçükkaragöz ve Harmanlı, 2002).

Ebeveyn tutumları ve kişilik oluşumu ilişkisi ile ilgili yapılan çalışmaların sonuçlarına bakıldığında otoriter tutumun çok fazla uygulanmasının, benliği geliştirmekte olan çocuğun dışsal denetim mekanizmasına neden olduğu ve çocukta bağımsız, girişimci ve kendine güven duyma duygusuna engel olduğu ve bu nedenle de kontrol edici, otoriter tutumun negatif benlik kavramı oluşumuna yol açtığı bulunmuştur (Maccoby ve Martin, 1983).

Maccoby ve Martin (1983) çalışmaları sonucunda ilköğretim dönemindeki çocukların hissettikleri anne baba tutumu ve desteği çocuğun özsaygısını olumlu yönde etkilemektedir. Bir başka çalışmada da demokratik tutuma sahip ailelerde yetişen

çocukların otoriter tutuma sahip ailelerde yetişen çocuklara göre özsayılarının daha yüksek olduğu; kaygı ve depresyon düzeylerinin ise daha az olduğunu ortaya koymuştur (Aydın, 1985).

Yapılan araştırmalar incelendiğinde ebeveyn tutumları ile çocukların hareket ve psiko-sosyal gelişimi arasında dikkate değer bir ilişki vardır. Literatürde kaynaklara bakıldığında anne-baba-çocuk ilişkisi ile çocuğun psikolojik, sosyal gelişiminin ve tase boyutunun manalı bir ilişkisinin olduğu sonucuna varılan pek çok araştırma eldesi mevcuttur. Ebeveynler ve çocuk ilişkisi hususunda yapılan bilimsel araştırmaların neticelerine bakıldığında da ebeveynlerin doğru tutumlar göstermeleri ile oluşturulan sağlıklı aile ortamı içinde yetiştirdikleri sağlık sorunu olmayan bir çocuğun sorunsuz bir psiko-sosyal gelişim gerçekleştirdiği sonucu elde edilen bulgularla desteklenmektedir (Özalp, 2006).

1.3. Siber Zorbalık ve Anne Baba Tutumu

Kültürel ve irksal olarak farklı çocukların ebeveynleriyle arasındaki ilişkilerinin ve ebeveynlerin çocuklarına olan davranışlarının, çocukların gelişmesinde ve davranışlarında direk veya dolaylı yoldan etkileri vardır. Benzer şekilde aile tutumları, çocuğun benimsediği tutum ve davranışların, diğer bireylere, nesnelere ve hayata karşı takındığı tavırların temelini oluşturmaktadır (Aksaray, 2013).

Yapılan araştırmalara bakıldığında; çocuklarıyla yeteri kadar yakın ilişkiler kurmayan, duygusal ve fiziksel şiddete başvuran, gücün ön planda olduğu disiplin kurallarına başvuran ailelerin çocuklarının da saldırganca davranışlar da zorbalığa başvurdukları görülmektedir. Dilmaç ve Aydoğan (2010) da benzer biçimde otoriter, demokratik ve koruyucu ebeveyn tutumlarının zorbalık üzerindeki etkisini inceledikleri araştırmalarında zorbalığı yalnızca otoriter ebeveyn tutumunun yordadığını belirlemişlerdir. Otoriter ebeveyn tutumunu benimsemiş ailelerde çocuklarını disipline ederken fiziksel şiddet, duygusal şantaj gibi yöntemlere başvurarak, çocuklarının da koydukları kurallara itiraz etmeden, sorgulamadan uymasını beklemektedirler. Makri-Botsari ve Karagianni'nin (2014), yaptıkları araştırmada otoriter aileye sahip ergenlerin daha fazla zorbalık yaptığı, yetkili aileye sahip ergenlerin ise daha fazla mağduriyet yaşadığı belirlenmiştir.

Zorbaların ebeveynlerinin en öne çıkan özelliklerinden biri zayıf ebeveyn-çocuk ilişkileri olmasıdır. Çocuklarına ilgisiz davranan, destekleyici olmayan ve çocukların aileleriyle olan iletişiminin zayıf olması durumu oluşan ailelerde zorba öğrencilerin daha fazla görüldüğü belirtilmektedir. Nikiforou, Georgiou ve Stavrinides (2013) ebeveynlerle yetersiz bağlanmanın zorbalıkla ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca araştırmalarında zorbaların ve mağdurların ebeveynleriyle olan ilişkilerinin mağdurlardan daha kötü olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde Totan ve Yöndem'in (2007) yaptıkları araştırma bulgularına göre, ergenlerin anne-babaları ile olan ilişkileri arttıkça hem zorba ve hem de mağdur olma olasılığı azalmaktadır.

Rigby (2013) zorbaların ailelerinin özelliklerini, çocuklarıyla güvensiz kaçınan bağlanma geliştirmiş, çocuklarının ihtiyaçlarına karşı duyarlı olmayıp onları ihmal eden, otoriter ebeveynlik stiline sahip, çocuklardan koyulan kurallara itiraz etmeden uymasını bekleyen aileler olarak açıklamıştır. Olweus (1993) mağdurların ailelerinin ise zorbaların ailelerinin tam tersine aşırı müdahaleci ve koruyucu olduğu kaydetmiştir. Ona göre, mağdurların ailelerinin aşırı koruyucu olması, ergenlerin öz-yeterliliklerinin ve bağımsızlık duygularının gelişmesini önlemektedir. Rigby, Slee ve Martin (2007) mağdurların aile özelliklerini; çocukların aşırı şekilde korunduğu, baskı altında yetiştirildiği ve erkek çocuklarına kıyasla kız çocuklarına daha fazla baskı yapıldığı şeklinde sıralamışlardır.

Anne baba desteği aile siber zorbalık davranışı arasındaki ilişkiye yönelik yapılan araştırmalarda ise; aileden algılanan sosyal destek arttıkça siber mağdur olma durumunun azaldığı; siber mağduriyet azaldıkça akranlardan algılanan sosyal desteğin arttığı; anne baba desteği arttıkça tüm zorbalık türlerinin azaldığı; tek ebeveynli ailelerde, arkadaş desteği az olmasına rağmen ailenin desteklemesi fazla olduğunda siber mağduriyetin azaldığı belirlenmiştir (Soydaş, 2011). Erkek ergenlerde ebeveynlerinden algıladıkları denetimin artmasının sanal ortamda zorbalığa hem zorba hem kurban olarak dâhil olmayı azaltarak yaşamın farklı alanlarına ilişkin doyumun arttırırken kızlarda daha fazla izlenme algısının siber mağduriyeti azaltarak yaşamın farklı alanlarına ilişkin doyumunu arttırmıştır (Soydaş, 2011).

1.4. Araştırmanın Amacı

Ebeveyn tutumları ile siber zorbalık arasındaki ilişkiyi açıklayan çalışmalar literatürde görece azdır. Bu nedenle, bu çalışma ortaöğrenim öğrencilerinde siber zorbalık

ile ebeveyn tutumları ve öğrencilerin internet kullanım özellikleri arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçlamaktadır.

1.5. Araştırma Sorusu ve Hipotezleri

Bu çalışmada ele alınan araştırma sorusu: Siber zorbalığa maruziyet ile farklı aile tutumları, bazı demografik özellikler ve internet kullanımı özelliklerinin ilişkisi nasıldır?

Hipotezler:

1-Demografik özellikler: Katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri kendileri ve ailelerinin demografik özelliklerine göre farklılık göstermektedir.

H1a: Siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri erkek öğrencilerde kız öğrencilere göre daha yüksektir

H1b: Siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri öğrenci yaşı arttıkça artar.

H1c: Siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri ebeveynleri bir arada olmayan öğrencilerde daha yüksektir.

H1d: Siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri ebeveyn eğitim düzeyi azaldıkça artar.

H1e: Siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri ebeveyn gelir durumu azaldıkça artar.

H1f: Siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri ebeveyn yaşı arttıkça artar.

2-İnternet kullanım özellikleri: Katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri internet kullanım özelliklerine göre farklılık göstermektedir.

H2a: Siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri internet kullanım süresi arttıkça artar.

H2b: Siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri ailesi tarafından internet kullanımında denetlenme olan öğrencilerde daha düşüktür.

H2c: Siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri kullanılan medya türü e-posta olduğunda daha yüksektir.

H2d: Katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri kullanılan cihaz cep telefonu olduğunda daha yüksektir.

3-Anne-Baba Tutumları: Siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri ile ebeveyn tutumları arasında ilişki vardır.

H3a: Demokratik anne-baba tutumuna sahip ailelerin çocuklarında siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri daha düşüktür

H3b: Koruyucu anne-baba tutumuna sahip ailelerin çocuklarında siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri daha düşüktür

H3c: Otokratik anne-baba tutumuna sahip ailelerin çocuklarında siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri daha yüksektir.

H3d: İzin verici anne-baba tutumuna sahip ailelerin çocuklarında siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri daha yüksektir.

4: Çok yönlü hipotez:

H4: Siber zorbalığa maruz kalma düzeylerini etkilediği tek yönlü analizlerde gösterilen belirleyicilerin bir arada etkisini göstermek üzere yapılan çok yönlü regresyon analizinde bazı değişkenler diğerlerinden daha belirleyicidir (internet kullanımını ve ebeveyn tutumu değişkenleri üzerinden).

2. BÖLÜM

YÖNTEM

2.1.Katılımcılar

Araştırma katılımcıları Adıyaman Anadolu Lisesinde 2019-2020 eğitim öğretim yılında devam eden 125 öğrenci, 125 anne (veya baba) dan oluşmaktadır. Katılımcılara ilişkin sosyodemografik özellikler Tablo 2.1 ve Tablo 2.2’de yer almaktadır.

Tablo 2. 1.
Öğrencilere İlişkin Sosyodemografik Özellikler

		N	%
Cinsiyet	Erkek	53	42,4
	Kadın	72	57,6
Sınıf	9.Sınıf	26	20,8
	10.Sınıf	24	19,2
	11.Sınıf	34	27,2
	12.Sınıf	41	32,8
Kardeş Sayısı	1-2 Kardeş	35	28,0
	3-4 Kardeş	70	56,0
	5 ve Üzeri Kardeş	20	16,0
Yaş	14-15 Yaş	27	21,6
	16-17 Yaş	63	50,4
	18 Yaş	35	28,0
Ebeveyn Birliktelik Durumu	Birlikte	117	93,6
	Boşanmış	7	5,6
	Baba Hayatta Değil	1	0,8
Toplam		125	100

Tablo 2. 2.
Ebeveynlere İlişkin Sosyodemografik Özellikler

		n	%
Ebeveyn Yaş	40 Yaş Altı	23	18,4
	41-50 Yaş	63	50,4
	51 Yaş ve Üzeri	39	31,2
Ebeveyn Meslek	Ev Hanımı	22	17,6
	Öğretmen	54	43,2
	Hemşire	3	2,4
	Memur Kamu	16	12,8
	Emekli	14	11,2
	Serbest Meslek	16	12,8
	1000 TL Altında	2	1,6
Ebeveyn Gelir	1500-2500 TL	4	3,2
	2500 TL Üzerinde	119	95,2
Ebeveyn Gelir Algısı	Düşük	1	0,8
	Orta	44	35,2
Ebeveyn Eğitim Durumu	İyi	75	60,0
	Çok İyi	5	4,0
	İlkokul	11	8,8
Ebeveyn Cinsiyet	Ortaokul	11	8,8
	Lise	29	23,2
	Üniversite	65	52,0
	Yüksek Lisans	9	7,2
Toplam	Erkek	66	52,8
	Kadın	59	47,2
Toplam		125	100

2.2. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama amacıyla araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanmış Kişisel Bilgi Formu, Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) ve Siber Zorbalık Ölçeği kullanılmıştır.

2.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcılar olan anne- babalardan çocuklarının doğum tarihi, cinsiyeti, kendilerinin yaş, meslek, haftalık çalışma süreleri, ailenin gelir durumu gibi sosyodemografik bilgilerini edinmek amacıyla, kapalı ve açık uçlu sorulardan oluşan bilgi formu oluşturulmuştur. (Ek 1)

2.2.2. Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)

Çalışmada katılımcı ebeveyn grubuna uygulanan Ebeveyn Tutum Ölçeği (Demir ve Şendil, 2008), araştırmacılar tarafından ebeveynlerin çocuk yetiştirme davranışlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. ETÖ'nün boyutları belirlenirken, Baumrind'in (1966;

1971; 1995) çalışmalarında vurgulamış olduğu talep ve kabul boyutlarını temel alarak öne sürdüğü demokratik, otoriter, izin verici ebeveyn örüntüleri ve aşırı koruyuculuk boyutu ölçeğe alınmıştır.

Ölçek Likert tarzındadır. Oluşturulan maddeler davranış biçimleri şeklinde olup, her bir davranış biçiminin karşısında sıklık oranlarına göre farklılaşan 5 seçenek bulunmaktadır. Bunlar; “Her zaman böyledir”; “Çoğunlukla böyledir”; “Bazen böyledir”; “Nadiren böyledir” ve “Hiçbir zaman böyle değildir” şeklinde oluşturulmuştur. Böylece soru maddelerini yanıtlayan anne-babaların, söz edilen davranışı ne sıklıkta yaptıklarını ifade etmeleri sağlanmıştır. Maddelerin puanlanmasında “Her zaman böyledir” 5, “Hiçbir zaman böyle değildir” ise 1 puan alır. Her boyuttan alınan puanlar ayrı ayrı hesaplanarak her boyut için bir puan elde edilmektedir. Yüksek puan almak o boyutun temsil ettiği davranış şeklini benimsemek anlamına gelmektedir. ETÖ’nün ölçeği geliştiren araştırmacılar tarafından raporlanan güvenilirliği Cronbach Alpha değeri .74’dür. Alt boyutların Cronbach alfa değerleri; “demokratik” boyut için .83, “otoriter” boyut için .76, “aşırı koruyucu” boyut için .75 ve “izin verici” boyut için ise .74 olarak bulunmuştur. Ölçeğin geçerlik çalışması Demir ve Şendil (2008) tarafından yapılmıştır.

Bu çalışmada ise ebeveyn tutum ölçeği (ETÖ) güvenilirlik katsayısı ,747 olarak tespit edilmiştir. Alt boyutların güvenilirlik katsayı değerleri; “demokratik” boyut için .84, “otoriter” boyut için .87, “aşırı koruyucu” boyut için .81 ve “izin verici” boyut için ise .82 olarak bulunmuştur.

2.2.3. Siber Zorbalık Ölçeği

Ölçek, siber zorbalık davranışının ölçülmesi amacıyla Stewart, Drescher, Maack, Ebesutani, ve Young (2014) tarafından geliştirilmiştir (Ek 2). Ölçek toplamda 16 sorudan oluşmakla birlikte, 16 sorunun 14’ü likert tipinde oluşturulmuş kalan 2 soru da çoktan seçmeli olarak belirlenmiştir. Çoktan seçmeli kısmı oluşturan soruların ilkinde katılımcılara e-posta, mesaj, video vb. herhangi bir platformdan başkalarına rahatsızlık verip vermediği sorusu yöneltirken diğer soruda, belirtilen platformlar aracılığıyla rahatsız edilip edilmediği sorulmaktadır. Likert tipinde oluşturulan sorularda ise siber zorbalığa maruz kalma durumlarını tespit etmek amacıyla 14 yargı bulunmaktadır. Katılımcılar Likert tipte olan sorulara “Hiç, Neredeyse hiç, Bazen, Hemen hemen her zaman, Her zaman” skalası üzerinden yanıt vermektedirler.

Katılımcılara yöneltilen soru içeriklerinde, sanal ortamlar aracılığıyla görsel olarak ya da yazılı olarak rahatsız edilip edilmeme durumu, kendi rızası ve haberi olmadan kişisel bilgilerinin başkaları tarafından paylaşılıp paylaşılmadığı, dışlanma duygusu, aşağılanma durumu ve yine aynı platformlardan tehdit edilip edilmediği hususları yer almaktadır.

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması aynı araştırmacılar tarafından yapılmış, ölçekte yer alan ilk 2 soru ayrı tutulmuştur. SZÖ'nün ölçeğinin geliştiren araştırmacılar tarafından raporlanan güvenilirliği Cronbach Alpha ,95'tir. Ölçeğin geçerlik çalışması Küçük ve ark. (2017) tarafından yapılmıştır.

Bu çalışmada ise SZÖ'nün 14 sorudan oluşan ölçek bölümü iç tutarlılık ve madde-toplam güvenilirliği analizleri sonrası toplama katkı yapmayan bir soru dışarda bırakılarak 13 sorudan oluşacak şekilde kullanılmış, güvenilirlik katsayısı 0,89 olarak tespit edilmiştir.

2.3. İstatistik Analiz

Verilerin analizinde bağımlı değişken olan siber zorbalığa maruziyet puanı üzerine etkili değişkenler önce tek yönlü analizler (T-Test, Tek Yönlü ANOVA ve Pearson Korelasyon analizi) ile değerlendirilmiş, anlamlı düzeyde ilişki gösteren belirleyici değişkenler daha sonra çoklu regresyon analizi ile değerlendirilmiştir. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiş, veri analizi için SPSS ver.20 kullanılmıştır.

3. BÖLÜM

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde öğrencilerin internet kullanımına dair özelliklere, siber zorbalık puanları ve ebeveyn tutumlarına dair analizlere yer verilmiştir.

3.1. Öğrencilerin İnternet Kullanma Özellikleri

Tablo 3.1’te öğrencilerin evdeki bilgisayar sayıları, günlük internet kullanım süreleri, kendi bilgisayarı, cep telefonu, tableti olma durumları, evde internet bağlantısı olma durumu gibi internet kullanımına dair tanımlayıcı özelliklere yer verilmiştir.

Tablo 3. 1.
Öğrencilerin İnternet Kullanma Özellikleri

		n	%
Evdeki Bilgisayar Sayısı	Hiç Yok	24	19,2
	1 Tane	82	65,6
	2 ve Daha Fazla	19	15,2
İnternet Süreleri	1-2 Saat	43	34,4
	3-4 Saat	46	36,8
	5 Saat ve Üzeri	36	28,8
Kendi Bilgisayarı Olma	Hayır	74	59,2
	Evet	51	40,8
Kendi Cep Telefonu Olma	Hayır	26	20,8
	Evet	99	79,2
Kendi Tableti Olma	Hayır	108	86,4
	Evet	17	13,6
İnternet Bağlantısı	Hayır	11	8,8
	Evet	114	91,2
Aile Denetim Durumları	Hayır	69	55,2
	Evet	56	44,8
İnternete Bağlanan Cihaz	Cep Telefonu	104	83,2
	Tablet ve Bilgisayar	21	16,8
Kullanılan Medya Türü	Whatsapp	26	20,8
	İnstagram	9	7,2
	E-Posta	90	72,0
Toplam		125	100

Katılımcıların %65,6’inde (82 kişi) evde 1 bilgisayar bulunmakta, %59,2’si (74 kişi) kendine ait bir bilgisayar kullanabilmektedir. Kendi cep telefonu olan katılımcı oranı %79,2 kendi tableti olan katılımcı oranı %13,6’dır. Kişisel internet bağlantısı olan katılımcı oranı %91,2’dir.

Katılımcıların internet kullanımı üzerinde aile denetimi %55,2 (69 kişi) hayır, %44,8 (56 kişi) evet şeklinde dağılmıştır. Katılımcıların internette kalma süreleri; %36,8

(46 kişi) 3-4 Saat, %34,4 (43 kişi) 1-2 Saat ve %28,8 (36 kişi) 5 Saat ve üzeri şeklinde raporlanmıştır. Kullandıkları medya türlerine göre katılımcılar; %72 (90 kişi) e-Posta, %20,8 (26 kişi) whatsapp, %7,2 (9 kişi) instagram şeklinde dağılmışlardır.

3.2. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Ebeveyn Tutumlarının Cinsiyete Göre İncelenmesi

Tablo 3.2’te katılımcıların anne baba tutumları ve siber zorbalık puanlarının cinsiyetlerine göre farklılıkları incelenmiştir.

Tablo 3. 2.
Öğrencilerin Siber Zorbalık Puanlarının ve Ebeveyn Tutumlarının Öğrencilerin Cinsiyetine Göre Dağılımı

Ebeveyn Tutumları	Cinsiyet	N	Ort.	ss	t	df	p.
Demokratik Tutum	Erkek	53	60.7736	7.48753	-2,286	123	0,024
	Kız	72	64.3611	9.44264			
Otoriter Tutum	Erkek	53	28.3019	7.10250	-0,096	123	0,924
	Kız	72	28.4444	8.92360			
Koruyucu Tutum	Erkek	53	31.9057	4.59625	-1,028	123	0,924
	Kız	72	32.7222	4.23341			
İzin Verici Tutum	Erkek	53	25.7358	5.41419	0,261	123	0,306
	Kız	72	25.4444	6.66690			
Siber Zorbalık	Erkek	53	12.4151	7.60171	0,873	123	0,384
	Kız	72	11.2083	7.66359			

Araştırmada ebeveyn tutumlarının ve siber zorbalık düzeylerinin cinsiyetlere göre dağılımları t-test ile incelenmiş, yalnızca demokratik ebeveyn tutumlarının cinsiyete göre farklılık gösterdiği ve kız öğrencilerin ebeveynlerinin erkek öğrencilerin ebeveynlerine göre daha yüksek düzeyde demokratik ebeveyn tutumuna sahip oldukları sonucu tespit edilmiştir (p = 0,024). Kız öğrencilerin siber zorbalık maruz kalma düzeyleri öğrencilerin cinsiyetleri arasında bir ilişki tespit edilememiştir.

3.3. Siber Zorbalık İle Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Öğrencilerin İnternet Kullanım Özellikleri Arası Tek Yönlü İlişkiler

Çalışmanın temel değişkeni olan siber zorbalık puanları üzerine etki eden faktörleri belirlemek için kategorik bağımsız değişkenler için t-test ve tek yönlü ANOVA analizleri, sürekli bağımsız değişkenler için korelasyon analizleri uygulanmıştır.

3.3.1. Kategorik Değişkenlerin Analizi

Araştırmada katılımcıların siber zorbalık toplam puanlarının kendi bilgisayarı olma durumu, cep telefonu olma durumu, tablet sahibi olma durumu, internet erişimine sahip olma durumu, internet erişiminde aile denetiminin olma durumu, ebeveyn mesleği, ebeveyn eğitim durumu, ebeveyn gelir durumu, kullanılan medya türü ve kullanılan cihaz değişkenlerine göre yapılan tek yönlü analizleri Tablo 3.3’de verilmiştir.

Tablo 3. 3.
Katılımcıların Siber Zorbalık Puanları ile Kategorik Bağımsız Değişkenler Arası Tek Yönlü Analizler

	Kendi Bilgisayarı Olma	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	T	df	p.
Siber Zorbalık Toplam Puan*	Hayır	74	10.1486	7.28045	0.84634	123	0,005
	Evet	51	14.0000	7.61840			
	Cep Telefonu Olma	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	T	df	p.
Siber Zorbalık Toplam Puan*	Hayır	26	7.8462	6.44790	-3,001	123	0,003
	Evet	99	12.7374	7.61790			
	Tablet Sahibi Olma	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	T	df	p.
Siber Zorbalık Toplam Puan*	Hayır	108	12.1389	7.65794	1.556	123	0.122
	Evet	17	9.0588	7.09287			
	İnternet Erişimi Olma	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	T	df	p.
Siber Zorbalık Toplam Puan*	Hayır	11	7.2727	5.69370	-2,050	123	0,042
	Evet	114	12.1491	7.67507			
	Denetim	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	T	df	p.
Siber Zorbalık Toplam Puan*	Hayır	69	12.1449	7.23406	0,690	123	0,492
	Evet	56	11.1964	8.12721			
	Ebeveyn Meslek	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	df	p.
Siber Zorbalık Toplam Puan**	Ev Hanımı	22	12.0455	7.91910	0,690	119	0,849
	Öğretmen	54	11.0185	7.35230			
	Hemşire	3	15.0000	6.08276			
	Memur Kamu	16	13.5625	9.59145			
	Emekli	14	11.6429	7.18553			
	Serbest Meslek	16	11.2500	7.27095			

	Ebeveyn İlişki Durumu	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	T	df	p.
Siber Zorbalık Toplam Puan*	Diğerleri	8	15.1250	6.85435			
	Evli	117	11.4872	7.65148	1.308	123	0.193
	Ebeveyn Eğitim Durumu	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	df	p.
Siber Zorbalık Toplam Puan**	İlkokul ^a	11	5.0909	4.48229	5.191	120	0.001
	Ortaokul ^b	11	16.6364	7.90282			
	Lise ^c	29	11.0345	7.01775			
	Üniversite ^{b,c}	65	12.9692	7.28862			
	Yüksek Lisans ^{a,c}	9	7.0000	8.29156			
	Ebeveyn Gelir Durumu	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	df	p.
Siber Zorbalık Toplam Puan**	1000 TL Altında ^a	2	.5000	.70711	3.418	122	0.036
	1500-2500 TL ^a	3	18.3333	7.50555			
	2500 TL Üzerinde ^a	120	11.7417	7.51636			
	Kullanılan Medya Türü	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	T	df	p.
Siber Zorbalık Toplam Puan*	Diğerleri	35	6.1143	6.62336			
	E-Posta	90	13.9000	6.86965	-5.746	123	0.000
	Kullanılan Cihaz	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	T	df	p.
Siber Zorbalık Toplam Puan*	Tablet ve Bilgisayar	21	7.1905	7.59354	-3.083	123	0,003
	Cep Telefonu	104	12.6346	7.33929			

* T-Test

** ANOVA Test

Araştırmada katılımcıların siber zorbalık toplam puanlarına kategorik değişkenlerin etkisini incelemek için yapılan tek yönlü analizler (T-Test ve F-Test) sonucunda elde edilen istatistiksel olarak anlamlı bulgular şu şekildedir:

- Kendi bilgisayarını olan katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri kendi bilgisayarını olmayanlara göre daha yüksek ($p = 0,005$),
- Kendi cep telefonu olan katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri kendi cep telefonu olmayanlara göre daha yüksek ($p = 0,003$),
- İnternet erişimi olan katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri internet erişimi olmayanlara göre daha yüksek ($p = 0,042$),

- Ebeveyni ilkokul mezunu olan katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri diğer tüm katılımcılara göre daha düşük (p.= 0,001),
- Ebeveyni ortaokul mezunu olan katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri ebeveyni lise, üniversite ve yüksek lisans mezunu olan katılımcılara göre daha yüksek (p.= 0,001),
- Ebeveyn geliri 1500-2500 TL arasında olan katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri diğer katılımcılara göre daha yüksek (p.= 0,036),
- E-Posta kullanan katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri diğer medya türlerini kullanan (Whatsapp, Instagram) katılımcılara göre daha yüksek (p.= 0,000),
- Cep telefonu kullanan katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri tablet ve bilgisayar kullanan katılımcılara göre daha yüksek (p.=0,003) düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

3.3.2. Sürekli Değişkenlerin Analizi

Siber zorbalık toplam puanları ile ebeveyn yaş, internette geçirilen süre ve öğrencinin yaşı değişkenleri arasındaki tek yönlü ilişkiler korelasyon analizi ile incelenmiştir. (Tablo 3.4)

Tablo 3. 4.
Katılımcıların Siber Zorbalık Puanları ile Sürekli Belirleyici Değişkenler Arası Tek Yönlü Analizler

		Siber Zorbalık Toplam Puan	Ebeveyn Yaş	İnternet Kullanım Süresi	Öğrencinin yaşı
Siber Zorbalık Toplam Puan	Pearson Korelasyon Katsayısı	1	-.078	.451	.072
	p.		.387	.000	.426
Ebeveyn Yaş	Pearson Korelasyon Katsayısı		1	-.095	.242
	p.			.294	.007
İnternet Kullanım Süresi	Pearson Korelasyon Katsayısı			1	.211
	p.				.019
Öğrencinin yaşı	Pearson Korelasyon Katsayısı				1
	p.				

Siber zorbalık toplam puanları ile internet kullanım süresi arasındaki korelasyon analizi sonucunda siber zorbalık toplam puanları ile internette geçirilen süre arasında pozitif yönlü ve orta düzeyli ilişki olduğu ($r= 0,451$; $p= 0.000$); siber zorbalık puanları ile ebeveyn yaşı arasında negatif yönlü çok zayıf bir ilişki, siber zorbalık puanları ile öğrencinin yaşı arasında pozitif yönlü çok zayıf bir ilişki tespit edilmiştir.

3.4. Siber Zorbalık ile Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Öğrencilerin İnternet Kullanım Özellikleri Arası Çok Yönlü İlişkiler

Katılımcıların araştırmanın bağımlı değişkeni olan Siber Zorbalık puanları ile araştırmanın temel bağımsız değişkeni olan Ebeveyn Tutumları puanları arasındaki ilişkileri gösteren tanımlayıcı düzeyde korelasyon analizleri Tablo 3.5’de sunulmuştur.

Tablo 3. 5.
Siber Zorbalık ile Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkiler

		Demokratik Tutum	Otoriter Tutum	Koruyucu Tutum	İzin Verici Tutum	Siber Zorbalık Toplam Puan	SZ1	SZ2
Demokratik Tutum	Pearson Korelasyon Katsayısı	1	-.493''	.203*	-.397**	-.552**	-.576**	-.664''
	p.		.000	.023	.000	.000	.000	.000
Otoriter Tutum	Pearson Korelasyon Katsayısı		1	.216	.650**	.334	.397**	.448**
	p.			.016	.000	.000	.000	.000
Koruyucu Tutum	Pearson Korelasyon Katsayısı			1	.003	-.076	-.159	-.057
	p.				.975	.398	.076	.531
İzin Verici Tutum	Pearson Korelasyon Katsayısı				1	.365	.465**	.492**
	p.					.000	.000	.000
Siber Zorbalık Toplam Puan	Pearson Korelasyon Katsayısı					1	.678**	.576**
	p.						.000	.000
SZ1	Pearson Korelasyon Katsayısı						1	.805**
	p.							.000
SZ2	Pearson Korelasyon Katsayısı							1
	p.							

Ebeveyn tutumları ile siber zorbalık arasındaki ilişkilerin korelasyon analizi ile incelenmesi sonucunda siber zorbalık toplam puanları ile en yüksek korelatif ilişki demokratik tutum arasında olduğu ve bu ilişkinin negatif yönlü ve orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir (r: -0,552; p.=0,00). Siber zorbalık toplam puanları ile otoriter tutum arasında orta düzeyli ve pozitif yönlü (r: 0.334; p.=0,00) yine siber zorbalık toplam puanları ile izin verici ebeveyn tutumu arasında orta düzeyli ve pozitif yönlü (r: 0,365; p.=0,00) ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Siber zorbalık üzerinde etkili olan tek yönlü değişkenlerin bir arada etkisinin tespiti için gerçekleştirilen çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 3.6'da sunulmuştur. Stepwise yöntemi ile gerçekleştirilen analize Siber Zorbalık puanına etki ettiği tespit edilen değişkenlerden; internette kalma süresi, erişim durumu, aile denetimi, kendine ait bilgisayar ve cep telefonu olma durumları, tercih ettiği cihaz ve kullanılan medya türü birinci set olarak; ebeveyn tutumlarından tek yönlü analizlerde etkili bulunan demokratik tutum, otoriter tutum ve izin verici tutum puanları ise ikinci set olarak dahil edilmiştir.

Tablo 3. 6.
Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Std. Sapma Tahmin Hatası	Değişim İstatistikleri			
					Değişim R ²	F Değişim	df1	df2
1	.459 ^a	.211	.204	6.82809	.211	32.543	1	122
2	.601 ^b	.361	.351	6.16811	.151	28.504	1	121
3	.660 ^c	.436	.422	5.81981	.075	15.916	1	120

a. Tahminler: (Sabit sayı), medya türü

b. Tahminler: (Sabit Sayı), medya türü, internet süresi

c. Tahminler: (Sabit Sayı), medya türü, internet süresi, Demokratik Ebeveyn Tutumu

Bağımlı Değişken: Siber Zorbalık

Siber zorbalık üzerinde etkili olan değişkenlerin tespiti için gerçekleştirilen çoklu regresyon analizi sonucunda kullanılan medya türü, internette geçirilen süre ve demokratik ebeveyn tutumlarının anlamlı etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan çoklu regresyon analizine göre medya türü tek başına siber zorbalık düzeylerinin %20,4'ünü açıklamaktadır (Düzeltilmiş R²: 0,204). Medya türü ve internette geçirilen süre modelinin siber zorbalık üzerinde ise %35,1 (Düzeltilmiş R²: 0,351) düzeyinde etkili olduğu ve medya türü, internette geçirilen süre ve demokratik ebeveyn tutumları modelinin siber zorbalık üzerinde %42,2 düzeyinde (Düzeltilmiş R²: 0,422) etkili olduğu tespit edilmiştir.

4. BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu bölümde araştırma bulgularının ilgili literatür doğrultusunda değerlendirilmesi yapılacaktır. Demografik değişkenlerin ve internet kullanım özelliklerinin siber zorbalığa maruziyet üzerine olan etkileri ilk olarak ele alınmaktadır.

Araştırmada siber zorbalığa maruziyet düzeylerinin cinsiyete göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalar incelendiğinde bu araştırmaya benzer şekilde siber zorbalığa maruziyetin kız ve erkek açısından farklılaşmadığı bulunurken (Burnukara, 2009; Peker, Eroğlu ve Çitemel, 2012; Williams ve Guerra, 2007), bu araştırmanın sonuçlarından farklı olarak kızların erkeklerden daha fazla maruziyet yaşadığı sonucuna ulaşan araştırmalar da bulunmaktadır (Campfield, 2008; Çiftçi, 2018; Kowalski ve Limber, 2007; Ybarra, Mitchell, Wolak ve Finkelhor, 2006).

Araştırmada siber zorbalığa maruziyet düzeylerinin yanı sıra ebeveyn tutumlarının da cinsiyetlere göre dağılımları incelenmiş, yalnızca demokratik ebeveyn tutumlarının cinsiyete göre farklılık gösterdiği ve kız öğrencilerin ebeveynlerinin erkek öğrencilerin ebeveynlerine göre daha yüksek düzeyde demokratik ebeveyn tutumuna sahip oldukları sonucu tespit edilmiştir. Araştırmada kız öğrencilerinin ebeveynleri, çocuklarını kendi başına iş yapması konusunda cesaretlendirdiğini, çocukları kendilerine bir şey anlatırken sözlerini kesmeden dinlediklerini, çocuğunun duygularını serbestçe ifade etmelerini sağladığını, kişisel görüşlerine saygı gösterdiğini, iyi ve kötü davranışlar konusunda neler hissettiklerini onlara açıkladıklarını, yanlış davrandıklarında bunun neden yanlış olduğunu onlara açıkladıklarını, çocuklarıyla her konuda konuşabildiklerini, çocuklarının kendilerine özgü bir bakış açıları olduğunu kabul ettiklerini, çocuklarına kurallara neden uyması gerektiğini açıkladıklarını, bir şey alırken onların da fikirlerini aldıklarını, çocukları iyi davrandığında onları övdüklerini belirtmişlerdir. Yapılan araştırmalarda ebeveyn tutumlarının bireylerin hayatları üzerinde önemli bir etkisinin olduğu görülmüştür (Aka, 2011; Gross, 2014; Morris ve ark., 2007; Suveg, Zeman, Flannery-Schroeder ve Cassano, 2005). Bu araştırmanın sonuçlarına benzer bir şekilde Aka (2011), ebeveyn tutumu sıcak olan ebeveynlerin çocukların duygularını anlamak için çaba sarfettiklerini belirtmiştir. Suveg, Zeman, Flannery-Schroeder ve Cassano (2005) da araştırmalarında duygularını bastıran ebeveynlerin, çocuklarının duygularını ifade

etmelerini teşvik etmediklerini belirtmiştir. Gross (2014) ise duygularını ifade etmeyen ebeveynlerin çocukları duygu ifadesinin güvenilir olmadığı düşünebilirler. Bu araştırmayla benzer şekilde birçok araştırmada (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016; Bornstein ve Zlotnik, 2008; Şanlı, 2007; Yavuzer, 2000) annelerin babalara göre daha demokratik bir tutum sergiledikleri bulgusuna ulaşmışlardır. 21. yüzyılda bireylerin siber zorbalığa maruz kalmamaları için ebeveyn tutumları çok önemlidir. Ebeveynler, çocuklarının duygularını ifade etmelerini sağlamalıdır. Bunun için de ebeveynlerin tutumu demokratik ebeveyn tutumu olmalıdır. Araştırmada kız öğrencilerin ebeveynlerinin demokratik tutum sergiledikleri görülmekteyken, erkek öğrencilerin ebeveynlerinin de bu tutumu sergilemeleri gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmada demokratik anne-baba tutumuna sahip ailelerin çocuklarında siber zorbalığa maruz kalma düzeylerinin daha düşük düzeyde kaldığı görülmüştür. Yıldız ve Erci (2011) araştırmasında demokratik anne baba tutumu çocuğun olumlu davranış geliştirme ve problemlerle başa çıkma da şiddete başvuruyu azalttığını tespit etmiştir. Araştırmacılar ebeveynlerinin çözüm yollarına zorlandıklarında, çocukların kendilerini gerçekleştirme ve kabul görme yoluna şiddete başvurarak gittiklerini belirtmişlerdir. Kaplan ve Ak (2018) araştırmalarında demokratik anne baba tutumunun, ergenlerde problem davranışlar üzerinde koruyucu rol oynadığını tespit etmişlerdir. Demokratik anne baba tutumuna sahip bireyler daha az probleme yönelmektedirler (Sümer Gündoğdu Aktürk ve Helvacı, 2010). Araştırmada otokratik ve izin verici anne-baba tutumuna sahip ailelerin çocuklarında siber zorbalığa maruz kalma düzeylerinin daha yüksek düzeyde kaldığı görülmüştür. Koruyucu ve otokratik anne-baba tutumuna sahip bireyler çocuklarını çok önemsemezler hatta çocuklarının gereksinimlerini görmezden gelirler (Yavuzer, 2005). Bu nedenle bu aile ortamında kalan bireyler, daha tepkisel davranırlar (Steinberg, 2007). Kabasakal ve Arslan (2014) araştırmasında otokratik tutum sergileyen ailelerin çocuklarının daha çok problemlerini tespit etmiştir. İzin verici ailelerde ise anne baba çocuğuna aşırı özgürlük verir, bu tutum çocuğun daha çok probleme yönelmesine neden olur (Önder ve Yılmaz, 2012).

Araştırmada medya türü, internette geçirilen süre ve demokratik ebeveyn tutumları modelinin siber zorbalık üzerinde %42,2 düzeyinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Araştırmalar demokratik anne baba tutumunun siber zorbalık üzerinde etkili olduğunu göstermiştir (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016; Bornstein ve Zlotnik, 2008; Kaplan ve Ak, 2018). Cassidy-Bushrow ve arkadaşları (2015) araştırmasında internette geçirilen

sürenin, bireylerin sosyal hayatlarını sınırlandırdığını ve bireylerin olumsuz, şiddet içerikli düşünceler içerisine girdiklerini tespit etmiştir. Yapılan araştırmalar internette uzun süre geçiren bireylerin siber zorbalık düzeylerinin arttığını göstermiştir (Caplan, 2006; Cao, Sun, Wan, Hao, Tao, 2011; Davis, 2001). Araştırmalar akıllı telefonların kullanımının artmasıyla siber zorbalığın daha da arttığını göstermektedir (Kuyucu, 2017; Noyan, Darçın, Nurmedov, Yılmaz ve Dilbaz, 2015).

Araştırmada ebeveynlerin ilişki durumlarıyla (evli, diğer) siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri arasında bir ilişki bulunamamıştır. Bu araştırmayla benzer şekilde Sengupta ve Chaudhuri (2011) ebeveynlerin ilişki durumunun siber zorbalık ve mağduriyet düzeylerini etkilemediğini tespit etmiştir. Bu araştırmadan farklı olarak Låftman, Modin ve Östberg (2013) araştırmasında anne babası ikisi birlikte yaşamayan çocukların daha çok siber mağduriyet yaşadıklarını tespit etmiştir.

Araştırma sonucunda katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeylerinin ebeveyn eğitim düzeyine göre farklılık gösterdiği ve genel olarak ebeveyn eğitim durumu ilkökul, ortaokul düzeyinde olan katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Literatüre bakıldığında Eroğlu (2014) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyeti yordayan risk etmenleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda anne eğitim durumu düşük olan katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Dalmaç Polat ve Bayraktar (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da elde edilen bulgular bu çalışmada elde edilen bulgularla paralellik göstermektedir. Ergenlerde siber zorbalık ve öfkenin incelendiği araştırmada ebeveynlerinin eğitim seviyesi yüksek olanların siber zorbalığa maruz kalma düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada elde edilen siber zorbalık ebeveyn eğitim durumu farklılığını destekleyen bir diğer çalışmada Sarak (2012), annenin eğitim durumunun düşük olmasının lise öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarını artırdığını tespit etmiştir. Araştırmada babası okuma-yazma bilmeyen lise öğrencilerinin siber mağduriyet puanlarının babası ortaokul, lise, lisans ve yüksek lisans mezunu olanlardan daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Yine Akbaba ve Eroğlu (2013) tarafından gerçekleştirilen ve öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyetlerinin incelendiği araştırmada da babanın eğitim durumunun siber zorbalık puanlarında farklılık gösterdiği ve düşük düzeydeki eğitim seviyesinin siber zorbalık puanlarını arttırdığı tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeylerinin ebeveyn yaşına göre farklılık göstermemektedir. Yaylacı (2019) araştırmasında ebeveynin yaşı arttıkça çocukların internet sınırlamalarının arttığını, çocukların internet kullanımı sınırlandığında ya da engellendiğinde ortaya çıkan tepkilerinin (öfkelenme, ağlama, bağırma vb.) arttığı görülmüştür. Benzer şekilde Griffiths (1999) ve Young (2009) da araştırmalarında çocuklara internet sınırlaması getirildiğinde çocuktaki olumsuz tepkilerin arttığı gözlemlenmiştir.

Araştırmada siber zorbalık puanlarının gelir durumlarına göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalarda bu araştırmaya benzer şekilde ailenin gelir düzeyinin siber zorbalığı etkilediği görülmüştür (Baştürk Akça ve Saymer, 2017; Çivilidağ ve Cooper, 2013; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Karlıer Soydaş, 2011). Manap (2012) ortaokul öğrencileriyle yaptığı araştırmada gelir düzeyi yüksek öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerinin de yüksek olduğunu tespit etmiştir. Soydaş (2011) tarafından gerçekleştirilen araştırmada siber zorbalığa maruz kalma düzeylerinin gelir durumlarına göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Ailenin gelir durumu öğrencilerin siber zorbalıklarını yükseltmektedir. Ekonomik durumu iyi olan ailelerin çocukları en son teknolojik ürünleri kullanmaktadır. Paranın ailelere ve çocuklara güç kazandırdığı, özellikle çocukların bu gücü siber zorbalığa dönüştürdüğü söylenebilir.

Araştırmaya bulgularına göre cep telefonu kullananların siber zorbalığa maruz kalma düzeylerinin tablet veya bilgisayar kullananlara göre daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmayla farklı olarak Pekşen Süslü ve Oktay (2018) ve Serin (2013) araştırmalarında lise öğrencilerinin bilgisayar, cep telefonu ve tablete sahip olmalarına bağlı olarak siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında anlamlı bir fark bulunmadığını belirtmişlerdir. Sarak (2012) lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmada, cep telefonu yoluyla internet erişimi sağlayan öğrencilerin siber mağduriyet puanlarının, cep telefonu ile internete bağlanmayan öğrencilerin siber mağduriyet puanlarına göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bu bulgu, araştırmada elde edilen bulgularla paralellik göstermektedir. Teknolojinin bireyler tarafından hangi amaçlarla kullanıldığı çok önemlidir. Teknolojinin kötü amaçlar etrafında kullanılması siber zorbalığı ortaya çıkarmaktadır. Bu konuda ailelere büyük görevler düşmektedir. Çocukların eline verilen teknolojik aletlerin hangi amaçlarla kullanıldığının kontrol edilmesi, bireylerdeki olası siber zorbalığı ortadan kaldırabilir. Gelişen ve ilerleyen teknoloji ile birlikte akıllı cep telefonlarının da teknoloji ve özellikleri değişim

göstermektedir. Ergenlerin kullandıkları cep telefonları dışı kapalı, mahrem bir alan olarak görülebilmektedir. Keza yeni nesil cep telefonlarında kullanıcının izni ya da herhangi bir parmak hareketi, yüz tanınması olmadan şifreler çözülememekte, telefona erişim kullanıcı dışında kısıtlı hale gelmektedir. Bu nedenle ergenlerin şahsi düşüncelerini, özel fotoğraflarını, yazışma ve görüşmelerini hangi platformlar aracılığıyla paylaştıkları ya da arkadaşları ile hangi içerikler konusunda fikir alışverişi yaptıkları tespit edilmesi zor bir alandır. Bu bağlamda ergenlerin kendi sınırlarını, çizgilerini ve mahrem alanlarını muhafaza edememesi onların siber mağduriyete daha açık ve savunmasız bir hale getirmektedir (Arıcak, 2015).

Araştırmada siber zorbalık toplam puanları ile internette geçirilen süre arasında pozitif yönlü ve orta düzeyli ilişki olduğu tespit edilmiştir. Literatüre bakıldığında bu bulgunun, birçok araştırma ile desteklendiği görülmektedir (Burnukara, 2009; Erdur-Baker, 2010; Hinduja ve Patchin, 2011; Özbay, 2013; Serin, 2013; Smith ve ark., 2008; Walrave ve Heirman, 2011). Erdur-Baker (2010) yapmış oldukları çalışmada, internet kullanım sıklığının siber zorbalık ve siber mağduriyetin bir yordayıcı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Sticca, Ruggieri, Alsaker ve Perren, (2013) İsviçre’de yapmış oldukları çalışmada aynı şekilde ergenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerinde hangi sıklıkla vakit geçirdiklerini araştırmış, kullanım sıklığının artmasının siber mağduriyet ve siber zorbalık yaşama risklerini arttırdığı sonucu ile önceki bulguyu desteklemişlerdir. Benzer şekilde Ybarra ve Mitchell, (2004) tarafından gerçekleştirilen çalışmada günlük internet kullanma sıklığı 3 saat ve üzeri olan ergenlerin siber zorba ve mağdur olma olasılıklarının 2,5 kat daha fazla olduğu bulunmuştur. İnternet kullanım sıklıkları siber zorbalığı arttırdığı gibi siber mağduriyeti de arttırmaktadır (Baştürk, Akça ve Sayımer, 2017; Hinduja ve Patchin, 2008; Juvonen ve Gross, 2008). İnternete her gün giren öğrencilerin siber zorbalık deneyimleri artmaktadır (Topcu, 2008). İnternette kişisel verilerin kontrolsüz bir şekilde paylaşılması siber mağduriyeti arttırmaktadır (Casas, Del Rey ve Ortega-Ruiz, 2013). Özdemir ve Akar (2011) internetin öğrenciler tarafından fazla bir şekilde kullanılmasının siber zorbalığı daha da arttırdığını tespit etmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerini daha fazla kullanan ergenlerin bir süre sonra bu alanlara oldukça hakim olacağı, tüm gelişmeleri anında takip edebileceği ve durumu da başkalarının aleyhine siber zorbalık olarak kullanabileceği şeklinde yorumlanabilir. Bununla beraber, internet platformlarında fazla vakit geçirmesine rağmen hakimiyete sahip olamayan, yaşanan gelişmeleri ya da riskleri yakından takip edemeyen ergenlerin ise tam tersi siber mağduriyet yaşama risklerinin daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Günümüzde sosyal

medyada kişisel verilerin çokça paylaşılması siber zorbalığı tetiklemekte, siber mağduriyeti arttırmaktadır.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre e-posta kullanan katılımcıların diğer katılımcılara göre siber zorbalığa maruziyet düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada elde edilen bulguları destekler nitelikte Akbaba ve Eroğlu (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada e-posta kullanan katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeylerinin e-posta kullanmayanlara göre daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Yine araştırmada elde edilen sonuçlar çerçevesinde internet erişimi olan katılımcıların internet erişimi olmayanlara göre daha yüksek düzeyde siber zorbalığa maruz kaldıkları tespit edilmiş ve Akbaba ve Eroğlu (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada da bu kapsamda sonuçlar elde edilmiştir. Yapılan araştırmalarda öğrencilerin siber zorba davranışları arttıkça sosyal medya bağımlıklarının da arttığı tespit edilmiştir (Bilgin, 2018; Bilgin, Şahin ve Togay, 2020; Bolat ve Korkmaz, 2021; Kırcaburun, Kokkinos, Demetrovics, Király, Griffiths, ve Çolak, 2019; Kuşay, 2013; Van Den Eijnden, Lemmens ve Valkenburg, 2016). Eskiden e posta kullanım oranları fazlayken günümüzde sosyal medya kullanım oranları fazladır. Çıkan bulguların bu doğrultuda yorumlanması uygun olur. Dinç (2020) araştırmasında lise öğrencilerinin özel görüntüleri ele geçirme, cinsel içerikli hakaret ve aşağılama ve iftira gibi zorbalık şekillerine maruz kaldıklarını tespit etmiştir. Sosyal medyada bireyler birbirilerinin ne yaptıklarından kolayca haberdar olabilmektedir. Sosyal medyanın kullanımı hatta medyanın doğru bir şekilde kullanımıyla ortaokul, lise ve üniversitelerde dersler mevcutken, öğrencilerin derslerin amaçları ve kazanımları dışına çıkıp sosyal medyada siber zorbalık yaptıkları görülmektedir. Aile, çocuğun en önemli kontrol mekanizmasıdır. Çocuklar öncelikle ailesi ve öğretmenin rol model almaktadırlar. Rol model olan ailenin ve öğretmenin sosyal medya kullanımları çocuklara örnek ve yol gösterici olursa, çocukların siber zorba davranış düzeyleri azalabilir.

SONUÇ

Araştırmada siber mazuriyet durumlarıyla cinsiyet, yaşları, ebeveyn ilişki düzeyleri, ebeveyn yaşı, ebeveyn denetimi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Araştırma sonucunda ebeveyni ilköğretim mezunu olan katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri diğer tüm katılımcılara göre daha düşük olduğu, ebeveyni ortaokul mezunu olan katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri ebeveyni lise, üniversite ve yüksek lisans mezunu olan katılımcılara göre daha yüksek olduğu; ebeveyn geliri 1500-2500 TL arasında olan katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri diğer katılımcılara göre daha yüksek olduğu, siber maruziyetle internette geçirilen süre arasında pozitif yönlü ve orta düzeyli ilişki olduğu, e-posta kullanan katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri diğer medya türlerini kullanan (Whatsapp, Instagram) katılımcılara göre daha yüksek olduğu, cep telefonu kullanan katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri tablet ve bilgisayar kullanan katılımcılara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Son yıllarda ekonominin güncellenmesi ile gelir kısmında değişiklik olabilmektedir. Bulguların buna göre değerlendirilmesi uygun olur.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre e-posta kullanan katılımcıların diğer katılımcılara göre siber zorbalığa maruziyet düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Akbaba ve Eroğlu'nun (2013) araştırması elde edilen bulguları desteklemektedir.

Siber zorbalık üzerinde etkili olan değişkenlerin tespiti için gerçekleştirilen çoklu regresyon analizi sonucunda kullanılan medya türü, internette geçirilen süre ve demokratik ebeveyn tutumlarının anlamlı etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda ebeveynlerin izin verici tutuma sahip olma ve otoriter tutuma sahip olma özellikleri ile öğrencilerin siber zorbalığa maruziyet düzeyleri arasında pozitif yönlü ve orta düzeyli ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte ebeveynlerin demokratik tutuma sahip olması ile öğrencilerin siber zorbalığa maruziyet düzeyleri arasında negatif yönlü ve orta düzeyli ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç öğrencilerin otoriter ve izin verici ebeveyn tutumları ile karşı karşıya kaldıklarında siber zorba davranışların daha da artacağı, demokratik tutuma sahip ebeveynlerin çocuklarında ise siber zorba davranışların daha da azalacağını göstermektedir.

Araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğunun evinde bir adet bilgisayarının olduğu, kendilerine ait cep telefonlarının olduğu, kendi tabletlerinin olmadığı, bir internet bağlantısında sahip oldukları, öğrencilerin 3-4 saat arası internete girdiği, ailelerin öğrencileri denetlemediği, görülmektedir. Araştırmanın sonuçlarından görüleceği üzere öğrencilerin teknolojik araçlara ve internete sahip olma durumları siber mağduriyet ve siber zorbalık düzeylerini etkilemektedir. Başar (2019) araştırmasında teknoloji aygıtlarının kullanımı konusunda aile denetimi altında bulunmamalarının teknoloji bağımlılıklarını ve sanal zorba / mağdur olma durumlarını etkileyebileceğini belirtmiştir.

Elde edilen bir diğer bulgu ise siber zorba davranışlar internet kullanım süresine göre farklılık gösterdiği'dir. Buna göre 5 saat ve üzerinde internet kullanan öğrencilerin siber zorba davranışlar görme düzeylerinin 1-2 saat ve 3-4 saat internet kullanan öğrencilere göre daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

21. yüzyılda internet ve sosyal medya kullanımı, farklı medya araçlarının kullanılmasının siber mazuriyeti arttırdığı görülmüştür. Araştırma sonuçları dikkate alınarak bireylerin bu araçları ihtiyaçları olduğunda kullanabilmelerini sağlamak için öğretmenlerin, ailelerin rol model olması, aile denetimlerinin otokratik düzey çıkmadan demokratik aile tutumları dikkate alınarak denetlenmesi önerilir. Siber mazuriyetin etkisini azaltabilmek amacıyla bireylerin yaşadığı sosyal çevrede sosyal aktivitelerin artırılması gerekir. Araştırmacıların siber mazuriyet konusunda öncelikle aileleri ve öğretmenleri bilgilendirmeleri gerekmektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar incelendiğinde siber zorbalıkla siber mağduriyetin doğru orantılı bir şekilde ilerlediği görülmektedir. Yapılan araştırmalar da bu bulguyu desteklemektedir (Cicioğlu, 2014; Jung ve ark., 2014).

KAYNAKLAR

- Abacı, R. (1986). “Demokratik Otoriter ve İlgisiz Olarak Algılanan Ana-Baba Tutumlarının Çocuğun Kaygı Düzeyine Etkisi”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Accordino, D. B. ve Accordino, M. P. (2011). “An Exploratory Study Of Face-To-Face And Cyberbullying in Sixth Grade Students”. *American Secondary Education*, 40, (1), 14–30.
- Aftab, P. (2011). “A Parent’s Guide to Cyberbullying”. <http://www.wiredsafety.net>. Erişim Tarihi: 15.06.2021.
- Akbaba, S. ve Eroğlu, Y. (2013). “İlköğretim Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Yordayıcıları”. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 105-121.
- Akbulut, Y. ve Erişti, B. (2011). “Cyberbullying And Victimization Among Turkish University Students”. *Australasian Journal of Educational Technology*, 27(7), 1155-1170.
- Aka B. T. (2011). “Perceived Parenting Styles, Emotion Recognition, And Emotion Regulation İn Relation To Psychological Wellbeing: Symptoms Of Depression, Obsessive-Compulsive Disorder, And Social Anxiety”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Akca, E. B. ve Sayımer, İ. (2017). “Siber Zorbalık Kavramı, Türleri ve İlişkili Olduğu Faktörler: Mevcut Araştırmalar Üzerinden Bir Değerlendirme”. *Online Academic Journal of Information Technology*, 8 (Özel Sayı-30), 2-20.
- Akert, R. M., Aronson, E. ve Wilson, T. D. (2012). “Sosyal Psikoloji”. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Aksaray, G. (2013). “Aile Psikolojisi ve Eğitimi”. <http://docplayer.biz.tr/2453136-Aile-psikolojisi-ve-egitimi.html> Erişim Tarihi: 15.06.2021.

- Aktan, E. ve akmak, V. (2015). “Halkla İlişkiler Öğrencilerinin Sosyal Medyadaki Siber Zorbalık Duyarlılıklarını Ölçmeye İlişkin Bir Araştırma”. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 3(2), 160-174.
- Altan, T. ve Eldeleklioğlu, J. (2019). “Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalığın Yordayıcısı Olarak Siber Mağduriyet ve Duygusal Zekâ”. İlköğretim Online, 18 (4), 2147-2156.
- Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., ıplak, S., Yılmaz, N. ve Memmedov, C. (2008). “Cyberbullying Among Turkish Adolescents”. CyberPsychology & Behavior, 11(3), 253–261.
- Arıcak, T., Kınay, H. ve Tanrıku, T. (2012). “Siber Zorbalık Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları”. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 17, 101-114.
- Arıcak, O. T. (2015). “Siber Alemin Avatar Çocukları İnternet ve Gençlik İlişkisinin Bugünü ve Geleceği”. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Atik, G. (2006). “İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Davranışını Yordamada Denetim Odağı, Benlik Saygısı, Aile Stili, Yalnızlık ve Akademik Başarının Rolü”. Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Atik, G. ve Kemer, G. (2008). “İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri Arasındaki Zorbalığı Yordamada Problem Çözme Becerisi, Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzları ve Fiziksel Öz Yeterliğin Rolü”. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 23, 198-206.
- Ayas, T. (2011). “Lise Öğrencilerinin Sanal Zorba Ve Mağdur Olma Yaygınlığı”. XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, 3–5 Ekim 2011, İzmir
- Aydın, G. (1985). “Sosyal Başarı Eğitimi ile Sosyal Beceri Eğitiminin Çocuklarda Öğrenilmiş Çaresizlik Davranışının Ortadan Kaldırılmasına Etkisi”. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aydoğdu, F. ve Dilekmen, M. (2016). “Ebeveyn Tutumlarının eşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi”. Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(2), 570-585.

- Aydoğmuş, K. (1994). “Arkadaşları: Ana Baba Okulu” (4. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Badenhorst, C. (2011). “Legal Responses to Cyberbullying and Sexting in South Africa”. CJCP Issue Paper 20. Claremont, CA: Center for Justice and Crime Prevention.
- Bauman, S. (2013). “Cyberbullying: What Does Research Tell Us?” Theory Into Practice, 52, 249-256.
- Bauman, S. ve Yoon, J. (2014). “This Issue: Theories of Bullying And Cyberbullying”. Theory Into Practice, 53, 253-256.
- Baumrind, D. (1991). “Parenting Styles And Adolescent Development”. NewYork: Garland.
- Başar, M. (2019). “Üniversite Öğrencilerinin Teknoloji Bağımlılık, Sanal Zorba ve Sanal Mağdur Olma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı.
- Baştak, G. ve Altınova, H. (2015). “Lise Öğrencilerinde Yaratıcı Drama Yöntemiyle Siber Zorbalık Hakkında Duyarlılık Oluşturma”. Yaratıcı Drama Dergisi, 10(1), 93.
- Baştürk Akça, E. ve Sayımer, İ. (2017). “Siber Zorbalık Kavramı, Türleri ve İlişkili Olduğu Faktörler: Mevcut Araştırmalar Üzerinden Bir Değerlendirme”. AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology, 8(30), 1-20.
- Baykal, T. (2008). “Ailede Kadına Yönelik Fiziksel şiddet, Bu şiddete İlişkin Tutumlar ve Kişinin şiddet Yaşantısı” Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Belsey, B. (2006). “Cyberbullying: An Emerging Threat to the “Always On” Generation”. <http://www.cyberbullying.org>. Erişim tarihi: 15.06.2021.
- Beran, T. ve Li, Q. (2005). Cyber-Harassment: A Study of a New Method For An Old Behavior. Journal Of Educational Computing Research, 32(3), 265-277.
- Berk, L. E. (2000). “Child Development”. Massachusetts: Allyn & Bacon.

- Bilgin, M. (2018). "Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığı Ve Psikolojik Bozukluklar Arasındaki İlişki". *The Journal of International Scientific Researches*, 3(3), 237-247.
- Bilgin, M., Şahin, İ. ve Togay, A. (2020). "Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığı Ve Anne-Baba Ergen İlişkisi". *Eğitim ve Bilim*, 45(202), 263-281.
- Birsen, H. (2013). "Dijital İletişim ve Yeni Medya". M. C. Öztürk (Ed.), *Değişim Aracı Olarak Yeni Medya içinde: (s. 26-49)* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Bolat, D. ve Korkmaz, Ö. (2021). "Ortaokullarda Ergenlik Çağındaki Öğrencilerin Siber Zorbalık Davranışları, Sosyal Medya Bağımlılıkları ve Sosyal Medya Bozuklukları". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25(1), 253-268.
- Bonds, M. ve Stoker, S. (2000). "Bully-Proofing your School: A Comprehensive Approach to Middle Schools". Longmont, CO: Sopris West.
- Bronstein, M. H. ve Zlotnik, D. (2008). "Parenting Styles And Their Effects". M. M. Haith ve J.B.Benson (Ed.), *Infant and Early Childhood Development*, 496-509. Elsevier Inc.
- Burgess-Proctor, A., Patchin, J. W. ve Hinduja, S. (2010). "Cyberbullying and Online Harassment: Reconceptualizing The Victimization Of Adolescent Girls". (Edts. V. Garcia, J. Clifford). In book: *Female Victims of Crime: Reality Reconsidered*. Prentice Hall.
- Burkhart, K. M., Knox, M. ve Brokmyer, J. (2013). "Pilot Evaluation of the Act Raising Safe Kids Program On Children's Bullying Behavior". *Journal of Child and Family*, 22(7), 942-951. DOI:10.1007/s10826-012-9656-3.
- Burnukara, P. (2009). "İlk ve Orta Ergenlikte Geleneksel ve Sanal Akran Zorbalığına İlişkin Betimsel Bir İnceleme". Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Campfield, D. C. (2008). "Cyber Bullying And Victimization: Psychosocial Characteristics Of Bullies, Victims, And Bully/Victims". Doktora Tezi, The University of Montana, Montana.

- Campbell, M. A. (2005). "Cyber Bullying: An Old Problem in A New Guise?" *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 15, 68-76.
- Candemir, F. (2000). "Anne-Baba Tutumlarının Çocuklukta Benlik Kavramının Üzerine Etkisi". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Caplan S. E. (2006). "Relations Among Loneliness, Social Anxiety, And Problematic Internet Use". *CyberPsychology & Davranış* 10 (2), 234-42.
- Cao H, Sun Y, Wan Y, Hao J, Tao F. (2011). "Problematic Internet Use İn Chinese Adolescents and Its Relation To Psychosomatic Symptoms And Life Satisfaction". *BMC Public Health* 11(1), 123-138.
- Cassidy-Bushrow A. E., Johnson A. D., Peters R. M., Burmeister C, Joseph C. L. M. (2015). "Time Spend on the Internet And Adolescent Blood Pressure". *The Journal of School Nursing*, 31(5), 374-384
- Casas, J. A., Del Rey, R. ve Ortega-Ruiz, R. (2013). "Bullying and Cyberbullying: Convergent and Divergent Predictor Variables". *Computers in Human Behavior*, 29, 580–587.
- Chiu, L. H. (1987). "Child-Rearing Attitudes of Chinese, Chinese-American, and AngloAmerican Mothers". *International Journal of Psychology*, 22, 409-419.
- Choucalas, V. Z. (2013). "Cyberbullying And How it Impacts Schools." Doktora Tezi. Indiana State University, Terre Haute, Indiana.
- Ciminli, A. (2016). "Ergenlerde Sanal Zorbalık Ve Mağduriyetin Empati Ve Kişilik Özellikleriyle İlişkinin İncelenmesi". Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Compton, L., Campbell, M. A. ve Mergler, A. (2014). "Teacher, Parent and Student Perceptions of the Motives of Cyberbullies". *Social Psychology of Education*", 17, 383-400.
- Cooper, R. ve Blumenfeld, W. (2012). "Responses to Cyber-Bullying: A Descriptive Analysis of the Frequency of and Impact on Lgbt and Allied Youth". *Journal of LGBT Youth*, 9(2), 153-177.

- Craig, W. M., Henderson, K. ve Murphy, J. G. (2000). "Prospective Teachers' Attitudes Toward Bullying And Victimization". *School Psychology International*, 21, 5-21.
- Çelik, E. ve Çat, F. B. (2018). "Toplumda Değişen Çocuk Algısı, Eğitim Yöntemleri Ve İnternetin Etkilerine Yönelik Nitel Bir Araştırma". *Akademik İncelemeler Dergisi*, 13 (2) , 265-300.
- Çınkır, Ş. ve Karaman-Kepenekçi, Y. (2003). "Öğrenciler Arası Zorbalık". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34, 236-253.
- Çiftçi, H. (2015). "Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Eğilimlerinin Facebook Tutumu ile İlişkisinin İncelenmesi". Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çiftçi, H. (2018). "Siber Zorbalık Davranışları ve Siber Mağduriyet Düzeylerinin Karşılaştırılması". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6) 887-897.
- Çivilidağ, A. ve Cooper, H. T. (2013). "Ergenlerde Siber Zorba Ve Öfkenin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma: Niğde İli Örneği". *International Journal of Social Science*, 6 (1), 497-511.
- Dalmaç Polat, Z. ve Bayraktar, S. (2016). "Ergenlerde Siber Zorbalık Siber Mağduriyet ile İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi". *Mediterranean Journal of Humanities*, 6(1), 115-132.
- Darling, N. ve Steinberg, L. (1993). "Parenting Style As Contex: An Integrative Model". *Psychological Bulletin*, 113(3), 487-496
- Davaslıgil, Ü. (1988). "Anksiyete Düzeyi ve Aile Tutumlarının Yaratıcı Düşünmeye Olan Etkileri". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Davis R. A. (2001). "A Cognitive-Behavioral Model of Pathological Internet Use". *Computers in Human Behavior*, 17, 187-195.
- Deryakulu, D. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). "Review of Turkish Research On Problematic Internet Use And Cyber Bullying". Paper Presented in 9th International Internet Education Conference & Exhibition, 14-16.

- DeSmet, A. (2015). "Secondary School Educators' Perceptions And Practices in Handling Cyberbullying Among Adolescents: A Cluster Analysis". *Computers & Education* 88, 192-201.
- Demir, E ve Şendil, G. (2008). "Ebeveyn Tutum Ölçeği". *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(21), 15-25.
- Dikmen, M. ve Tuncer, M. (2017). "Akademisyenlerin Siber Zorbalığa Yönelik Algıları ve Mücadele Etme Yöntemleri". *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 675-686.
- Dilmaç, B. ve Aydoğan, D. (2010). "Values as a Predictor of Cyberbullying Among Secondary School Students". *International Journal of Social Sciences*, 5(3), 185-188.
- Dinç, E. S. (2020). "Sosyal Medya Ortamlarında Siber Zorbalık: Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Deneyimlerinin İncelenmesi". *Yeni Medya Elektronik Dergi*, 4(1), 24-39.
- Dooley, J., Gradinger, P., Strohmeier, D., Cross, D., Spiel, C. (2010). "Cyber Victimization: The Association Between Help-Seeking Behaviours And Self-Reported Emotional Symptoms in Australia and Austria". *Australian Journal of Guidance and Counseling*, 20 (2), 194–209.
- Due, P., Holstein, B. E., Lynch, J., Diderichsen, F., Gabhain, S. N., Scheidt, P. ve Currie, C. (2005). "Bullying and Symptoms Among School-Aged Children: International Comparative Cross Sectional Study in 28 Countries". *European Journal of Public Health*, 15(2), 128-132. DOI:10.1093/eurpub/cki105.
- Duman, N. ve Bridge, E. N. (2019). "Siber Mağduriyet". *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1156-1178. DOI: 10.26466/opus.528679.
- Düzgün, Ş. (2010). "Eğitim Sürecinde Anne Babaların Çocuklarına Olan Etkileri". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 225-238.
- Erdur Baker, Ö. (2010). "Cyberbullying and its Correlations To Traditional Bullying, Gender and Frequent and Risky Usage of İnternet-Mediated Communication Tools". *New Media & Society*, 12 (1), 109-125.

- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). “Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık”. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31–42.
- Erdur- Baker, Ö. ve Tanrikulu, İ. (2010). “Psychological Consequences Of Cyber Bullying Experiences Among Turkish Secondary School Children” *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 2771-2776.
- Eroğlu, Y. (2014). “Ergenlerde Siber Zorbalık ve Mağduriyeti Yordayan Risk Etmenlerini Belirlemeye Yönelik Bütüncül Bir Model Önerisi”. Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). “Aileden ve Arkadaştan Algılanan Sosyal Destek Ve Siber Mağduriyet: Yapısal Eşitlik Modeliyle Bir İnceleme”. *Akademik Bakış Dergisi*, 27.
- Eroğlu Y., Aktepe E., Akbaba S., Işık A. ve Özkorumak E. (2015). “The Investigation of Prevalence And Risk Factors With Cyberbullying And Victimization”. *Educational and Science*. 177(40), 93-107.
- Evegü, E. (2014). “Ergenlerde Siber Zorbalığın Utangaçlık Ve Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Farrington, D. P. ve Ttofi, M. M. (2010). “Campbell Systematic Reviews: School-Basedpprograms to Reducebullying and Victimization.” *The Cample Collaboration*.
- Finkelhor, D., Turner, H. ve Hamby, S. (2012). “Let's Prevent Peer Victimization, Not Just Bullying”. *Child Abuse and Neglect*, 1-4.
- Flemming, M. ve Towey, K. (2002). “Educational Forum on Adolescent Health Youth Bullying”. Chicago: American Medical Association.
- Fleming, L. ve Jacobsen, K. (2009). “Bullying And Symptoms of Depression in Chilean Middle School Students”. *Journal of School Health*, 79(3). 130-137. DOI:10.1111/j .1746-1561.2008.0397.x.

- Forssell, R. (2016). "Exploring Cyberbullying and Face-to-Face Bullying in Working Life-Prevalence, Targets and Expressions". *Computers in Human Behavior*, 58, 454-460.
- Franks, A. (2015). "Playing for Time: Making Art as if the World Mattered". London: Oberon Books.
- Genç, G. ve Aksu, M. B. (2010). "Genel Lise Öğrencilerinin Zorba-Kurban Davranışlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 413-448.
- Gerçek, S. ve Arık, K. (2020). "Dijital Oyunlarda "Şiddet" Unsuruna Oyucuların Yüklendiği Anlam: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Metafor Analizi". *Beykoz Akademi Dergisi*, 8 (2) , 251-269
- Gladding, S. T. (2011) "Family Theraphy: History, Theory And Practice". Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Gökkaya, F. ve Tekinsav Sütcü, S. (2015). "Development And Evaluation Of Psychometric Characteristics Of The İnventory Of Cognitions Related Bullying For Children". *Anatolian Journal of Psychiatry*, 16 (Supplement1), 54-63. DOI:10.5455/apd.174346
- Gökler, R. (2009). "Okullarda Akran Zorbalığı". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 511-537
- Göldağ, B. (2017). "Ortaöğretim Kurumlarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Durumları". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 719-730.
- Griffiths M. (1999). "Internet Addiction. The Psychologis". 12, 246-251.
- Gross, J. J. (2014). *Handbook of Emotion Regulation* (2nd ed.). New York, NY: Guilford.
- Gürsoy, E. C. (2010). "Ergenlerde Sosyodemografik Özelliklere Ve Algılanan Sosyal Destek İle Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın İncelenmesi". Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Hanımoğlu, E. (2010). “Seviye Belirleme Sınavına Girecek Olan İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Sınav Kaygısı, Mükemmeliyetçilik ve Anne-Baba Tutumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1304-8880.
- Heiman, T., Olenik-Shemesh, D. ve Eden, S. (2015). “Cyberbullying Involvement Among Students With ADHD: Relation to Loneliness, Self-Efficacy And Social Support”. European Journal of Special Needs Education, 30(1), 15–29
- Herrera, J., Kupczynski, L. ve Mundy, M. A. (2015). “Intersectionality And Cyberbullying: A Study Of Cybervictimization in a Midwestern High School”. Computers in Human Behavior, 52, 387–397.
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2011). “Cyberbullying: An Exploratory Analysis Of Factors Related to Offending And Victimization”. Deviant Behavior, 29(2), 129-156.
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2013). “Cyberbullying Identification, Prevention, and Response”. Cyberbullying Research Center, <http://www.cyberbullying.us>. Erişim tarihi: 02.04.2021.
- Hinduja, S., ve Patchin, J. W. (2015). “Bullying Beyond The Schooyard: Preventing and Responding to Cyberbullying”. California: Corwin Pres.
- Holfeld, B. ve Grabe, M. (2012). “Middle School Students’ Perceptions Of And Responses to Cyberbullying”. Journal of Educational Computing Research, 46, 395-413.
- Hoşgörür, V. ve Orhan, A. (2017). “Okulda Zorbalık ve Şiddetin Nedenleri ve Önlenmesinin Yönetimi (Muğla Merkez İlçe Örneği)”. Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(24), 859-880.
- <https://wearesocial.com/digital-2020>. Erişim Tarihi: 20.01.2021
- Huang, Y. ve Chou, C. (2010). “An Analysis of Multiple Factors of Cyberbullying Among Junior High School Students in Taiwan”. Computers in Human Behavior, 26, 1581–1590.

- Işık, H. (2004). “Okul Güvenliği: Kavramsal Bir Çözümleme.” *Milli Eğitim Dergisi*, 164, 1-10.
- İnanç, B. Y., Bilgin, M. ve Atıcı, M. (2009). “Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi”. Ankara: Pegem Yayınları.
- İrfaner, S. (2009). “Öğrenciler Arasında Gerçekleşen Zorbalık Eylemleri Ve Zorbalık Konusunda Öğrencilerin, Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Tutum ve Görüşleri”. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- İspir, B. (2013). *Digital Communication and New Media*, Ankara; Anadolu University Publications.
- Jacobs, A. (2008). “Components of Evidence-Based Interventions For Bullying And Peer Victimization”. M.Roberts (Ed.), *Handbook Of Evidence-Based Therapies For Children And Adolescents içinde* (s. 261-279). Kansas: Springer.
- Juvonen, J. ve Gross, E. F. (2008). “Extending The School Grounds? Bullying Experiences in Cyberspace”. *Journal of School Health*, 78(9), 496-505.
- Li, Q., (2007). “New Bottle But Old Wine: A Research of Cyberbullying in Schools”. *Computers in Human Behaviour*, 23, 1777–1791.
- Kabasakal, Z. T. ve Arslan, G. (2016). “Ergenlerde Aile İşlevleri Ve İyi Oluş Arasındaki İlişkide Ailedeki Koruyucu Faktörlerin Rolü”. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 43(1), 569-581.
- Kapçı, E. G. (2004). “İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün Ve Sıklığının, Depresyon, Kaygı Ve Benlik Saygısıyla İlişkisi”. *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13.
- Kaplan, Y. ve Ak, T. (2018). “Ergenlerde Psikolojik Belirtiler ve Problem Davranışlarda Anne-Baba Tutumlarının Rolü”. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 1(2), 154-171.
- Karaca, M., Mutlu, T. ve Gencer, G. (2021). “Siber Mağduriyet: Kavramsal Bir Çalışma”. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 177-191.

- Karlier Soydaş, D. (2011). “Ergenlerde Ebeveyn İzlemesi, Sanal Zorbalık Ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkilerin Cinsiyete Göre İncelenmesi”. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Keskin, H., Akgün, A. E., Ayar, H. ve Kayman, Ş. S. (2016). “Cyberbullying Victimization, Counterproductive Work Behaviours and Emotional İntelligence at Workplace”. *Social and Behavioral Sciences*, 235, 281-287.
- Kırcaburun, K., Kokkinos, C. M., Demetrovics, Z., Király, O., Griffiths, M. D. ve Çolak, T. S. (2019). “Problematic Online Behaviors Among Adolescents And Emerging Adults: Associations Between Cyberbullying Perpetration, Problematic Social Media Use, And Psychosocial Factors”. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 17(4), 891-908.
- Korkmaz, A. (2016). “Siber Zorbalık Davranışları Sergileme Ve Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarının Karşılaştırılması”. *TRT Akademi Dergisi*, 1(2), 623-624.
- Korkut, E. S. (2019). “Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Zorba-Kurban Davranışları İle Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. Karabük Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi Anabilim Dalı
- Kowalski, M. R., Limber, S. P. ve Agatston, P.W. (2008). “Cyber Bullying In The Digital Age”. Boston: Blackwell Publishing LT.
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N. ve Lattanner, M. R. (2014). “Bullying in The Digital Age: A Critical Review And Meta-Analysis of Cyberbullying Research Among Youth”. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1073-1137.
- Kowalski, R. ve Limber, S. (2007). “Students’ Perspectives on Cyber Bullying”. *Journal of Adolescent Health*, 41, 59-60.
- Kowalski, R., Limber, S. ve Agatston, P. (2012). “Cyber-Bullying: Bullying in The Digital Age”. Malden, MA: Blackwell.
- Kuşay, Y. (2013). “Sosyal Medya Ortamı Olarak Facebook’un Çekiciliği ve Ergenlerde Bağımlılık Düzeyi”. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul

- Kuyucu M. (2017). Gençlerde Akıllı Telefon Kullanımı ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Sorunsalı: “Akıllı Telefon (Kolik)” Üniversite Gençliği. Global Media Journal TR Edition 7(14).
- Kuzgun, Y. (1972). “Ana-Baba Tutumlarının Bireylerin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi”. Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5(1), 57-70.
- Kuzgun, Y. ve Eldeleklioğlu, F. (2005). “Lise Öğrencileri İçin Mesleki Olgunluk Ölçeği El Kitabı”. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Küçükkaragöz, H. ve Harmanlı, Z. (2002). “Ergenlerde Aile Yapısı İle Benlik Kavramları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. ODTÜ XIII. Ulusal Psikoloji Kongresi, Ankara.
- Låftman, S. B., Modin, B. & Östberg, V. (2013). “Cyberbullying And Subjective Health: A Largescale Study of Students in Stockholm, Sweden”. Children and Youth Services Review, 35, 112–119.
- Larrañaga, E., Yubero, S., Ovejero, A. ve Navarro, R. (2016). “Loneliness, Parent-Child Communication And Cyberbullying Victimization Among Spanish Youths”. Computers in Human Behavior, 65, 1–8.
- Lenhart, A. (2010). Cyberbullying: What The Research is Telling Us. <http://www.pewinternet.org/Presentations/2010/May/Cyberbullying-2010.aspx>.
- Li, Q. (2007). “New Bottle Old Wine: A Research Cyberbullying in Schools”. Computers in Human Behavior, 23, 1777-1791.
- Maccoby, E. E. ve Martin, J. A. (1983). “Socialization in The Context Of Family: Parent Child İnteraction”. New York: Willey.
- Maclver, R. M. ve Page, C. H. (1949). “Society: An Introductory Analysis”. United Kingdom: Macmillan & Co.
- Makri-Botsari, E. ve Karagianni, G. (2014). “Cyberbullying in Greek Adolescents: The Role of Parents”. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 116, 3241-3253.

- Manap, A. (2012). “İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri Ve Siber Zorbalık: Samsun İli Örneği”. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Mark, L. K. ve Ratliffe, K. (2011). “Cyber Worlds: New Playgrounds For Bullying”. *Computers in the Schools*, 28(2), 92-116.
- Marshall, J. ve Stanfield, A. (2011). “The Realities Of Sexting” (You Can’t Unsend!). <http://www.learningseed.com>.
- Martinez-Herves, M., Kramer, T. ve Hickey, N. (2014). “EPA-0731-How Parenting Style Influences ICT Use And Cyberbullying İn A Sample Of Secondary Students İn The UK”. *European Psychiatry*, 29(1). [https://doi.org/10.1016/S0924-9338\(14\)78083-6](https://doi.org/10.1016/S0924-9338(14)78083-6)
- McWhirter, J. ve Acar, V. N. (1991). “Ergen ve Çocukla İletişim. Öğretme, Destekleme ve Çocuk Yetiştirme Sanatı”. Ankara: US-A Yayıncılık Ltd.Şti.
- Mennuti, R. B., Christner, R. W. ve Freeman, A. (2006). “An Introduction To A School-Based Cognitivebehavioral Framework”. B. Mennuti, A. Freeman ve R. W. Christner (Ed.), *Cognitive-Behavioral Interventions in Educational Settings içinde* (s. 3-24). Newyork: Rosemary, Routledge.
- Mishna, F., Saini, M., Solomon, S. (2009). “Ongoing And Online: Children And Youth's Perceptions Of Cyber Bullying”. *Children and Youth Services Review*, 31, 1222–1228.
- Mishna, F., Khoury-Kassabri, M., Gadalla, T. ve Daciuk, J. (2012). “Risk Factors For Involvement in Cyber Bullying: Victims, Bullies And Bully–Victims”. *Children and Youth Services Review*, 34, 63-70.
- Nansel, T. R., Overpeck, M.D., Haynie, D.L., Ruan, W.J. ve Scheidt, P.C. (2003). Relationships between bullying and violence among U.S. youth. *Archives of Pediatric and Adolescent Medicine*, 157(4), 348–353.
- Nikiforou, M., Georgiou, S. N., ve Stravrinides, P. (2013). “Attachment To Parents And Peers as a Parameter of Bullying And Victimization”. *Journal of Criminology*, 1, 1-9.

- Noyan C. O., Darçın A. E., Nurmedov S., Yılmaz O. ve Dilbaz N. (2015). “Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeğinin Kısa Formunun Üniversite Öğrencilerinde Türkçe Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması”. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 16 (1), 73-81.
- Olweus, D. (1993). “Bullying at School: What We Know And What We Can Do”. Londra ve New York: Routledge.
- Olweus, D. (2004). “Bullying At School” (9. Basım). UK: Blackwell.
- Olweus, D. (2005). “Bullying At School. What We Know and What We Can Do”. (24. Baskı) İngiltere: Blackwell Publishing Ltd.
- Önder, F. C., ve Yılmaz, Y. (2012). “Ortaöğretim Öğrencilerinde Görülen Kuraldışı Davranışları Yordamada Yaşam Doyumu ve Anne-Baba Stilllerinin Rolü”. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 12(3), 1737-1748.
- Öz, T. ve Mete, Y. A. (2021). “Eğitim Örgütlerinde Siber Zorbalık Tutumları İle Örgütsel Dışlanma Arasındaki İlişki”. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(Yönetim ve Organizasyon Özel Sayısı), 1194-1222.
- Özalp, G. (2006). “Çocuk Ruh Sağlığı”. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Özbay, A. (2013). “Ergenlerde Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Aleksitimi ve Öfke İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişki”. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). “Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17 (4), 605–626.
- Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T. ve Nasıroğlu, S. (2012). “Kişilik Gelişimi”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 566-589
- Özdoğan, B. (1997). “Çocuk ve Oyun”. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özel, S. (2013). “Lise Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Depresyon ve Benlik Saygısı İlişkisi”. Yüksek Lisans Tezi. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Özyürek, A. ve Şahin, F. T. (2005). “5 ve 6 Yaş Grubunda Çocuğu Olan Ebeveynlerin Tutumlarının İncelenmesi”. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25(2).
- Peker, A. (2015). “Negatif Duygunun Siber Zorbalık ve Mağduriyete İlişkin Yordayıcı Rolünün İncelenmesi”. Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, 23(4), 1633-1646.
- Peker, A., Eroğlu, Y. ve Ada, Ş. (2012). “Ergenlerde Siber Zorbalığın Ve Mağduriyetin Yordayıcılarının İncelenmesi”. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(2), 188.
- Peker, A., Eroğlu, Y. ve Çitemel, N. (2012). “Boyun Eğici Davranışlar İle Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkide Cinsiyetin Aracılığının İncelenmesi”. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, (9) 1, 205–221.
- Peker, A., ve İskender, M. (2015). “İnsani Değerler Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Siber Zorbalık Üzerindeki Etkisi”. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(1), 11-22.
- Pekşen Süslü, D. ve Oktay, A. (2018). “Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetle İlişkili Bazı Değişkenlerin İncelenmesi”. İlköğretim Online, 17(4), 1877-1895. DOI: 10.17051/ilkonline.2019.506884.
- Pereira, F., Spitzberg, B. ve Matos, M. (2016). “Cyber-Harassment Victimization in Portugal: Prevalence, Fear And Help-Seeking Among Adolescents”. Computers in Human Behavior, 62, 136-146
- Pişkin, M. (2002). “Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler Ve Alınabilecek Önlemler”. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2(2), 531-562.
- Polat, S. (1986). “Ana-Baba Tutumlarının Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyine Etkisi”. Bilim Uzmanlığı Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Polat, Z. ve Bayraktar, S. (2016). “Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi”. *Mediterranean Journal of Humanities*, 5(1), 115-132.
- Porter, L. (2007). “Bullying. Student Behaviour: Theory And Practice For Teachers” (3. Basım). Sydney: Allen and Unwin.
- Reeckman, B. ve Cannard, L. (2009). “Cyberbullying: A Tafe perspective”. *Youth Studies Australia*, 28(2), 41-49.
- Rigby, K. (2003). “Addressing Bullying in Schools: Theory And Practice”. *Australian Institute of Criminology Trends and Issues*, 259, 1-5.
- Rigby, K. (2013). “Bullying in Schools And its Relation to Parenting And Family Life”. *Family Matters*, 92, 61.
- Rigby, K., Slee, P. T. ve Martin, G. (2007). “Implications of Inadequate Parental Bonding And Peer Victimization For Adolescent Mental Health”. *Journal of Adolescence*, 30(5), 801- 812.
- Rogers, V. (2010). “Cyberbullying: Activities To Help Children And Teens To Stay Safe in a Texting, Twittering Social Networking World”. London: Jessica Kingsley.
- Roland, E. (2002). “Aggression, Depression, And Bullying Others”. *Aggressive Behavior*, 28(3), 198-206. DOI:10.1002/ab.90022.
- Ryder, V. (1995). “Parents and Their Children”. New York: Willcox Company.
- Sarak, Ö. (2012). “Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalık”. Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Saravanaraj, A., Sheeba, J. I. ve Devaneyan, S.P., (2016). “Automatic Detection of Cyberbullying from Twitter”. *International Journal of Computer Science and Information Technology and Security*, 6(6), 26-32.
- Sargın, N. (2018). “Sanal Alem/ Medya Şiddeti”. Ankara: HEGEM Yayınları.

- Sayımer, İ. ve Akca, E. (2017). "Siber Zorbalık Kavramı, Türleri Ve İlişkili Olduğu Faktörler: Mevcut Araştırmalar Üzerinden Bir Değerlendirme". AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology, 8(30), 5-9.
- Schrock, A. ve Boyd, D. (2008). "Online Threats To Youth, Solicitation, Harassment, And Problematic Content". <http://www.zephoria.org/isttf/ISTTFLitReviewDraft.pdf>
- Sengupta, A. ve Chaudhuri, A. (2011). "Are Social Networking Sites A Source Of Online Harassment For Teens? Evidence From Survey Data". Children and Youth Services Review, 33 (2), 284–290.
- Serin, H. (2013). "Ergenlerde Siber Zorbalık/ Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Shariff, S. (2005). "Cyber-Dilemmas in The New Millennium: School Obligations To Provide Student Safety in A Virtual School Environment". McGill Journal of Education, 40(3), 467-487.
- Slonje, R. ve Smith, P. (2008). "Cyberbullying: Another Man Type of Bullying?" Scandinavian Journal of Psychology, 49, 147-154.
- Smith, D. M. (2015). "Cyberbullying in South African and American Schools: A Legal Comparative Study". South African Journal of Education, 35(2).
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. ve Tippett, N. (2008). "Cyberbullying: Its Nature And Impact in Secondary School Pupils". Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49(4), 376-385.
- Solmaz, A. (2019). "Psikolojik İyi Oluş Ve Manevi Yönelimin Üniversite Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı Düzeyi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi". Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Solmuş, T. (2010). "Bağlanma, Evlilik ve Aile Psikolojisi". İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Soydaş, D. K. (2011). “Ergenlerde Ebeveyn İzlemesi, Sanal Zorbalık ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin Cinsiyete Göre İncelenmesi”. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sönmezay, H. (2010). “Lise Öğrencilerinde Zorbalığın İletişim Becerileri ve Algılanan Sosyal Destek ile İlişkinin İncelenmesi”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Söyleyici, G. T. ve Kalkan, A. (2018). “Çalışma Koşullarına Bağlı Olarak İş Yerlerinde Çalışanların Siber Zorbalığa Maruz Kalma Düzeylerinin İncelenmesi”. 5th International Management Information Systems Conference, October 24-26 2018, Ankara.
- Spears, B., Campbell, M. A., Tangen, D. J., Slee, P. ve Cross, D. (2015) “Australian Pre-Service Teachers’ Knowledge And Understanding Of Cyberbullying: Implications for School Climate”. *Les Dossiers Des Sciences De L’éducation*, 33, 109-130.
- Steinberg, L. (2007). “Ergenlik”. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Sticca, F., Ruggieri, S., Alsaker, F. ve Perren, S. (2013). “Longitudinal Risk Factors For Cyberbullying in Adolescence”. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 23, 52-67.
- Suveg, C., Zeman, J., Flannery-Schroeder, E. ve Cassano, M. (2005). Emotion Socialization İn Families Of Children With An Anxiety Disorder. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33(2), 145-155.
- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). “Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örnekleme Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürlerarası Bir Karşılaştırma”. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(43). 71-106.
- Sümer, N., Aktürk, E. G. ve Helvacı, E. (2010). “Anne-Baba Tutum ve Davranışlarının Psikolojik Etkileri: Türkiye’de Yapılan Çalışmalara Toplu Bakış”. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.
- Şahan, M. (2007). “Lise Öğrencilerinde Saldırganlığı Yordayan Bazı Değişkenlerin İncelenmesi” Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Şanlı, D. (2007). “Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarını Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi”. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Tamer, N. ve Vatanartıran, S. (2015). “Ergenlerin Teknolojik Zorbalık Farkındalığı Eğitimine Yönelik Bir Pilot Uygulama”. Milli Eğitim Dergisi, 45(207), 40-41.
- Topçu, Ç., Yıldırım, A. ve Erdur-Baker, Ö. (2013). “Cyber Bullying Schools: What do Turkish Adolescents Think?” International Journal for the Advancement of Counselling, 35(2), 139-151.
- Totan, T. ve Yöndem, D. Z. (2007). “Ergenlerde Zorbalığın Anne, Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi”. Ege Eğitim Dergisi, 8(2), 53-68.
- Ttofi, M. ve Farrington, D. (2008). “Bullying: Short-Term and Long-Term Effects, and the Importance of Defiance Theory in Explanation And Prevention Bullying”. Victims and Offenders, 3(2-3), 289-312. DOI:10.1080/15564880802143397
- Tuğrul, C. (1996). “Gençlik Dönemindeki Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği: Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. Türk Psikoloji Dergisi, 11, 2.
- Türkiye İstatistik Kurumu, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2019 Erişim: <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30574>. Erişim Tarihi:01.09.2021.
- Türk Dil Kurumu [TDK]. (2018). Güncel Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=tdk.gts.56f1af4a73e63577883982.
- Uça Güneş, P. (2016).”Toplumsal Değişim, Teknoloji ve Eğitim İlişkisinde Sosyal Ağların Yeri”. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 2(2), 191-206.
- Udris, R. (2015). “Cyberbullying in Japan: An Exploratory Study”. International Journal of Cyber Society and Education 8(2), 59-80.
- Van Den Eijnden, R. J., Lemmens, J. S. ve Valkenburg, P. M. (2016). “The Social Media Disorder Scale”. Computers in Human Behavior, 61, 478-487.

- Van Geel, M., Vedder, P. ve Tanilon, J. (2014). "Relationship Between Peer Victimization, Cyberbullying, And Suicide in Children and Adolescents: A Metaanalysis". JAMA Pediatrics.
- Vural, Z. ve Bat, M. (2010). "Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma". Journal of Yasar University, 20(5), 3348-3382.
- Walrave, M. ve Heirman, W. (2011). "Cyberbullying: Predicting Victimsation and Perpetration". Children & Society, 25, 59-72.
- Willard, N. (2006). "Cyberbullying and Cyberthreats. Eugene, OR: Center for Safe and Responsible Internet Use". U.S. Department of Education, OSDFS National Conference.
- Willard, N. E. (2007). "Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats and Distress". Research Press.
- Williams, K. R. ve Guerra, N. G. (2007). "Prevalence And Predictors Of İnternet Bullying". Journal of Adolescent Health, 41(6), 14-21.
- Yaman, E., Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2010). "Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık". İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yavuzer, H. (1997). "Çocuk Eğitimi El Kitabı". İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1998). "Çocuk Psikolojisi". İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2000). "Ana-Baba ve Çocuk". İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2003). "Çocuk Psikolojisi". İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Yavuzer, H. (2005). "Ana-Baba ve Çocuk". İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yaylacı, B. (2019). "Okul Öncesi Çocuklarda Ebeveyn Çocuk İlişkinin İnternet Kullanımı Üzerine Etkisi". Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü

- Ybarra, M. L. ve Mitchell, K. J. (2004). "Online Aggressor/Targets, Aggressors, And Targets: A Comparison Of Associated Youth Characteristics". *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1308-1316.
- Ybarra, M. L., Mitchell, K. J., Wolak, J. ve Finkelhor, D. (2006). "Examining Characteristics And Associated Distress Related to İnternet Harassment: Findings From The Second Youth İnternet Safety Survey". *Pediatrics*, 118, 1169–1177.
- Yegen, C. (2016). "Yeni Medyanın Gündelik Yaşama Etkileri: "armut.com" ve "evebirilazim.com" Örnekleri ile Çevrimiçi Hizmet Satın Alma Pratiği". *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 81-104.
- Yıldız, E. ve Erci, B. (2011). "Anne Baba Tutumları İle Adölesan Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 6-11.
- Yılmaz, A. (1999). "Anne Baba Tutum Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması". *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı*, 7(3), 160-172.
- Yılmaz, A. (2000). E"şler Arasındaki Uyum ve Çocuğun Algıladığı Anne-Baba Tutumu İle Çocukların, Ergenlerin, Gençlerin Akademik Başarıları Ve Benlik Algıları Arasındaki İlişkiler". Doktora Tezi Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, H. (2011). "Cyber-Bullying in Turkish Middle Schools: An Exploratory Study". *School Psychology International*, 32(6), 645-654.
- Yiğit, M. F., Keskin, S. ve Yurdugül, H. (2018). "Ortaokullarda Siber Zorbalık Ve Aile Desteği Arasındaki İlişkinin Cinsiyet, İnternet Kullanımı Ve Öğrenim Düzeyi Bağlamında İncelenmesi". *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5, 249–284. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2018.5.2.0050>
- Young K. S. (2009). "İnternet Addiction: The Emergence of a New Clinical Disorder". *Cyberpsychol Behavior*, 3, 237- 244.

EKLER

EK-1. Aile Bilgi Formu

1. Cinsiyetiniz:

Kadın

Erkek

2. Yaşınız:

3. Eğitim durumunuz:

Tahsil yok İlkokul Ortaokul Lise Üniversite Yüksek lisans

Doktora Diğer (açıkça belirtiniz)

4. Şu andaki işiniz:

5. Ailenizin toplam aylık gelirini aşağıdaki seçeneklere göre işaretleyiniz:

1000 TL'nin altında

Bin TL 2500 TL arasında

2.500 'nin üstünde

6. Ekonomik durumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Düşük

Orta

İyi

Çok

7. Oturduğunuz semt:

8. Oturduğunuz ev kira mıdır?

Evet

Hayır

Diğer (Belirtiniz)

9. Çocuklarınızın yaş ve cinsiyetlerini belirtiniz.

	Yaş	Cinsiyet
1. çocuk		
2. çocuk		
3. çocuk		
4. çocuk		
5. çocuk		

Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)

Cümleleri okuduktan sonra o ifadenin size ne kadar uyduğunu aşağıdaki 5 seçenektan birinin altındaki kutucuğa işaret koyarak belirtiniz. Örneğin, okuduğunuz ifade size tamamiyle uyuyorsa "**her zaman böyledir**" seçeneğini, size çoğunlukla uyuyorsa "**çoğu zaman böyledir**" seçeneğini, bazen uyuyorsa "**bazen böyledir**" seçeneğini, size çok az uyuyorsa "**nadiren böyledir**" seçeneğini ya da size hiç uymuyorsa "**hiçbir zaman böyle değildir**" seçeneğini işaretleyebilirsiniz. Bu ifadelerde doğru veya yanlış yoktur, sadece size uyan seçeneği işaretlemeniz gerekiyor. Araştırma için, bütün soruların cevaplandırılması çok önemlidir. Bu nedenle, bazı ifadeler size benzer gelse de lütfen hepsini mutlaka cevaplandırınız. 2- 6 yaş arasında birden fazla çocuğunuz varsa, lütfen soruları çocuklardan **sadece birisi** için cevaplandırınız.

	Her zaman böyledir	Çoğu zaman böyledir	Bazen böyledir	Nadiren böyledir	Hiçbir zaman böyle değildir
	1	2	3	4	5
Cümleler.....					

Madde Numaraları	CÜMLELER	5	4	3	2	1
		Her zaman böyledir	Çoğu zaman böyledir	Bazen böyledir	Nadiren böyledir	Hiçbir zaman böyle değildir
1	Ben bir başkasıyla konuşurken çocuğumun araya girmesine izin veririm.					
2	Çocuğumun kendine özgü bir bakış açısı olduğunu kabul ederim.					
3	Çocuğumla aynı fikirde olmadığımız zaman, benim fikirlerimi kabul etmesi için onu zorlarım.					
4	Çocuğumu, hayatın ufak tefek güçlüklerinden korurum.					
5	Çocuğuma bağımsız olmayı öğrenmesi konusunda yardımcı olurum.					
6	Çocuğuma, kurallara neden uyması gerektiğini açıklarım.					
7	Çocuğuma yaptığı şeyin önemli olduğunu hissettiririm.					
8	Çocuğumu, kendisi için yorucu olabilecek işlerden					

	korurum.					
9	Çocuğum söz dinlemediğinde ona vururum.					
10	Çocuğumun iyi ve kötü davranışı karşısında neler hissettiğimi ona açıklarım.					
11	Çocuğumu yola getirmek için onu azarlarım.					
12	Çocuğuma karşı koruyucu davranırım.					
13	Çocuğum iyi davrandığında onu överim.					
14	Çocuğumun kişisel görüşlerine saygı gösteririm.					
15	Çocuğumu bir şeyleri kendi başına yapması konusunda cesaretlendiririm.					
16	Arkadaşları çocuğuma sataştığı zaman onu korurum.					
17	Çocuğumun başkaları konuşurken araya girmesine izin veririm.					
18	Çocuğumun cinsel konularda sorduğu soruları anlayacağı bir dilde doğru olarak cevaplarım.					
19	Çocuğum yanlış bir şekilde davrandığında ona bağırırım.					
20	Ebeveynlik konusunda bir yanlış yaptığımda çocuğumdan özür dilerim.					
21	Çocuğumu, kendisi için zor olabilecek işlerden korurum.					
22	Çocuğumun hastalanmasından endişe ederim.					
23	Çocuğumun duygularını serbestçe ifade etmesine izin veririm.					
24	Çocuğumun istediği saatte uyumasına izin veririm.					
25	Çocuğum yanlış davrandığında, bunun neden yanlış olduğunu ona açıklarım.					
26	Çocuğuma kızdığımında çocuğumu cezalandırırım.					
27	Fiziksel cezayı, çocuğumu disipline sokmanın bir yolu olarak kullanırım.					
28	Çocuğumun hayal kırıklığına uğramaması için elimden geleni yaparım.					
29	Çocuğumun büyüdükçe yeni şeyler denemeyi göze alması gerektiğine inanırım.					
30	Çocuğumun her şeyi yapmasına izin veririm.					
31	Çocuğumun yanlış davranışını görmezden gelirim.					
32	Çocuğumu başka çocuklarla kıyaslarım.					
33	Çocuğumun şımarıklıklarına göz yumarım.					
34	Çocuğumu şımartırım.					
35	Çocuğuma karşı çabuk öfkelenirim.					
36	Çocuğum bana birşey anlatırken sözünü kesmeden dinlerim.					
37	Çocuğuma bir şey alırken onun da fikrini alırım.					
38	Çocuğumla her konuyu konuşabilirim.					
39	Çocuğuma karşı sabırsızım.					
40	En ufak bir hatasında, çocuğumu cezalandırırım.					
41	Çocuğum için hemen hemen bütün eğlencelerimden fedakarlık ederim.					
42	Çocuğumun kendi başına becerebileceği şeyleri denemesi için ona fırsat tanırım.					
43	Çocuğuma bana sormaksızın şahsi eşyalarımın herhangi birini alıp kullanmasına izin veririm.					
44	Evimizde hangi televizyon programının izleneceği, çocuğumun isteğine göre belirlenir.					
45	Çocuğumu yapabileceğinden fazlasını yapması için zorlarım.					
46	Çocuğumu, onun cesaretini kırabilecek zor işlerden uzak tutarım.					

EK-2. Siber Zorbalık Ölçeği

Sevgili Öğrenciler,

Aşağıda size yöneltilen sorular bir yüksek lisans tez çalışması amacı ile sorulmaktadır. Yanıtlarınızın samimi olması çalışmanın güvenilirliği açısından önemlidir. İsiminizi yazmanıza gerek yoktur. Size uygun yanıtları doldurarak ve gerekli kutucuklara çarpı (x) işareti koyarak yanıtlayabilirsiniz. Destekleriniz için teşekkür ederim.

1. Cinsiyetiniz? K () E ()

2. Sınıfınız?

3. Siz dahil kaç kardeşisiniz?

4. Siz kaçınıcı çocuksunuz?

5. Kaç Yaşındasınız ?

6.	Anne eğitim durumu;	Baba eğitim durumu;
Okur-yazar değil	()	()
Okur-yazar (ilkokul mez. Değ.)	()	()
İlkokul	()	()
Ortaokul	()	()
Lise	()	()
Üniversite	()	()
Y.lisans – Doktora	()	()

7. Ailenizin gelir durumunu belirtiniz 0-1000 TL () 1001-2000 TL () 2001-3000 TL () 3000 TL ve üzeri ()

8. Anne ve Babanız;
Birlikte () Boşanmış () Üvey Anne () Üvey Baba () Anne hayatta değil () Baba hayatta değil ()

9. Evde kimlerle yaşıyorsunuz? Belirtiniz.....

10. Evinizde kaç bilgisayar var?

11. Sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar var mı? Evet () Hayır ()

12. Kendinize ait bilgisayar varsa; ne kadar süredir var? (Yıl) Bir yıldan az () Diğer.....

13. Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı? Evet () Hayır ()

14. Kendinize ait cep telefonunuz varsa; ne kadar süredir var? (Yıl) Bir yıldan az () Diğer.....

15. Kendinize ait tabletiniz var mı? Evet () Hayır ()

16. Kendinize ait tabletiniz varsa; ne kadar süredir var? (Yıl) Bir yıldan az () Diğer.....

17. Kişisel internet bağlantınız var mı? Evet () Hayır ()

18. Kişisel internet bağlantısı dışında internet bağlantısı sağlıyor musunuz? Evet () Hayır ()

19. Evet ise nereden/kimden internet bağlantısı sağlıyorsunuz. Belirtiniz.....

20. İnternete girme sürenizi anne/babanız ya da aile büyüklerinden herhangi biri denetliyor mu? Evet () Hayır ()

21. İnterneti hangi amaç için kullanıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

Ders Çalışmak / Ödev Hazırlamak ()	Film İzlemek / İndirmek ()	Sosyal Ağlar ()
Eğlence (Oyun oynamak) ()	Alışveriş Yapmak ()	Müzik İndirmek ()
E-mail alıp göndermek ()	Haber Edinmek ()	Diğer (yazınız).....

22. İnterneti en çok hangi amaç için kullanıyorsunuz?

- Ders Çalışmak / Ödev Hazırlamak () Film İzlemek / İndirmek () Sosyal Ağlar ()
Eğlence (Oyun oynamak) () Alışveriş Yapmak () Müzik İndirmek ()
E-mail alıp göndermek () Haber Edinmek () Diğer (yazınız).....

23. İnternete en çok hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz?

- Cep telefonu () Bilgisayar ()
Tablet () Diğer belirtiniz.....

24. İnterneti günde ne kadar süreyle kullanıyorsunuz? (Cep'ten internete bağlanma süresi dahil) (Saat)

1 saatten az () Diğer.....

25. İnternete en çok nereden bağlanıyorsunuz? Önem sırasına göre numaralandırınız.

- Evde () Okulda () İnternet cafe () Otobüste ()

26. İnternete bağlanmadan günlük olarak bilgisayar başında ne kadar zaman geçiriyorsunuz? (Saat)

1 saatten az () Diğer.....

27. Gün içinde en çok aşağıdakilerden hangisini kullanarak mesajlaşmayı sağlıyorsunuz?

- E-posta ()
Sosyal ağlar () Belirtiniz.....

SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ

Aşağıda **SON BİR KAÇ AY** içerisindeki yaşantınızla ilgili sorular sorulmaktadır. Lütfen en uygun cevabı işaretleyiniz.

1. Başka çocuklar aşağıdakilerin herhangi birini sanal ortamda sizi rahatsız etmek amacıyla kullanıyor mu? (Başınıza gelenleri işaretleyiniz, birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- Elektronik posta ile () Kişisel videolarınız ile ()
Yazılı mesaj ile (SMS vb. gibi) () Sosyal iletişim ağları ile ()
Resimli mesaj ile (MMS gibi) () Sohbet odaları ile (Chat) ()
Anında karşılıklı mesaj ile () Sanal ortamdaki oyunlar esnasında ()
Sizinle ilgili geliştirilen küçük düşürücü bir site ya da forum sitesi ile ()

2. Aşağıdakilerden herhangi birini siz başka çocukları rahatsız etmek amacıyla kullanıyor musunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- Elektronik posta ile () Kişisel videolarınız ile ()
Yazılı mesaj ile (SMS vb. gibi) () Sosyal iletişim ağları ile ()
Resimli mesaj ile (MMS gibi) () Sohbet odaları ile (Chat) ()
Anında karşılıklı mesaj ile () Sanal ortamdaki oyunlar esnasında ()
Sizinle ilgili geliştirilen küçük düşürücü bir site ya da forum sitesi ile ()

3. Başka bir çocuktan sizi fiziksel olarak incitmekte ilgili online (çevrimiçi) ya da yazılı mesaj alır mısınız?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
4. Başka çocuklar sizi kasıtlı olarak online (çevrimiçi) gruplardan çıkarır mı?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
5. Başka bir çocuk yazılı mesaj ya da online (çevrimiçi) ortamda size kaba bir şey söyler mi?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
6. Size kızgın olan bir çocuk sizi online gruplardan çıkararak intikam alır mı?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
7. Güvenliğinizi tehdit eden yazılı ya da online (çevrimiçi) mesaj alır mısınız?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
8. Bir çocuk diğer çocukların sizden artık hoşlanmaması için yazılı ya da online (çevrimiçi) mesajlarla sizin hakkınızda yalan söyler mi?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
9. Başka bir çocuk tarafından isteklerinizi gerçekleştirmediğiniz takdirde sevilmeyeceğinizi belirten yazılı ya da online (çevrimiçi) mesajlar alır mısınız?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
10. Herhangi bir arkadaşın diğer arkadaşlarını sizden uzak tutacak, sizi aşağılayıcı mesajlar atar mı?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
11. İstediklerini yapmadığınız takdirde, başka bir çocuktan fiziksel olarak incitici mesajlar alır mısın?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
12. Online (çevrimiçi) kavgalarda bulunur musunuz?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
13. Başka bir çocuk online (çevrimiçi) ortamda acımasız dedikodu, söylenti veya başka kırıcı bir şey göndererek ya da paylaşarak sizi küçümser mi?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
14. Başka bir çocuk sizin yerinize geçerek, itibarınızı zedeleyecek ve arkadaşlık ilişkilerinize zarar verecek mesajlar gönderir mi?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
15. Başka bir çocuğun, izniniz olmadan, sırlarınızı ve fotoğraflarınızı online (çevrimiçi) olarak paylaşması başınıza gelir mi?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman
16. Online (çevrimiçi) ortamda başınıza gelen kötü bir şey için bir yetişkinden yardım istemek zorunda kaldınız mı?	HİÇ	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen hemen her zaman	Her zaman